

Realism û fahmkirina wê

Abdusamet Yîgît

Waşanên

*Realism û fahmkirina wê
@Abdusamet yigit*

2021-Almanya-Berlin

ISBN 968-4-940985-31-2

Pêşgotin:

Realism wê weke têgînek ku wê bi zêdeyî wê, li dora sedsale 19' min û pê de wê bi berteketiya wê ya li dijî romantismê re wê derkeve li pêş wê, xwe bide dîyarkirin. Realism wê, ji wê demê û pê de wê weke têgînek felsefeyê wê, bi zêdeyî wê, pêşkeve û wê bandura xwe wê di pêşveçûnên demê de wê bide nîşandin. Di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê mijara realism wê, ji aliyê çandî, hûnerî, felsefeyî û gelek aliyên din ve jî wê mirov dikarê wê, şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Wê axlabe jî wê têgîna wê ya ku wê bi wê were nasîn wê, weke têgînek bûjenîparêz ku wê di demên xwe yê klasik û hwd de wê, bide nîşandin.

Di roja me de wê, realisma bûjenî, û realism kirdeyî û hwd wê, weke van wê di gelek aliyên din jî şîroveyên ku wê bi wê re wê, werina pêşxistin wê bibin. Di wê rengê de wê, aliyê wê yê kirdeyê wê, ji du aliyên ve wê mirov dikarê wê hilde li dest û wê fahmbikê. Aliyek ku wê weke ku wê, çawa ku wê, girêdayî têgîna bûjenîparêzîyê bê û wê bi wê bihizirê ku wê, zanîn wê, çavkaniya wê, objeya bûjenî bê. Li gorî wê dervî me wê hebê. Wê ji vê aliyê ve wê bi awayên wê yê hizirkirin û fahmkirinên wê, weke aliyekê wê yê hizirkirinê wê xwe bi wê re wê, bide dîyarkirin û fahmkirin.

Ji aliyekê din ve jî wê, di roja me de wê bi awayekê wê, bi îdealismê ve di hevyekeyê de wê, şîroveyên wê yê ku wê werina pêşxistin wê di wê çerçoveyê de wê, werina pêşxistin. Di wê rengê de wê, di wê rewşê de wê, aliyê wê yê hizir wê, çavkaniyên wê bi wê re wê, li wê were hizirkirin. Dema ku wê ji aliyê hizirkirina wê ve wê were hizirkirin wê, weke ku wê Roy Bhasker wê bike wê, weke ku wê bi têgîna realism gotinî ku wê ya ku ew hat gotin ku ew weke rastiyekeyê de wê were dîtin û wê di wê rewşê de wê, hemû aliyên hatina ser ziman wê, di wê rewşê de wê, weke aliyên ku wê, weke 'objeyna' ku wê bi wê aqilmeşandina wê re wê bi hewldana gihiştina li wê re wê, xwe bide hanîn li ser ziman. Ya ku wê, bi têgîna realism kriîtîkî re ku wê were kirin wê, di wê rengê de wê, ji wê ne cûdatir bê.

Realism wê, ji sedsale 20an û pê de wê zêdeyî wê, weke temen û rengekê fahmkirinê wê pêşkeve. Wê, di mantiqê de wê, weke ya dûnya ku mirov dijî ku wê, di reng, awa û weke ku ew dihê jîyîn ku ew were dîtin û fahmkirin wê, bi wê re wê, weke aliyekê wê, li wê were hizirkirin. Di ware têgînên wêjayî û hûnerî û hwd de wê, di wê rewşê de wê, weke herîkinna demî ên demên hemdem jî wê, xwe bide nîşandin. Rewşa wê,

di wê rewşê de wê, weke têngîna ku ew weke wê û ankû ya ku ew ya dunya derve ku ew ya rast heya li ser esasê herêkirina wê re ku ew dihênê ser ziman bê.

Realism wê rastitiya wê, li ser esasê herêkirina dînya derve wê bi hemû alî û awayên wê re. Wê, di wê rengê de wê, li ser wê re wê xwedyê temen û rastiyeke fahmkirinê bê. Di wê rengê de wê wê, ev rengê fahmkirinê wê, bi zêdeyî wê, di mijarên çandî û hûnerî de wê, xwe bide nîşandin. Lê heta ku mijar were felsefeyê wê, di wê rengê de wê, di wê rengê de wê bi epistemolojikî ku wê, di fahmkirina xwe de wê, dînya derve a rast ku ew heya wê, di fahmkirinê de wê, weke çavkanî wê bigirê û wê were ser ziman. Wê, di wê rengê de wê, weke têngînek bûjenîparêz jî wê, xwe bide nîşandin. Lê mijare realism wê di roja me de wê, weke têngînek ku wê pirr zêde wê ji gelek aliyan ve wê were pêşxistin û wê, teorî wê bi nave wê werina pêşxistin. Minaq teoriya realism a navnetewî wê mirov dikarê wê weke alî û awayekê wê werênê ser ziman.

Piştî şerê cihanê ê yekem wê hinekî din wê zêdetirî wê, realism wê li ser temenekê weke hevdû û temenekê xwezayî de wê, were hizirkirin. Di wê rengê û awayê de wê, hebûnên ku ew hena weke ku ew civak bin û ankû komên civakî bin ku ew weke rastîya wan ew bîn esasgirtin û dîtin. Zaneyên weke Carr, Morgenthau û hwd wê, di wê ware de wê, bi teoriyên li ser hêze û hwd re wê, mijarê wê, ji aliyê desthilatdarîyê û hwd ve wê hildina li dest. Realisma krîtîkî ku wê, ji aliyê hizra wê ve wê, bi hewldana xwe gihandina hebûna ontolojikî wê, li ser wê re wê, bi nerînek îdealistî wê, temenê serdestîya desthilatdarên demê wê bê afirandin. Di wê rengê de wê, bi wê re wê, weke aliyekê giring wê, di wê rewşê de wê, realism wê di aslê xwe de wê, di awayekê de wê, weke rengê wê yê ku ew di destpêkê de bi wê hatî salixkirin wê cûdatir wê, di awayekê de wê, ew wê, were salixkirin û hanîn li ser ziman.

Realism wê, piştî wê, bi têngîna realism dema nû û ankû realism rewîstî jî wê, pêşketina wê bibê. Ev alî jî wê, rewşên rewîstî wê bi felsefeyî û hwd wê, hilde li de mijarên weke baxt, pêwîstî û hwd wê, wan jî wê, di nava wê de wê, weke aliyna ku wê, bê salixkirin û wê bê hanîn li ser ziman. Di temenekê rastîtî de ku mirov wê, Hilde li dest wê mirov dikarê wê bîne ser ziman ku wê, ya mirov dikarê ji fêrûazmûnên xwe fêrbibê bi wê karibê xwe bigihênê têngînek rast a bi wê felsefeyê jî.

Abdusamet yigit

Realism û fahmkirina wê

Realism wê weke têtîneka hizirkî ku wê di nava fahmkirina me de wê di her reng û awayê wê de wê, bi awayekê wê mirov dikarê wê kifşbikê bê. Di wê çerçoveyê de wê, ev têtîn wê ji aliyê felsefeyê û ankû aliyên din ên fahmkirinê û teorîkî ve wê, çawa mirov dikarê wê fahm bikê û wê hilde li dest wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê li pêşîya me wê, bisekinê bê. Di mijare felsefeyê de wê, wê realism wê weke têtîneka ku wê bi wateya rasttîyê wê wre ser ziman. Piştî sedsale 19' min û pêşveçûnên dema romantismê û pê de wê, weke weke têtînek teorîkî a hûnerî jî wê, ji temen ve wê, were kifşkirin û pêşxistin. Di hûnerê de wê, tiştê weke wê û ankû tiştê weke xwe wê, dîtîne wê, bi wê re wê, dikarê wê, werênê ser ziman.

Di warê fahmkirina realismê de wê Georg Locas wê, balê bikişênê li ser têtîna rexneger ku wê, bi wê re wê li wê bihizirê. Wê bi wê re wê, li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê, rexngegirî yekgirtinekê ku wê di nava xwe de wê bigirê û wê bi wê re wê, bi hemû aliyên wê re wê li berçav bigirê û wê li ser wê bisekinê.

Mijare fahmkirina realismê çî ya û ne çîya wê di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring ê fahmkirina me jî wê mirov dikarê wê li vir wê kifşbikê. Ku mirov wê, bi nav û gotina realismê wê werênê ser ziman û ankû wê bi navekê din wê, werênê ser ziman wê, di wê rengê de wê, dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê, fahmbikê. Lê realism wê, di aslê xwe de wê, çendî ku wê weke têtînek ku wê bê hizirkirin û tefkirkirin ku wê li dora sedsale 19' min û pê de wê pêşkeve jî lê wê, di aslê xwe de wê, bi fahmkirina wê re wê were dîtîn ku wê xwediyê dîrokek fahmkirinê û bi fahmkirinê dîtîna tiştê a heta destpêka demên hizirkirinê ên pêşketinê jî wê herê. Di wê rengê de wê, di wê rengê de wê, di kurdî de wê, bi wateyî wê taqabûlî gotina rasttîyê wê bikê. Beremberê wê mirov dikarê wateyên din jî wê bi navî wan kifşbikê û wan werênê ser ziman. Lê li vir di serî de wê, di aslê xwe de wê, weke têtîneka felsefeyî wê, di wê rengê de wê, dikarê wê fahmbikê.

Di destpêkê de wê, dema ku mirov wê, hinekî wê li pêşketina aqilê felsefeyî re wê li wê bihizirê û wê bikê ku wê fahmbikê wê, di serî de wê,

di wê rengê de wê, demên hizirkirinê ên bi felsefeyê ên demên hûrî û mîtannîyan wê, mirov dikarê balê bikişênê li wan. Ber çi ev dem? Ber ku ev dem wê di wan de wê aqilê tefsirkirinê a bi tiştê weke tiştê wê, di bi dîmenê olî de bê û ankû rengên din ên hizirkirinê de bê wê pêşkeve. Di wê rewşê de wê, hin bi hin wê, di wê rewşê de wê, aqil wê weke ku wê, weke ku çawa ku wê bi aqil û pêşketina wê re wê, xwûdê wê hilkişênê li azmana wê, aqil jî wê dakeve ser rûyê ardê. Di wê rengê de wê, beremberî hevdû daketina aqil li ser rûyê ardê û hilkişêna xwûdê li azmana di hizirkirinê de wê, wateya wê, di wê rengê de wê, di rengê hizirkirina me de jî wê, wateya wê ya giring a sereka wê ew bê ku wê, mirov wê, bi wê re wê, bi temenê dîtina xwe re wê bi dest hizirkirinê bikê.

Di wê rewşê de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê, di serî de wê werênê ser ziman ku wê, aqilparêzî wê, di wê rewşê de wê, weke pêvajoyek wê ya destpêkê a piştî dema hûrîyan wê bi dema mîtannîyan re wê pêşkeve. Di wê rewşê de wê, pêşketina hizirkirina mîtra a bi mînaqe weke *gûrandina ga* re wê, di serî de wê, di wê rengê de wê, di bawerîya wî de wê, aqil wê li ser rûyê ardê wê bikê temenê bi wê dîtî û fahmkirinê û wê hemû yazdanan wê ji ser rûyê ardê wê rakê bê. Wê di wê rengê de wê, weke demek nû a aqil bê. Wê, di dewama wê de wê, hatina dema Zerdest û bi wê re dema medîya wê, weke demek di aslê xwe de ku wê bi zelalî û safî wê, li ser temenê hizirkirinê bê. Wê di wê demê de wê, weke ku wê mirov wê kifşbikê w aqil wê bi dest kifşkirina hewirdorê û xwezaya dora xwe wê bikê. Wê bi wê re wê bidest hizirkirinê wê bikê. Di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, bi wê re wê, ev wê xwe bide nîşandin ku wê aqilê mirov wê pêşkeve. Wateya gotina aqilê mirov wê çi bê? Di serê de wê, gotina 'aqilê mirov' em wê weke gotinek kirdeyî a objeyî wê, di serî de wê, di mejiyê xwe de wê tefkir bikin û wê bi wê bihizirin. Wê, di wê rengê de wê, çi wê bide me. Heta wê demê wê, hemû aqil û pêşketin wê bi navê xwûdanan wê were ser ziman. Wê, 'aqil weke xwûdê daya mirov' wê were ser ziman. Di wê rewşê de wê, di wê rewşê de wê, ew tenê wê karibin xwe bigihênina cewherê wê. Di wê rewşê de wê, kesên b zane jî wê, weke kesna ku ew ji aliyê wan ve aqil li wan hatîya baxşkirin wê were dîtî. Lê piştî ku wê, mirov wê bi aqil bû wê, têgîn û wate gotina aqilê mirov wê, di temenê fahmkirina xwe de wê, wateya xwe ya aîdîyetî wê bi xwe re wê bidest gûharandinê wê bikê. Wê, di wê rengê de wê, hin bi hin wê, di wê rewşê de wê, weke aliyekê giring wê, di dewama wê de wê, weke

aliyekê wê yê giring wê, gotina aqilê mirov wê, di temenê xwe de wê, gotina 'biaqilbûna mirov' wê bihawênê. Di wê rewşê de wê, bi aqilbûna mirov wê, bi xwe re wê bi aqil pêşxistinê re wê, bi wê re wê bide çêkirin. Di gotina 'xwe gihandina aqil' de wê, dikarê bi kirdeyî gelek wateyên cûdahî bi zimanî wê, bi wê fahmbikê. Minaq weke tiştê ku ew heyî ku mirov xwe bigihênîyê de. Yan jî bi wateyek din wê bi xwe re wê pêşbixê û bi wê pêşxistinê xwe bigihênîyê de. Ev wê weke aliyna wê yên din ên ku mirov wê, dikarê wê, di serî de wê weke aliyekê wê, yê bi hizirkirinê re wê, pêşkeve bê.

Bi aqilbûna mirov wê, di wê rewşê de wê, weke kirdeya wê ya sereka wê, di serî de wê, bi sehên xwe re kifşkirina mirov a hewirdor û xwezaye ku ew di wê de dijî re wê, destpêka pêşketina xwe ya hizirkirinê wê bide çêkirin. Wê di dewama wê de wê, weke aliyekê din jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê di mijare fahmkirina hizirkirina bi aqil re de wê, ev wê, weke aliyekê fahmkirinê ê giring wê xwe bide dîyarkirin. Di warê fahmkirinê de wê, mirov wê çî û çawa wê fahmbikê wê, di wê rengê de wê, weke aliyekê giring ê fahmkirina têgîna realist wê xwe bide nîşandin. Di wê warê fahmkirinê de wê, dema ku mirov wê li wê dihizirê wê mirov di serî de wê weke aliyekê giring û temenî wê kifşdikê ku wê mantiq wê, di serî de wê, bi rêgez û temenê xwe yê pêşketina bi hizirkî re wê, bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Aliyekê giring ê pêşketina realismê wê di serî de wê, temenekê fahmkirinê ê mantiqî bê. Di wê serî de wê weke aliyekê giring ê temenî wê mirov dikarê wê, di wê rengê de wê, fahmbikê. Di wê rewşê de wê, di warê tiştên ku ew bi fîzîkî û ankû bûjenî hena û an jî kû tiştên ku ew bi tevgerî û xûyî ew hatina salixkirin û dihên zanîn ku ew çawa na û ew hena wê, bi wan re wê, hin bi hin wê di warê rewakirina li ser fahmkirina wan re wê, di wê rengê de wê weke aliyekê wan ê giring wê xwe bide dîyarkirin bê.

Di mijare fahmkirina realismê de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê di dewame wê de wê balê bikişênê li ser wê ku wê mijare tiştê ku wê mirov wê, fahmbikê wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, mijare aqil wê, kengî ku wê bi kifşkirina tiştê li dunyê û hebûnê li ser rûyê ardê bi tiştê û hwd re wê, bi wê re wê, hin bi hin wê, di wê warê levkirina mantiqî ku wê, ji aliyekê din ve jî wê, hîseka fahmkirinê a bi rastîfî wê bide me wê, bi wê re wê, pêşkeve. Di wê rewşê de wê, tiştê ku ew ku ew bi awayê xwe heya wê, bi wê re wê, weke aliyê fahmkirinê bê. Di wê rengê de wê, rewşên ku wê domandina jîyanê wê bidina çêkirin wê

bi kifşkirina wan re wê, weke aliyekê giring wê temenê wê fahmkirinê wê biafirênin. Kevçî ku mirov bi wê xwarinê dixwê ew heya. Mirov wê dizanê ku mirov wê çî bi wê bikê. Lê hêsta biçûbûnê ku ew çêdibê û bi wê mirov mecbûr dimênê ku mirov tiştêkê xwarinê bibînê û bixwê wê bi wê rengê wê bi fîzîkî û bûjenî wê awayekê wê nebê. Ya ku wê, bi kevçî wê were kirin wê, weke çerçoveyek realist a ku wê bi wê re wê were hizirkirin. Di meji de wê, xûyên weke bi kevçî xwarin xwarinê û hwd wê, şenber bibin. Ji xwe ku mirov li kevçî hizir kir û bi wê ew têgih nekir wê, weke ku wê, ne rast û ya ku li mirov rast newê wê were dîtîn. Di wê çerçoveyê de wê bi bûjenî û ankû bi fîzîkî rewşa awayê darêjkî a kevçî ku wê nava wê kûr û di wê de xwe bigirê jî wê, bi wê re wê di ahengek levkîrî de wê weke awayekê çêkerî a ku mirov bi wê re wê fahmbikê bê. Li vir wê, bi xoslet û teybetmendiyên wê re wê gelek aliyên din jî ên weke wê aliyê wê mirov karibê wan kifşbikê û di dewama wê de wan li wan bihizirê û bi wê rengê wan bi hişmendîkirî wan werênê ser ziman. Ya ku wê bi wê rengê wê bi alimandinên bi tiştan kirina tiştan wê ne tenê wê rewşa meji û ankû hiş wê tenê wê bi wê xwediyê fêrbûnekê û fahmkirinê bê. Wê bi wê re wê, rewşa fîzyolojikî û awayên wê yên darêjkî ên bi wê re di ahengekê de ne jî mirov dikarê di dewama wê de wan fahmbikê û wan wê werênê ser ziman. Wê mirov wê hîsdikê û bi wê hîskirinê bi fîzîka xwe ya laşî re dikeve nava tevgerê de. Di wê rewşê de wê, di dewama wê hîsê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mirov pêwîst dibînê ku wê, mirov xwarinê bixwê bo ku mirov bi wê bijî. Lê mirov wê dema ku wê li wê xwarinê dihizirê ku mirov wê bixwê mirov wê, rengê wê xwarinê, awa û ku ew xwarin wê çî bê mirov wê, li wê ne hizirê. Ew jî wê, di dewama wê de wê hîseka din wê xwe bide dîyarkirin ew jî wê bi temenekê ajoyî wê bi me tişta ku wê dilê mirov heriyê de wê, berê me bide wê. Di wê rewşê de wê, di wê pêvajoyê de wê, gelek aliyên dîyar û ne dîyar ku mirov weke hizir wan kifşbikê wan dibînê. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, rewşa hebûna bûjenî wê, di rewşa ku ew li berçav dihê dîtîn wê, her timî wê di fahmkirina wê de wê ji wê hebûna wê ya heyî wê zêdetirî wê, têgîn û tiştên ku ew werina fahmkirinê wê hebin. Di wê çerçoveyê de wê, ber vê yekê wê pêwîstîya fahmkirinê wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê, bi wê aliyê subjeyî li wê objeyê bihizirê û ankû ji wê objeyê bigihijê fahmkirineka ku mirov bi subjeyî xwe bigihênîyê de wê, dikarê wê bi fahmkirin û pêşketina bi aqil re wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê, ya rast wê dema ku mirov wê li wê bihizirê û bi wê rastitiyê û ankû realismê wê fahmbikê wê, mirov dikarê wê fahmbikê ku wê, di rewşek dîtbar, fizîkî û bûjenî de wê, xwe bide nîşandin. Ev alî wê weke aliyna ku mirov bi wê dikarê wê fahmbikê bê. Lê ev her sê rewş wê, weke rewşên ku mirov ji rewşa tiştê wê, dikarê her yekê ji aliyê wê ve wê bi wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê rewşê de wê, rewşa hebûna hebûnê a bi fizîkî û dîtbarî ku wê di zikhevdû de wê, derbas bibê wê, ji aliyekê din ve jî wê temen û bingihê fahmkirinê wê bi wê re wê, bi wê biafirênê. Wê, di wê rewşê de wê, temenê wê gûharînê wê, bi wê re wê fahmbikê. Mijare dîtbarîyê ku ew dikevê nava mijarê de ew hinekî din mijarê tevlihev dikê. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê bi têngîna realismê a klasik bi hizirê wê li ser esasê ya tiştê heyî û ku mirov wê bi darêjk, reng û hwd re wê dibînê re ku wê bi wê bihizirê wê, demê wê, dikarê wê, bi awayekê wê re wê, ji aliyekê din ve jî wê bi wê bihizirê. Di dîmenekê de wê dîtbarî wê weke çerçoveyek fahmkirinê a heyînî ku wê bi awayekê wê weke dervî têngîna realismê wê xwediyê awayekê fahmkirinê bê wê dîmenekê wê bide me. Lê di aslê xwe de wê, mirov nikarê wê bi tememî wê bi wê rengê wê fahmbikê. Di wê rewşê de wê, rewşa dîtbariyê wê, weke xosletekê heyînê ku wê di temenê wê de wê, rewşa fizîkê a bûjenî bi demê ve girêdayî wê bi wê re wê hebê. Wê di temenê wê de wê hebê. Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê rewşa dîtbariyê û têngîna realismê wê di wê rewşê de wê, di dîmenekê de wê çendî ku wê weke ku wê levnekin jî lê wê ji aliyê din ê heyînî û ankû hebûnî ve wê weke ku wê bi hevdu re wê, di çerçoveyekê de wê, bijî û wê hebê. Fahmkirina realismê bi têngîna dîtbarîyê re wê, di aslê xwe de wê, di wê rewşê de wê, weke rewşek bi fahmkirinê ve wê girêdayî bê. Wê weke ku wê çawa wê mirovek bi zindiyî wê ji destpêka bûyîna xwe û heta pîrbûn û dawîya jîyane xwe wê bi wan pêvajoyên xwe re wê ew wê bi wê re wê, bijî û wê werênê li holê li berçav.

Di mijare fahmkirina rewşa dîtbarîya realistîkî de emê li jêr wê zêdetirî wê li ser wê bisekinin. Lê li vir di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê, di dewama wê de wê, mirov dikarê wê bi kortasî wê werênê ser ziman ku wê, di warê dîtinê û levkirina wê dîtinê wê bi rewşa fahmkirinê re wê, di awayekê statîkî de wê, ji aliyekê ve wê mirov dikarê wê, kifşbikê û wê fahmbikê. Lê di wê rewşê de wê, di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa dîtbariyê û rewşa fahmkirinê wê, di wê rewşê de wê, rewşên xûykirina bi hişmendî re wê bi wê re wê, girêdayî

bê. Di wê rewşê de wê, çerçoveya wê ya levkirî wê di wê rewşê de wê temenê bi wê girêdayî bê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê werênê ser ziman ku wê mijare dîtbarîyê wê, di wê rewşê de wê, wê weke aliyekê din ê ku mirov wê dikarê wê, fahmbikê bê. Mijare dîtbariyê wê, aliyekê ku wê dema ku mirov wê, bi wê rew wê dervî fîzîkê bi têngnekê fîzyolojikî û ankû nefîzyolojikî ku mirov bi wê bihizirê bê. Di rewşa fahmkirina têngîna realismê de wê, dema ku mirov wê di awayekê de wê, bi wê bihizirê wê, di serî de wê, di hinek pêvajoyên pêşketinê ên bi fahmkiirnê û derbasbûyîna wê de wê, mirov dikarê wê, kifşbikê û wê werênê ser ziman. Di despêka hizirkirinê wê, dema ku mirov wê bahsa demên toteman bikê wê di wan de wê, tişt û rewşên ku ew ne hatina fahmkirin wê, bi wê re wê, çawa wê rewşek tirsê wê, bi element, tişt û ankû cismên heyî re wê çêbikê wê, di wê rengê de wê, mirov dikarê wê fahmbikê. Minaq wê, rast bê ku mirov wê kifşbikê û wê fahmbikê ku mirov wê, destê xwe bide agir û ankû qatek şawata êgir wê destê me bi şawitê. Wê, dema ku mirov wê, wê kifşkir wê, ji me re wê hinekî wê çi wê weke rastî wê xwe bide dîyarkirin? Wê ew wê xwe bide dîyarkirin ku mirov wê, destê xwe ne dê êgir bo ku mirov ne şawitê. Ankû bo ku destê mirov ne şawitê. Wê, di wê rengê de wê ev wê, weke aliyekê wê yê giring wê, xwe bi wê re wê, bide nîşandin.

Di di wê rewşê de wê, çendî ku wê rewşên fîzîkî wê weke hikmê wan di fahmkirinê de wê serdest jî bê lê di aslê xwe de wê, realisma dîtbarî wê, di awayekê de wê, bi rewşên wê re wê, di wê rengê de wê xwe bide nîşandin. Piştî wê re wê di pêvajoyên demên şariştaniyê de wê, têngînên baweriyê wê pêşkevin û wê dema ku wê li gorî wan were hizirkirin wê, 'rast bê ku wê li gorî wan wê were jîyankirin' bê. Wê demê wê mirov wê xwe bi wê re wê, bigihênê wê, derûniyekê. Wê tiştê ku wê bi wê re wê bikê wê xwe bi wê re wê rehet hîsbikê. Wê ew wê rast bibînê. Wê, di wê rewşê de wê, ya vajî wê, ne rast wê bibînê. Wê realisma baweriyê wê, di wê rewşê de wê, hikmê xwe wê, di wê rengê û awayê de wê bi wê re wê, serwerîya xwe wê bi wê re wê, li mirov wê, di fahmkirin û şewayê wê de wê bide nîşandin.

Çerçoveya pergälên hizirkî ên mîtolojikî jî wê, di wê çerçoveyê de wê, çerçoveyek hizirkirinê wê biafirênê. Wê di wê rengê de wê ew çerçoveya hizirkirinê wê dema ku mirov wê bi wê re wê bihizirê wê, di dewama wê de wê, bi wê re wê çawa wê li gorî wê were jîyankirin wê bi wê re wê ew wê weke kifşkaeka realist a aqilê mirov wê, bi wê re wê, were dîtin. Wê, di wê çerçoveyê de wê, pêşî wê, aheng û levkirina di nava têngin û

fahmkirina de wê li ser rengê hizirkirinê û di temenê wê de mejiyê mirov ê li wê ku ew weke wê dihizirê û di afirênê de wê, bi wê re wê xwe bide nîşandin. Mejî wê, di wê rengê de wê, bi wê re wê, fahmbikê, li wê serwer bibê û wê bi wê re wê, bênê ser ziman. Wê, di wê rewşê de wê, ya rast wê, çawa wê bi wê were dîtîna wê bi wê were hizirkirin. Hizirkirinên ku mirov wê dikê wê dema ku wê bi têngîna realisma temenî û ankû bingihînî bi wê bihizirê wê di wê rewşê de wê, bi wê were wê were dîtîna û kifşkirin û wê di temenê her hizirkirinê û levkirinîya wê de wê, temenekê hizirkirinê ku mirov li gorî wê dihizirê wê hebê. Ev wê, weke aliyekê wê yê giring ê ku mirov wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê, di serî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Pêvajoyên hizirkirinê wê, di wê rewşê de wê, di çerçoveya xwe de wê, xwediyê temenekê xwediyê levkirî ê ku wê bi wê were hizirkirin bê. Wê di wê rewşê de wê, dema ku ez dihizirim “ev li gorî min ne rast a’ û ankû ‘ev li gorî bawerîya min ne rast a’ wê demê ez wê li ser temenekê realistî wê hizirkirinê dikim. Ew temenê min ê hizirkirinê wê çi bê wê, bi wê û li gorî wê hizirkirina ku min kir wê aqil bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, di wê rewşê de wê, di sserî de wê weke aliyekê wê yê giring wê mirov dikarê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare levkirinê û ankû li gorî min û ankû li gorî wê, û an jî kû li gorî wê çerçoveya ku ew heyî wê, di wê çerçoveyê de wê, di wê rewşê de wê, dikarê wê werênê ser ziman.

Di nava gel de wê wê wateyên ku wê, li gotina realismê wê werina kirin ji demên berî ve bi rastî wê di wê rengê de bin ku wê tişt hebê, rast bê, dûrûst bê, ne derew bê, ne vajî hevdû bê û hwd wê bi wan re wê, were ser ziman. Di wê rewşê de wê, têngînen realist wê di mantiq û felsefeyek rastitiyê û ankû rastteqniyê de wê, xwe bidina nîşandin û dîyarkirin. Lê weke ku me li gorî hinekî hanî li ser ziman wê, têngîna realismê wê bi rengê ku wê mirov wê bi çerçoveyî wê hizir dikê wê, dikarê ê ji rastiya jîyanî a ku ew wê weke rastîyek heyî wê were dîtîna wê, ji wê cûdatir wê wateyên wê yê din jî wê, hebin. Her çerçova wê wê çendî ku wê dikarê wê rast wê herêbikê wê, mirov dikarê bi heman rengê ne rast jî wê, herêbikê. Wê demê wê, di wê rewşê de wê, wateya ratiyê a ku ew rast a wê ji wê cûdatir wê, li gorî wê çerçoveyê wê weke rastiyeke real a ku ew hebê wê, di wê çerçoveyê de wê, dikarê wê, fahmbikê. Ev çi dide nîşandin? Yan jî mirov çi dikarê ji wê fahmbikê? Di serî de wê, mirov dikarê wê fahmbikê wê, çerçoveyek realist wê çendî ku wê karibê xwediyê temenek rast a jîyanî bê wê bi heman rengê wê weke

çerçoveyek ji jîyanê dûr weke têtînekê, bîrdoziyekê, û hwd jî bê. Wê, di çerçoveya wê ya levkirî de wê, ew levkiriniya wê weke rastîtiya wê ya realist wê hebê.

Di wê rewşê de wê, di dewama wê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê din jî wê, werênê ser ziman ku wê, mijare rastiyê û ankû rastitiyê ('realism') wê, di wê rewşê de wê, dikarê ji hevdû cûda wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Rastîti wê, di wê rengê de wê, li gorî çî wê rast bê wê, di serî de wê, weke aliyekê din ê giring wê xwe di wê rengê û awayê de wê bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman. Ez dikarim wê bi minaqek din jî wê werênima ser ziman. Minaq ez dikarim bahse minaq 'metalyalism' û 'idealismê' di wê çerçoveyê de wê bikim. Di çerçoveya herdû têtînan de jî wê yek wê bi têtîna bûjenê re wê were ser ziman û ya din jî wê bi têtîna nebûjenê re wê were hanîn li ser ziman. Di dewama wê de wê, di wê rengê de wê dema ku mirov wê aliyê bûjenê û yê hizir bi wan bihizirê wê, di çerçoveya hizirkirina me ya rastîti de wê bi wê re bigihijê têtîhiştinekê weke mirov bûjenê di temenê hizirkirina xwe de wê, bihizirê û wê aliyekê wê bi aliyê din wê hebê. Wê demê wê, di wê rewşê de wê, tişt û hişmendiya tiştê wê bi wê re wê, di awayekê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê bi wê re ê ku mirov dikarê wê fahmbikê û wê bi wê re wê, li wê bihizirê û wê werênê ser ziman jî wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê, dema ku mirov wê li wê bihizirê wê aliyekê weke aliyê bûjenî û aliyê din ê hizra wê bê wê di wê çerçoveyê de wê, di awayekê xwezayî de wê, hizirkirina wê mirov dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê wê werênê ser ziman. Wê ev wê weke encamek giring û a destpêkî wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê bide nîşandin. Lê di wê rewşê de wê mirov diikarê wê weke aliyekê din wê di serî de wê, werênê ser ziman ku wê, mijare hizirkirinê wê, di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê, herdû aliyan jî wê bi serê xwe wê, bi wê bihizirê. Şêwayên ku wê li ser herdû aliyan re wê bèn kirin û wê pêşxistin wê di çerçoveya fahmkirinên xwe de wê, ji hevdû cûdatir bê. Wê, dema ku mirov wê, bahsa aliyên metalyalismê wê bikê wê bi awayekê serekayî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê zaneyên weke marks û hwd wê temenê wê, bi bûjenê û kiriniyê û hwd re wê, li ser ya 'şenber' ku ew dibê û ankû bûya wê, werênina ser ziman. Wê, di wê rewşê de wê, dervî têtîn û sipukulasyonên nepenîparêz wê werina ser ziman. Vajî wê aliyê din ê idealismê wê, weke ku wê mirov di navê wê de jî dibînê wê, hizir wê bi wê weke aliyê hizirkirinê werênê ser ziman. 'immetalyalisma

berkeley' wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê pêşkeve. Wê her tiştê wê weke bi hizirkirinê û wê ji hizrên me dibin û dervî wan nîn a wê bi awayekê şûbjeyî wê werênina ser ziman.

Di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê bi wê re wê bihizirê wê mirov dikarê wê weke aliyekê din wê kifşbikê ku wê realism wê weke tênginek ku wê çendî ku wê temenê wê li ser rastîtiya hebûnî a heyî jî bê lê wê mirov dikarê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, çerçoveya wê ya fahmkirin wê bi ahenge wê û levkiriya wê re wê ew wê bide nîşandin. Di wê rewşê de wê, mijare rastiyê wê, di aslê xwe de wê, di serî de wê, di têngîna realismê û fahmkirina wê de wê weke aliyekê giring wê xwe bide diyarkirin ku mirov wê çawa wê fahmbikê bê. Mirov wê çawa wê fahmbikê wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê di serî de wê mirov dikarê wê, di wê rengê de wê, fahmbikê. Têngîna realismê wê, piştî demên renasansê û pê de wê di dema romantismê de wê, li dijêbûna wê re wê, temenekê rastîtiya jîyanê wê, bi xwe re wê, bide çêkirin. Di wê warê de wê, hizirkirinên zaneyên weke marks û hwd wê, di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê, di warê mijare fahmkirin û hewldana xwe gihandina têngîna rastiyê de wê weke aliyekê giring ê fahmkirinî wê bi temenî wê biafirênin. Wê di dewama wê de wê, zaneyên weke yên weke honore de balzac(179-1850), Charles dickens(1812-1870) û hwd wê, di wê warê de wê, bi şîroveyan weke bi wêjeyî bê û ankû awayên din bin wê, li ser esasê 'weke wê' yanî tiştê weke xwe hanîna ser ziman de wê, temenekê hizirkirinê wê bidina çêkirin. Di wê rengê de wê, di dewama wê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê din jî wê, dikarê wê bi wê were wê werênê ser ziman ku wê, weke reaksiyonekê realism li dijî dema romantismê û piştî wê, êdî wê li ser temenê şîroveyan weke wê ji jîyanê girtinê û hwd re wê, temenê têngînên realistî ên bi wêjeyî, hûnerî, çandî û hwd re wê, bi fahmkirinê re wê biafirênin.

Di wê rengê de wê, dema ku mirov wê, li ser têngîna rastiyê a di rastîtiya realismê de ku mirov wê li wê bihizirê wê, mirov wê weke ku wê bikeve nava hîskirinekê ku wê hin bi hin wê 'ya rast' çî bê wê bi wê weke ku wê bihizirê, çendî ku wê li wê ne serwer jî bê bi aqilê xwe. Di wê rengê de wê, di wê rewşê de wê, mirov wê, weke ku wê hîsbikê ku wê rastî çî bê. Lê wê, di hanîna wê ya ser ziman û ankû tefkir kirina wê de wê, weke ku wê, nikaribê wê, hîskirina xwe wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê, di wê rengê de wê weke ku wê carna wê, werênina ser ziman wê, gotin têrê nekin ku wê werênina ser ziman. Di wan deman de wê serweriya li

ziman û wê bi wê gihiştin û pêşxistina realisma zimanî jî wê, di wê rewşê de wê, piştî wê bi hişmendiyekê wê bi wê re wê, xwe bide pêşxistin.

Mijare realismê wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring wê, di wê rewşê de wê, di demên hemdem de wê, bi têgîna pozitiwîzmê û hwd re jî wê, rengekê xwe yê fahmkirinê wê, bide çêkirin. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê, di wê rewşê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê wê, di dewama wê de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, di wê rewşê de wê, di felsefeya realismê de wê, gotina 'temenê şenber' û ankû 'kirinîya bûyî' û hwd wê, weke aliyekê giringî ê ku mirov wê, di destpêkê de wê, li wê bihizirê û wê, di serî de wê, werênê ser ziman bê. Di fahmkirina têgîna realisma dema nû de wê, di serî de wê, levkirin û fahmkirinek rast wê li ser temenê wê yê şenber wê, xwe bi pêwîstîyek fahmkirinê re wê bide nîşandin. Di wê rewşê de wê, di warê têgîna ramiyarî û ankû têkiliyên nava navnetewan ku mirov li wê bihizirê wê, di wê çerçoveyê de wê çawa wê xwediyê rewşek têkiliyê a levkirî û baş bin wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê rewşê de wê, realisma demên nû wê, di wê rewşê de wê, di awayekê de wê, li ser fahmkirinê û şêwayê fahmkirinê û hwd re wê, bi têkiliyên navnetewî re wê, were ser ziman.

Di wê rewşê de di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê çawa wê bi temenekê rast wê were dîtin û fahmkirin wê, bi wê re wê, li wê were hizirkirin. Hizirkirinên li têkiliyên nava civak û netew û hwd ku wê bibin wê, di wê warê de wê çawa wê temenekê baş wê bi têkiliyê wê biafirînin wê di wê rengê de wê, li ser temenekê fahmkirinê re wê bîna pêşxistin. Minaq wê, dema ku wê, Kenneth N. **Waltz** wê, bi pirtûka xwe ya bi navê "Theory of international politics" ku wê werênê ser ziman wê bi armanca rêveber û bi teybetî hêzên hegomonîk wê, xwe bi hevdu re di nava têkiliyê de wê bihêlin di qada navnetewî de wê, li ser wê bihizirê. Waltz wê dema ku wê werênê ser ziman wê, bi rexneyên li realisma klasîk ku wê bigirê re wê, bîna ser ziman. Wê li gorî wê, realisma klasîk wê, valahiyên wê hebin ku ew karibê bersivê bi teorîkî û hwd bide pêwîstîyan. Li gorî wê divê ku ji aliyê rewşenbîrî ve karibê bersivê bide bersivan. Şêwayê Waltz wê li şûna weke realistan ku wê bi giştî wê, hilde li dest û wê bîna ser ziman wê, ji dewletan wê destpêbikê û wê werênê ser ziman. Morgenthau wê, weke ku mirov di pirtûka wî ya bi navê "Politics Among Nations" dibînin wê bi teorîkî wê ji aliyê metodolojîkî ve wê hilde li dest û wê nêzî mijarê bibê. Li gorî wî li ser temenekê rasyonel sekin in û hanîna li ser ziman wê weke aliyê rast bê. Piştî şerê cihanê ê duyem wê li ser pêwîstiyên pêşxistina pergelek nû a

civakî wê hizrên xwe wê, bênê ser ziman wê di wê çerçoveyê de wê, têngîna negûharîne wê ji xwe wê bikê armanc û wê, li dijî wê hizên xwe wê, werênê ser ziman. Minaq wê dema ku wê bahsa netewê wê bikê wê bênê li ser ziman ku wê, pêwîstî û pêdîvîyên netewî wê bi demê re wê bi gûharin û rêveber divê ku rasyonel tevbigirihîn û li gorî demê karibin rastiyê bibînîn, fahmbikin û li gorî wê bihizirin û werênina ser ziman. Li gorî **Morgenthau** wê, dema ku mirov binerê wê mirov dibîne ku ew dihizirê ku wê, gotina hêzê wê li ser xwezaya mirov re wê bi pêwîstîyan re wê, şîroveya wê bikê û wê, bi wê re wê, li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê din ku em di nava teoriya morgenthau de jî li wê dinerin ku ew li wê dihizirê wê aliyê hizirkirina li gûharîne û pêşarojê ku wê çawa wê têngîna realismê wê karibê wê fahmbikê û ji wê re wê bersivê bide wê bê. Di warê fahmkirin û vegotina nûqta û xalên gûharîne de wê, realism wê çendî wê têr bê wê, weke aliyekê din ê ku mirov wê dikarê wê, di serî de wê, weke mijareka fahmkirinê a têngîna realismê jî wê li wê bihizirê û wê fahmbikê.

Di dewama wê de wê dema ku mirov wê li demê dinerê wê mirov dibîne ku wê berî şerê cihanê wê, hizrên di wê çerçoveyê de wê, li ser wê re wê, bên li ser ziman wê bibin. Piştî şerê cihanê ê yekem wê, bo temenê şer ji holê were rakirin wê, di serî de wê, hizrên weke 'ramyarîya derve a vekirî', 'mafê netewan' û ankû 'selvdeterminasyon' û hwd wê werina li rojevê. Di wê demê de wê, hizrên weke dawî lê hanîna dagirkirina û avakirina saziyên navnetewî ên weke 'netewên yekbûyî' û hwd wê werina li ser ziman. Dagirkirinên wê demê ên weke, japoniya mançurya, italya hebesistan û hwd wê werina dîtin. Ev rewş wê, di wê demê de wê, di encama tiştê wê were ser ziman. Hêzên ku ew dikarin wê heta kûderê ku ew dikarin dagirbikin û wê, ji xwe 'maf' bibinin wê, bibê. Di wê rewşê de wê, bo pêşîya wê dagirkerîya sedsalê were girtin wê, hizrên ku wê, di wê çerçoveyê de wê li ser esasê wekhevîyê û esasgirtina maf û azadiyê ku ew werina girtin wê, werina ser ziman.

Di dema nava herdû şerê cihanê de wê, di wê rewşê de wê, pirsgirêkên netew û navnatewî wê, di awayekê realist de wê, werina ser rojevê û wê li wan wê were hizirkirin. Pirtûka E.H. Carr a bi navê "The Twenty Years Crisis" wê, di wê warê de wê, hinekî jî bê wê, bi wê têngîne wê, pirsgirêkên wê, hin bi hin wê dest biavêjê li wan. Di wê rewşê de wê, weke ku em di berhemên di wê rengê de dibînin wê, hin bi hin wê, destavêtina pirsgirêkên civakan û netewan û ji wan re di awayekê aşîtiyane gihandina çareserîyekê wê, di wê rewşê de wê, weke aliyekê ku

wê hin bi hin wê mejiyê mirovan wê bixwe wê bide hizirkirin. Di wê rewşê de wê, Carr wê, hizrên weke xwestina dunyayek bi aşîti û çendî bi derket bê wê li ser wê hizrên xwe wê, werênina ser ziman. Di wê demê de wê desthilatdarîyên ku ew hêzê bidest didin wê bi hêza xwe bawerbikin û wê dagirkiririnan wê bikin û wê bi wê re wê temeneê zorê li ser serê civak, kes û netewan wê biafirênin. Beremberê wê, hizrên weke tekoşînên maf û azadiyê ku ew çendî wê ew jî wê weke aliyekê tûndûtûjîyê biafirênin jî wê ew jî wê bi wê rengê wê, pêşkevin. Carr wê, di berhema xwe de wê werênê ser ziman ku wê, bi demê re wê hin bi hin wê pêşketin wê bibê û çendî ku wê di kîjan demê de ku wê, rejim wê xwe bi statûqûyekê wê hertimî wê werênina li holê wê, li hemberî pêşketinan wê li hemberî wan wê mecbûr bimênê ku wê bi gûharê. Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê mijare pêşketina nava civakan, gûharênên kiu wê bi wê re wê werin wê, di wê rewşê de wê, ser wê bisekinê. Aliyekê din jî wê, hin bi hin hizrên weke makanismayên serdewletî û pêşxistina wan wê bi demê re wê piştî rûxandinên şerê cihanê ê duyem wê, bi encam bibê û wê sazîyên giştî ên nav netewî wê pêşkevin û wê bi wê re wê werina ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê, navaroka dewletan wê çawa wê bê gihandin li rengekê destûrî û wê çawa wê were pêşxistin wê ev jî wê weke aliyekê din ê ku wê, di wê çerçoveyê de wê, di dewama wê de wê, bi wê re wê li wê werê hizirkirin. Di wê warê de wê, hizrên realismê ên ku mirov wê, di serî de wê, li wê bihizirê wê, di serî de wê, bi rêgez û ankû 'prensiba' rewşê li ser temenê û wê weke kifşkirina wê û hanîna li ser ziman û fahmkirina wê, di xwe de wê bi morfolojikî wê aliyekê têgînî ê gûharîner a bi demê re jî wê, biafirênê. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, li ser temenekê realist hizirkirina li navaroka dewletê wê, di wê rewşê de wê di rewşa salixkirina bi wê û encamên wê, weke aliyna ku mirov li wan bihizirê bê. Di wê rewşê de wê, di roja me de wê, hizrên ku wê, di çerçoveya gerdûnî de wê bi destûrî û hwd wê, werina li ser ziman wê weke aliyekê din ê kifşkar jî bin. Lê li vir wê, di wê rewşê de wê, çendî ku wê, dema ku mirov wê li gorî gîyane realismê bihizirê û li ser temenê wê yê hizirkirinê û teorikî wê karibê bersivekê bide me lê wê, ji aliyê din ve jî wê, rengê hizirkirina rêveber a bi etnikî, nîjadperestî û hwd re wê, di wê rewşê de wê, weke aliyekê temenê bi pirsgirêkî ku wê, temenê wê biafirênê aliyê bersiv nedayînê wê **biafirênê**. ..

Wê, di wê rengê û awayê de wê, bi wê re wê, di warê fahmkirina têtikiliyên navnetewî ên ramyarî' de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, bi

fahmkirina wê re wê ji xwe re wê bikê armanc. Di wê çerçoveyê de wê, mijare fahmkirinê wê, di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê têkili li ser temenekê rast mirov çi dikarê wê di serî de wê ji wê fahm bikê? Di wê rewşê de ku em di warê têkiliya hêzên serdest û hegomonikî de bihizirin wê çendî ku wê nakokiyên wan wê hebin jî wê, di her şêwayê şer, pevçûn û dijberîya bi hevdû re de jî bin wê, di nava hewldana parastina rêyek têkiliyê a bi hevdû re de bin ev wê, weke aliyekê wê yê ku wê bi wê re wê, têkiliyê wê dênin û wê bi wê re wê bandûrê jî wê li hevdû bikin bin. Ev wê di warê ramyarîya derve de wê, bi gotina 'diplomasiyê' re wê were ser ziman. Weki din wê di warê ramyarîya hundir û derve de wê, karibê bi awa, reng û gotinên din jî wê, werênê ser ziman.

Di wê rewşê de wê, têtîna realismê wê, di rewşê de wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring ê ku mirov wê bi wê li ser temenê şenber wê fahmbikê wê bi wê re wê, li wê bihizirê bê. Di nava gel de wê, wateyek ji wan ên ji rêzê û esayî ku wê ew wê bi wan wê were fahmkirin wê, bi têtîna têkiliya levkirî, ya rast û hwd re wê were fahmkirin. Ev gotina rastiye wê weke hemû gotinên din ên ku em di wê warê de wê, dikarin werênina ser ziman wê, ji têtînen li têtîne û ankû ji kes li kes wê karibê cûdahiyê wê bi rengê fahmkirina xwe re bide dîyarkirin bê. Wê, di wê rengê de wê, têtîna rastiye û ankû realismê wê di wê warê de jî wê mirov çawa wê, karibê wê fahmbikê wê hinekî em li ser wê bisekin di dewama wê de.

Di mijare fahmkirina têtîna realismê de wê weke aliyekê wê yê giring wê fahmkirina têtîna rastiye wê, weke ku mirov ji wateyên gotinê jî wê fahmbikê wê, were fahmkirin. Di wê rewşê de wê, di temenê wê têtîna rastiye de wê, tiştê heyî levkirî û hwd wê bi wê re wê hebê. Lê di wê rewşê de wê, ya ku wê çendî ku wê bi wê re wê levbikê û di ahengekê de ya wê, weke ya bi wê re a realist jî wê were dîtin jî jî bê, di wê rewşê de wê, mirov dikarê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê rastîtiya ku em wê, li vir fahmdikin wê, karibê gûharînê di reng û awayê xwe de bide nîşandin. Em di dewama wê de wê, rest û ristên rewîstî li berçav bigirin. Wê bi wan restan wê pergalek rewîstî ku wê bi wan wê were jîyankirin û ankû wê li gorî wan wê bê jîyankirin wê were û pêşkeve. Di rewşa rewşa wê, de wê, restên rewîstî wê bi wê re wê, bi hîssî, derûnî û têtînî wê, bidîna gotin ku wê, çi rast bê. Wê mirov wê li gorî wê, bikê. Çendî ku mirov wê li gorî wê bikê wê weke ku wê 'ya rast wê bikê' wê 'rast bê.' Wê, di wê rengê rengê û awayê de wê, di serî de wê, weke

aliyekê wê yê din wê mirov dikarê li ser têtîna realismê re wê kifş bikê ku wê, ya ne li gorî wê êdî wê weke ya ne rast jî wê were dîtî û wê, were ser ziman. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, ev jî wê, weke aliyekê wê yê fahmkirinê bê. Ya rast û li gorî wê, weke ya real a ku ew li gorî wê, dihê kirin bê. Wê, demê wê, ya li gorî wê, ya realist bê. Ya ne li gorî wê jî wê, ya ne realist bê. Wê, di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê rastîyî wê xwe bide nîşandin. Realisma rewistê wê, di wê rewşê de wê, bi wê re wê, xwediyê çerçoveyek xwe ya ahengî bê.

Di wê rewşê de wê, weke ku mirov wê bi realisma rewistî re wê kifşbikê wê, çerçoveya hizirkirinê wê bi wê re wê, weke ku mirov dibînê wê, bi çerçoveyek hizirkirî a pergâlî û hwd re wê, xwediyê wê bê. Wê di wê rewşê de wê, di rewşa wê de wê, di wê çerçoveyê de û li gorî wê kirin wê weke ya realist bê. Wê demê wê ew çerçova ku ew ne rast bê li gorî rastîya mirov û hwd jî wê, ew kirina li gorî wê ne realist bê? Di aslê xwe de wê, ev ali wê weke aliyekê wê yê giring wê ku mirov dikarê wê hinekî serî li ser wê biwastênê. Ber ku wê ev alî wê, di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, çerçoveyek ku ew hatibê hizirkirin bê. Minaq rejima tirk wê dema ku ew zimanê kurdî qadaxa dikê wê li gorî wê û destûra wê, 'rast' û di cih de bê. Wê bi wê re wê, bêtê ser ziman ku wê herkesek wê bi zimanê tirkî wê biaxifê û bixwênê. Wê ya li gorî destûra wê ya 'realist' wê ev bê. Mijare têtîliya **destûr û realismê bi hevdu re wê, çawa mirov karibê wê fahmbikê emê li jêr li ser wê bisekin in.** Lê li vir wê tenê bêjim ku wê, rewşa destûrî wê, di wê rewşê de wê, çawa wê, weke mijarek giring û bi pirsgirêk û ya îdeal a serdemên hemdem wê xwe bide diyarkirin wê, hin bi hin wê were dîtî û kifşkirin. Lê ya li gorî rastîya mirov û mirovatîyê ne real û ne rast jî bê wê ev bê. Di wê rewşê de wê demê wê ya ku wê li gorî wê çerçoveyê ku ew rast bê wê mirov nikarê wê bi tememî wê weke li gorî nixên mirovatîyê wê, şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Qadaxaya ku wê bi destûrî danî ser zimanî kurdî wê di çerçoveya wê de wê, weke 'rastîyek'ê bê. Lê ev rastî wê, ne bi mirovî û li gorî mirovatîyê bê. Wê, di wê çerçoveyê de wê, dema ku mirov wê li gorî mirovatîyê û nixên wê yên gerdûnî bi hizirê wê, ya rast ku ew çawa xwe bijî, rast bijî û bê asteng bijî wê, weke ya ya ideal ku wê, bi wê were ser ziman bê.

Çerçoveyek realist ku mirov wê bixwezê wê bi wê re wê, bi têtînî wê xêz bikê wê, di serî de wê, di wê rewşê de wê, çerçoveyên bi têtînî ên ku ew di qwada navnetewî û netewî û hwd de ku ew hatina xêzkirin divê ku

mirov karibê derkeve dervî wan. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku mirov nikarî derkeve dervî wan wê demê wê mirov wê, nikaribê wê şiroveyê jî bikê ku ew rast a û ankû ne rast a, li gorî rastîya mirov a û ankû ne li gorî rastiya mirov a. Di wê rengê de wê, di çerçoveyek realîstî de wê, ev wê weke restek têtîna pêşî a di fahmkirinê de ku mirov wê bi kirpênê bê.

Di mijare fahmkirina têtîna realismê de wê, di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare wê, weke ku wê mirov wê bi realisma çandî re wê kifşbikê wê, di reng û awayekê weke li gorî wê, lêgerinê û lêkirinê bi wê re wê, pêşxistinê re wê, pêşî mirov wê, kifşbikê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di wê rewşê de wê, mijare fahmkirina realismê wê, di serî de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, di wê rengê de wê, xwe bide nişandin.

Di warê fahmkirina têtîna realismê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê bi wê re wê, werênê ser ziman ku wê, kirpandina li ser xwezayê mirov wê, bikê. Ber vê yekê wê, têtîna **naturalismê** wê, piştî ku wê, realism wê weke têtînekê wê bi wê teorî û hwd hatina pêşxistin wê, li rex wê hertimî wê, were hildan li dest. Di wê rewşê de wê, ji aliyekê ve wê, dema ku mirov wê, realismê û têtîna wê ya di derbarê fahmkirina wê ya bi rastitiyê bikê de ku mirov wê, bikê de jî wê, di wê rewşê de wê, kirpandina bi xwezayê ku mirov wê, bêtê ser ziman. Filosofê danmarkî Søren **Kierkegaard** wê, balê bikişênê li ser xwezaya zindiyî û wê bêtê ser ziman ku wê, her zindî wê, mafê wê hebê ku ew li gorî xwezayê bijî. Hemû zindî berpirsiyarîya di derbarê jîyane wan de heya. Çi bikin û nekin wê, di awayekê de wê, ew hîseka ku ew li gorî wê xwesteka hebûnî ku ew wê bide dîyarkirin wê, bi wê re wê, werênê ser ziman. John Stuart Mill wê, balê bikişênê li ser maf û azadiyê û wê, bêjê ku hemû zindî mafê wê heya ku ew serbixwe bê, şa bibê û ya ku ew ji xwe re maf dibîne wê, bêtê ser ziman. Di wê warê de wê, pirtûka Mill a li ser tekoşîna azadiyê a jinê a bi navê "*On the Subjection of Women*" ku wî di sale 1867an de nivîsî wê, di wê çerçoveyê de wê, têtînekê wê li ser mafên xwezayî û têtîna xwezayî ku wê, ya rast ku mirov divê ku weke wê bijî wê, di wê de wê, werênê ser ziman.

Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê, her zindî wê, berê wê yê jîyanê wê li domandina jîyane wê bê Wê di wê çerçoveyê de wê hêsta jîyanê wê hertimî wê di nava wê rewşê de wê bi her zindiyî re wê, di nava rewşa wê yya zindiyî de wê, derkeve li pêş. Wê Xwesteka wê ya jîyanî û hewldan û mekanismayên parastina jîyanê wê, di wê rewşê de wê, weke aliyana ku wê mirov dikarê

wê, di wê rewşê û çerçoveyê de wê balê bikişênê li ser wê bê. Di dewama wê de wê, mirov dikarê wê, fahmbikê ku wê mijare maf û azadiyê û ankû ya ku mirov ji xwe maf dibînê wê, ji aliyekê ve wê weke ya xwezayî ku ew ji hebûna mirov a jîyanê dihêt bê. Lê ji aliyekê din ve jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê, bi wê bijî bê. Di wê çerçoveyê de wê, minaq wê, maf û azadî wê, dema ku mirov wê ne xwediyê wê bê. Wê mirov nikaribê li ser kirin û kiryar û encamên wê jî wê di astek bilind de bibê xwediyê gotinê. Di serdemên navîn de ku wê, hê koledarî wê hebê wê, kesên xwediyê kolean wê, wan weke mafê xwe û ku ew mafê wan li ser wan heya wê, bibînin. Wê, di wê rengê de wê, weke tiştêkê wê ji wan wê bahsa wan wê bikin.

Di warê warê fahmkirina têgîna realismê de wê, di wê rewşê de wê, mirov di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê mijare rastiyên ku ew hena wê, weke aliyna ku wê bi wê re wê, were hizirkirin bê. Di wê rewşê de wê, piştî sedsale 19' min û pê de wê, dema ku wê jîyane hemdem wê pêşkeve wê, di wê rewşê de wê, hizirkirin wê çawa bê û wê çi wê li ser wê bê kirin wê, weke aliyekê din ê girîng wê bê mijare tefkirkirinê. Zaneyên weke ku wê di wê demê de wê dijîn ên weke **Georg Brandes** ku wê, dema ku wê di wê demê de wê li zanîngê wê li ser wêjeyê, çandê û hwd wê, bihizirin wê, di wê çerçoveyê de wê, hizrên xwe wê bînina ser ziman û wê bînina ser ziman ku wê, dema ku wê, minaq wêja wê, werênê ser ziman wê, pirsgirêkên nava civakê, kes û hwd wê, ji xwe re wê bikê mijar û wê werênê ser ziman. Wê, di wê rewşê de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê, di wê rengê de wê aqil wê bi wê re wê, mijarên di jîyanê de ên weke ne azadbûna jinê, mafêûazadiyê, mafê pêşketinê, perwerde dîtinê û hwd wê, di wê rewşê de wê, bina mijare li wan hizirkirinê. Di wê rewşê de wê, aqilê mirov wê, di wê rewşê de wê, bi wê re jî wê, xosletekê din jî wê bi wê re wê qizinc bikê. Ew jî wê ew bê ku wê, fêrî hizirkirina li ser pirsgirêkên jîyanî û keseyetî ên ku wê, mirov wê, ji wê demê û pê de wê di jîyane xwe de wê, bijî bê. Têgînên weke civaknasî, derûnî û hwd ku wê pêşkevin wê, di wê demê de wê, di temenekê şenber de wê, bidest hizirkirina mirov û aliyên mirov ên di jîyanê de ku ew bi wan dijî û çawa dijî û hwd. Di wê rengê de wê, ev jî wê weke aliyna ku wê mirov dikarê di serî de bi wê re wê bihizirê bê. Freud wê, di warê derûniyê de wê, di wê rewşê de wê çerçoveyek hizirkirinê a derûnî wê pêşbixê. Wê di wê rewşê de wê, xûy û keseyetiyê wê bi wê re wê, di hizirkirina xwe de wê bikê mijar. Mijarên ku wê weke mijarên keseyetiyê û yên û pêşketinê na wê, êdî wê hin bi hin wê

bikevina rojava mirov de. Ji vê demê û pê de wê, çerçoveyek hizirkirinê a gûncavî wê pêşkeve.

Hizirkirinên di wê demê de ku wê bên kirin wê, xosletekê wan ê giring wê hebê. Wê dema ku mirov wê hizrên zaneyên weke marks û hwd jî lê dikolê wê, di wê warê de wê, tişteke wê ji xwe re wê bikina armanc. Wê, ji rengên hizirkirinên nepenî, metafizikî û hwd dûr wê, çawa wê li ser temenekê kirinî ê jîyanî wê bi şenberî wê kifşbikê û wê bi wê re wê werênê ser ziman wê, bihizirin. Hinekî jî wê, ev rengên hizirkirinê ên ku wê, di wê çerçoveyê de wê pêşkevin wê ji destpêka xwe ve wê, weke bertekna li hemberî têgînên nepenîparêz wê pêşkevin û wê piştre wê têgîn û felsefe di jîyanê de wê bi xwe re wê biafirênin.

Dema ku wê bahsa dema romantismê wê werê kirin wê di wê rengê de wê, rengê hizirkirin û fahmkirina wê ya bixiyalî wê, ji aliyekê ve wê, weke armanca wê, têgîna realismê a çandî ku wê weke ku wê li dijî wê hin bi hin wê weke bertekê wê pêşkeve wê, were ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di wê rewşê de wê ev rewşên weke yên bi hizirkirinê wê, dema ku wê bi gengeşiyê wê xwe bidina dîyarkirin wê, piştre wê, were dîtîn ku wê, temenekê hizirkirinê ê ku mirov wê, bi wê bi şenberî û ji rastitiya xwe ya jîyanî ku ew dîrnekeve û wê bi wê bijî wê, bide pêşxistin. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê mijare bertekîya realismê li dijî rengê hizirkirina romantismê wê di felsefeyê de wê bê temenê hizirkirinên weke bertekên pozitivist ên li dijî nepeniyên metafizikî û hwd jî. Lê di wê rewşê de wê, aliyên romantismê ên weke giraniyê didina hizirkirina bi xiyalî wê ew jî wê fêdeya wî ji mirov re wê ew bê ku wê, mirov wê bigihijênê mejiyekê ku ew dikarê xiyalbikê bê. Di wê rewşê de wê, rewşa hizirkirin û xiyalkirinê wê, di wê rewşê de wê, çawa wê bi temenekê rast û realist wê were bi temenkirin û wê were ser ziman wê, êdî wê ew wê weke mijare hizirkirinên bi felsefeyê ên ku wê piştre wê bên kirin bê.

Di wê demê de wê, nîqaşên di nava felsefeya îdealismê û metalyalismê ên bi rengê weke ji jîyanê dûr û ankû fahmkirina jîyanê û hwd ku wê pêşkevin wê di wê warê de wê, karibin têgînekê bi rengên hizirkirinên xwe wê bidina me. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, di awayekê de wê mejî wê, rastiya jîyanê û tiştên zindî û ne zindî ên di wê de kifşdikê. Wê çawa wan fahmbikê û ankû şîroveyekê wê ji wan re wê werênê wê êdî wê weke aliyekê wê yê giring wê derkeve li pêş. Di wê rewşê de wê, bûjena ku ew weke temenekê jîyanê ku ew heya wê, çawa wê, were fahmkirin û çavkaniya wê çî ya û çawa ya wê, ew wê di serî de wê, bi wê

re wê, li wê were hizirkirin. Di wê rewşê de wê, di nîqaşên îdealism û metalyalismê ên di wê demê de weê tiştê mirov wê dibînê. Wê, herdû aliyên hizirkirinê jî wê, hebûna tiştê di jîyanê de wê herê bikin weke realiteyekê. Lê wê ew wê realiteyê wê çawa wê şrovebikin û wê temenekê wê fahmkirinê wê ji wê re wê werênin. Di wê rewşê de wê, bûjena di jîyanê de wê, îdealism wê aqil dênê li pêşîya wê û wê fahmbikê. Metalyalism jî wê, bûjenê dênê pêşîya aqil û wê bi wê re wê bikeve nava fahmkirina wê de. Di wê rewşê de wê, ew wê di wê rewşê de wê, tiştê di jîyanê de ku ew “heya” wê, ew bikevina nava hewldana fahmkirina wê de. Di wê rewşê de wê, têgînên weke hebûnên di jîyanê de bi bûjenî, fizîkî û hwd wê, weke rewşna realite ên ku ew êdî nayên redkirin û înkarkirin bin. Di wê rewşê de wê, ew wê, werina dîtin. Tiştên ku ew hebina wê bi hebûnî wê bên hanîn ser ziman. Lê ew şewayên hanîna ser ziman jî wê, di wê rewşê de wê, ji rengên hizirkirinê û hwd jî wê di wê rengê de wê weke aliyekê giring wê, xwe bidîna nîşandin. Di wê rengê de wê, ev rengên hizirkirinê wê, ji wê demê û heta roja me jî wê, di awayekê û regekê de wê bandûrê li rengên hizirkirinê me yên ku em bi tiştê û hwd bikin wê bandûrê li wê bikin. Dema ku mirov wê, ‘ji nûqtayekê wê gavê biavêjê’ û wê şroveyekê wê pêşbixê wê, di wê rewşê de wê ew nûqte wê, wê di wê rewşê de wê, ji hizirkirina me û mejiyê me re wê weke temenekê realist ku mirov wê ji wê gavê biavêjê bê. Di wê nûqtayê de wê jî mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê ya realist ku ew mirov ji wê gavê biavêjê ew dikarê bi têgîna rastîyê li mirov rast jî were û rast newê jî. Lê wê li gorî wê çerçoveya giştî û teybet a hizirkirinê ku wê bi wê were hizirkirin wê weke temen û çerçoveyek ideal bê. Di wê rengê de wê, ew wê weke aliyekê din jî wê aliyê ku ew ji mirov re rast were wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê din ê ku mirov wê, bi wê bihizirê bê. Rastî û ankû ya li gorî mirov rasta, çi ya? Di aslê xwe de wê, ev wê weke aliyê din ên ku mirov dikarê di dewama wê de wê hinekî li ser wan bisekinê bê.

Têgîna realismê wê dema ku wê mirov wê, li wê bihizirê wê, di wê rewşê de wê, gotina rastîyê wê weke gotinek temenî ku wê li ser wê re wê bi wê were hizirkirin wê derkeve li hemberî me. Di dewama wê de wê, dema ku wê, weke ku wê di nava xalkê de wê bê bawerkirin wê, ya ku wê, were esas girtin wê ya rast û ya ku wê, bi gelemperî wê, were herêkirin bê. Wê, di wê çerçoveyê de wê berê mirov wê, weke ku wê ya ku mirov wê, bi aqil û hişmendiya xwe re wê dibînê û li wê serdest a wê, bi wê re wê, xwe bide hanîn li ser ziman. Rastî ku ew li vir bibê mijare

fahmkirin wê, di aslê xwe de wê, pirr zêde wê, weke aliyekê giring wê derkeve hemberê me bi têgînî ku mirov wê çawa wê fahmbikê bê. Lê bi fahmkirineka hesan wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê bi wê werênê ser ziman ku wê ya ku mirov wê, dibînê, rast dibînê, dizanê ku ew heya, dijî, tefkir dikê û hwd wê, weke aliyna ku wê mejiyê mirov wê li wê hoyandî bê û wê mirov wê bi xwezayî wê li wê bihizirê. Ku ez zanibim ku daristanek heya û tişî dar a wê, demê ez nikarim li daristanekê bihizirim ku ew di wê de dar nîn in. Wê demê ez divê ku bi awayekê xweza wê, tefkir bikim ku wê daristan wê bi daran ku ew di wê de gelek hena wê were berbîra min. Gotina daristanê wê, bi morfolojikî wê temenê wê, li ser gotina 'dar'ê wê ava bê û dar wê, weke navê darekê û ankû gelek daran bê. Wê, di wê rewşê de wê, bi wê re wê, dema ku mirov wê, li wê dihizirê wê, daristan wê, weke têgîneka bi gotinî ku wê di morfolojiya xwe ya wateyê de wê, ew wê têgînê wê bide me ku wê deverek hebê, di wê de gelek dar li rex hevdû çandî hebin wê, were berbîra me. Di wê çerçoveyê de wê, hingî wê morfolojiya daristanê wê, bi wê rengê çerçoveyî ê bi wê hizirkirinê re wê, dema ku mirov wê li wê hizirî wê, di wê çerçoveyê de wê, di mejî de wê reng û awa bistênê. Ku wê reng û awa stand wê demê mirov wê, nikaribê wê, daristanê bêî daran û hebûna daran ku ew di wê de bi gelekî hena tefkir bikê. Wê ne rast û ne realist bê. Wê, di wê rewşê de wê, weke aliyekê wê yê ku wê mirov wê fahmbikê wê, di wê rewşê de wê ya rast wê hingî wê çi bê? Wê ew bê ku mirov wê, daristanê wê bi gelek daran li wê bihizirê. Wê bi wê re wê, gelek zindî wê, di wê de wê, bi hevdû re wê bijîn. Ev hemû wê weke rewşên din ên bi hişmendî ku wê di awayekê hipotezî de wê, di fahmkirina têgîna daristanê de wê, hin bi hin wê li hevdû bina kom û wê dimejiyê mirov de wê bicih bibin. Mejî wê, di wê rewşê de wê, dema ku wê, gotina daristanê wê bibîrker wê, di wê rewşê de wê, van rewş û tiştan bi zindiyî û ankû nezindiyî wê hemûyan wê bibîrbikê. Wê, di wê rewşê de wê, rewşa wan wê, di wê rengê de wê, were berbîra mirov. Wê, hingî wê mejiyê mirov wê, di gotina daristanê wê, di çerçoveyek giştî de ku wê di wê de wê gelek tişt û zindî wê hebin û hatibibina salixkirin wê werê berbîra mirov. Mejî wê, bi gotina daristanê re wê bi xêva mirov re wê di mejî de wê bi wê re wê bi sînor wê neseknê. Wê, di dewama wê de wê, dîmenekê daristanî wê bi vejenê ku wê, di wê de wê ev rewş hemû di ahengekê de wê bi hevdû re wê hebin wê werênê berbîra mirov.

Realism wê, di wê rewşê de wê, ji rastiyeke wê, gavê biavêjê û wê weke navend wê, bi wê re wê, werênê ser ziman û wê fahmbikê. Lê wê li

dora wê rastiyê wê gelek rastiyên din ên ku ew bi wê re di ahengekê de hena û ankû ew ji wê hena wê, bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê, minaq wê, gotina daristanê wê weke têtgînekê wê, bi wateyî wê hebê. Lê wê, bi wê re wê, di wê rewşê de wê, gotina daristanê wê, gelek wateyên ku wê bi jîyankirinê mirov di jîyanê de gihîştîyê de wê, di wê de wê, salix û şenberbikê. Di wê rewşê de wê, rewşa pirrwateyî wê, di aslê xwe de wê, weke xosletekê pêşketinê ê bi fahmkirinê ê her demê bê. Wê, di wê rewşê de wê, di her demê de wê, ev wê weke aliyekê wê bi wê re wê, hebê ku mirov wê, dikarê wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare fahmkirinê wê, di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê, bi gotinî wê li wê bihizirê wê, li ser wê gotina ku ew hat bikarhanîn wê girêdana wê ya bi rewş û ankû tiştê ku ew hanî danîn re wê di wê rewşê de wê, ew tişt û rewş wê, weke rengê wateyê wê bi wê re wê, bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê mijare rastiyê wê, di wê rewşê de wê, demê wê, di rastitiya jîyanê de wê, tişt û rewşa ku ew heya wê, weke aliyekê ku ew bûya û heya wê, bibê bê. Di dewama wê de wê ew wê weke aliyekê xwe bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, mijare hebûna di jîyanê de wê, dema ku mirov bi wê gotinê têtgiliyê bi tiştê û rewşê re didênê wê xosletên wê di wê rewşê de wê, were ser ziman. Hertîşt wê, di awayekê de wê, bi gelemperî û teybetîya xwe re wê, di awayekê de wê, mirov dikarê wê kifşbikê. Mirovek wê, mavê kesekê bê. Lê di morfolojiya xwe de wê, navê komek mirov ku ew li jîyanê na jî bê. Wê, bi wê re wê, di wê rengê de wê, rewşa wê ya fahmkirinê wê, di wê rewşê de wê, ev rewş wê, bi wê re wê, bi awayekê pirrdîmenî wê were fahmkirin.

Realism di warê felsefeyê de wê, li tiştê ku ew heya wê, ji zêhn û hişê mirov cûda heya wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê, rastiyê wê bikê ku wê fahmbikê. Weke ku em di jîyanê de wê tiştê ku ew rast dibînin û realist dibînin wê weke ku ew dervî me hebê em li wê dihizirin. Ya realism wê dema ku em gotinê di kurdî de wê şîrove dikin wê, bi wê re wê çendî ku wê, rastiyê wê weke rastiyek dervî zêhnê me wê herê bikê jî lê dema ku mirov bi morfolojikî li gotina realismê dihizirê wê mirov bi wê re dikarê wê hizirbikê ku wê, weke ya li mirov dihê û rast dihê jî wê, aliyekê fahmkirinê wê bi me re wê bide çêkirin. Wê wateya wê aliyê dawî ku mirov wê bi wê re wê kifşdikê wê çi bê? Di serî de wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê bi wê bihizirê ku wê ya ku mirov wê weke rastî dît wê, mirov bi hişmendî û fahmkirina xwe wê weke ku wê

rast bibînê. Wê ya ku me rast dit wê li gorî me rast bê. Lê ew ya ku ew li gorî me rast hat wê, li gorî kesekê din ê dervî me dibê ku ew rast newê. Di wê rewşê de wê, demê wê, rastî wê, di wê rewşa realiteya wê de wê, weke ku wê, bi keseyetî bê? Wê, di wê çerçoveyê de wê, di wê rewşê de wê, di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê bêjê ku wê, dema ku wê tiştê li me rast wê were wê demê ew li gorî me rast û wê, weke ya em wê rast dibînin bê. Wê, di wê rewşê de wê, bi hêstî, hîssî û derûnî wê mejiyê me wê, li wê levkirinekê wê bi me re wê bide çêkirin. Wê, di wê rewşê de wê, ew wê, êdî wê li me rast wê were. Di wê rewşê de wê xosletên levkirinê wê, di wê rewşê de wê, weke aliyna wê yên din bin ku mirov wê, dikarê wê bi wê re wê, kifşbikê û wê werênê ser ziman bê, Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê wê yê giring wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman bê.

Em dema ku em bihizirin ku wê, roj wê navenda rikadiza me ya ku em di wê de dijîn bê û wê çavkaniya jîyanê bê. Wê, ev weke rastiyeke bê. Wê ev rastî jî wê weke realiteyê bê. Wê di wê demê de wê, ev wê weke rewş û rastiyeke ku em nikarin wê, bêjin ku ew ber ku em wê dihizirin ku ew heya bê. Ew ber ku ew heya û me kifşkiriya em wê dizanin. Di wê rewşê de wê, di wê rewşê de wê, di wê rewşê de wê, her tişt wê, di nava jîyanê de wê, bi mantiqê realiteya jîyanî re wê dema ku mirov wê bi hizirê wê, bi têgîna realisma dîyalektîkê re ku mirov bi wê bihizirê wê her tişt wê, bi hevdu ve girêdayî wê, di rewşek afrînerîya bi wê re wê hebê. Minaq ku mirov bihizirê li jîyane mirovekê wê, mirov wê bi wê re wê bihizirê ku ew çawa jîyane xwe dide domandin bê. Wê, di wê rewşê de weke rastî û realiteyê wê mirov dikarê bîrê ser ziman ku wê mirov wê, xwarinê bixwê bo ku ew bijî. Wê, rêyên xwe parastinê û sitargehan wê çêbikê. Wê, di wê rengê de wê, bijî.

Realism wê, di realiteya fahmkirina wê ya rastiyeke de wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, piştî demên sedsale 19'în û pê de wê, di wê rewşê de wê, di awayekê felsefeyî de wê, li ser temenê kirinê ê jîyanê û heyîna bi hebûn û şenber re wê bidest hizirkirinê wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê di jîyanê de wê bi wê re wê, di temenekê wê bi wê re wê, bihizirê û wê, hizirkirina wê bê pêşxistin. Hizirkirina li jîyanê wê bi wê re wê, hin bi hin wê pêşkeve. Ji aliyê rewîstê, aqil û zanînê û hwd ve wê, bi wê re wê, were hizirkirin. Heta wê demê wê, zêde wê, aqil wê li ser jîyanê û xwezayê wê bi wê re wê, zêde weke ku wê newê wastandin. Ku wê weke realiteyê wê, jîyan bi hemû alî û çavkaniyên wê re wê li wê were hizirkirin wê di wê rewşê

de wê, aqil jî wê, di dewama wê de wê bikeve pey fahmkirin û derxistina wê ya li têngiştinê. Di jîyanê de çi hebê wê weke realite û rastiyên jîyanî bin. Mirov dikarê bi wê rengê herêbikê. Lê bi wê re wê mirov dikarê wê jî wê werênê ser ziman ku wê di jîyanê de wê bi serwerîya aqil re wê mirov wê rastî û realiteyên xwe jî wê pêşbixê. Wê, di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê li xate pêşketina jîyanê binerê wê, bi wê re wê, di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê giring wê, di jîyanê de wê, dem bi dem wê pêşveçûn wê bibin. Wê rengên pêşketinê wê bîn pêşxistin. Minaq wê, di roja me de ku em bahsa jîyane demên hemdem dikin wê, di wê de wê, rewşa jîyane mirov wê, di wê de wê, gelek faktorên ku ew ji temen ve jîyane mirov bandûr dikin û didin dîyarkirin wê hebin. Minaq em tiştên xwe yên xwarinê dikirin. Cihên kiran û firotinê wê biafirin. Mirov wê li wan wê tiştên ku ew dixwezî wê bikirin û wê, peyda bikin. Di wê rewşê de wê, di wê rewşê de wê, ev wê, hin bi hin wê, di rengê jîyane mirov de wê li mirov wê serwer bibê.

Di demên berê de têngîna realismê

Di aslê xwe de ku mirov demên berê wan fahmnekê mirov wê nikaribê pêvajoyên pêşketinê ên bi aqil ku wê di demên me yên hemdem de wê bibin jî wan di serî de fahmbikê. Di serî de ku em li ser têngîna realismê û fahmkirina wê re li demên berê binerîn wê, di serî de wê, di çerçoveyê de wê, têngînekê wê bi xwe re wê, bide dîyarkirin. Dema ku em bahsa felsefeyê dikin wê di serî de wê, weke ku wê bi gelemperî wê were fahmkirin wê demên kevnera wê bi pêşketina wê ya felsefeyê re wê, were ser ziman. Di wê demê de wê, felsefe wê, ji Thales û heta anaxsimendros û anaxsimenes û hwd wê bê dayîn destpêkirin. Wan çavkaniya jîyanê wê, di wê demê de wê, weke agir, av, hewa û ax wê were dîtin û wê were hanîn li ser ziman. Di wê rewşê de wê, anaxsimendros wê hinekî din wê ji mamoste xwe Thales wê derbas bikê û wê, bi çerçoveyek giştî a felsefeyê re wê bînê ser ziman. Wê bi têngîna *epeiron* re wê, weke çavkaniya wê re wê bînê ser ziman.

Di van deman de wê, di awayekê de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, weke aliyekê din ê giring wê xwe di wê rengê û awayê de wê, bide dîyarkirin. Wê, di wê rewşê de wê, di felsefeya dema pêşî a demên kevnera de wê weke ku mirov wê bi haraklit, demokrit û hwd re wê bibîne wê felsefeyek xwezayê wê bi zêdeyî wê derkeve li pêş. Wê, di

wê rengê de wê, xwezayê wê, bi giştîya wê, û bi teybetî hev girtinên wê re wê, bikin û wê fahmbikin û wê werênina ser ziman.

Di pêvajoyên felsefeyê ên demên destpêkê de wê mejiyê mirov wê di nava hewldana fahmkirinê de bê. Wê, di wê rewşê de wê, weke pirsgirêka salixkirinê a “akhe” jî ku wê were pê nasekirin di felsefeyê de wê, bi hewldana xwe gihandina çavkaniyê wê bi wê re wê, derkeve li pêş. Ev wê, weke têgîneka ku wê mirov wê, tiştê û hebûna wê, wê dervî aqilê xwe wê bibînê û wê bikeve nava hewldana salixkirina wê de. Di demên toteman de wê, mirov wê, tiştina ku ew dervî wî hena û bandûrê li jîyane wê dikin wê li wê bihizirê. Wê, di wê çerçoveyê de wê, rewşên xwezayê ên weke baran barinê, û rewşên weke rûdayîna afetên xwezayê wê, bi wê re wê, mirov wê, mejiyê xwe de wê li ser wan wê bide mijul kirin.

Ev rewş wê, bi demê re wê, di demên destpêkê ên hizirkirinê de wê, weke rastîyna dervî aqil ku ew hena wê di mejî de wê bi xwe re wê bide afirandin. Mejî wê, di wê rengê de wê, di wê demê de wê, di aslê xwe de wê, di awayekê afrîner de wê bihizirê û wê, di wê rewşê de wê, pêşketinekê wê bi xwe re wê bide çêkirin. Mejiyê mirovê dema toteman ku ew dihizirê wê, di wê rewşê de wê, çendî ku wê, tiştan wê bibînê wê çawa wê wan salixbikê wê ew di mijara wan de wê, li wê bihizirê. Çendî ku wê hê wateyê nediyê de jî lê wê, dervî xwe wê, weke tiştêkê, objeyekê û hwd wê bihizirê û wê weke çavkaniya xwe wê, bi zanebûnî û ankû ne bi zanebûnî wê li wê bihizirê. Di wê rewşê de wê, rewşa hizirkirina zanîna mirov ku wê, di mejî de wê pêşkeve wê, weke rengekê pêşketina wê a wê demê wê di wê rengê de bê ku wê di xwe de wê li objeyek dervî xwe wê bihizirê wê pêşkeve. Ev wê, weke xûyna hizirkirinê bin. Wê bi demê re wê ev wê, bê weke temenekê hizirkirinê ê hizirkirina ji xwe cûda a bi tiştê û ankû objeyan wê, pêşkeve, Wê, di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê, li qabrîstan û ankû deverên jîyangeriyên wan dinerê wê, di wan de wê, dibînê ku wê, gelek tiştên ku ew weke hatina baxşkirin wê di wan de wê, werina dîtin. Wê, di wê rewşê de wê, di wê demê de wê, di aslê xwe de wê mejiyê mirov wê, têgînên dervî xwe ku wê çendî ku wê bi wê rengê wê salixbikê wê, hin bi hin wê, têgînên ne weke tiştê lê mirov weke objeyekê li wan dihizirê wê, hin bi hin kifşbikê û wê li wan bihizirê. Minaq wê, têgînên weke yên gîyanê weke rûhê mirov wê, di wê rengê de wê mirov dikarê wê, bikirpênê ku wê bi wê rengê li wê bihizirê. Wê, ew jî wê, weke têgînek objeyî wê li wê were hizirkirin. Wê her çendî ku wê weke têgînek dervî objeyê wê li wê were hizirkirin jî lê wê di aslê

xwe de wê, di wê rengê û awayê de wê, ew wê, xwe bi wê bide dîyarkirin. Di mijare fahmkirina gîyanê de wê, bi demê re wê li wê wasif, xoslet û teybetmendî wê lê werina baxşkirin. Wê, ew jî wê, weke aliyekê din ê ku wê li wê were hizirkirin.

Ev wê di encama çî de wê, were kirin? Wê di encama ku wê, ew têngîna gîyanî wê weke têngîneka ku wê, di nava jîyanê de ew heya û wê weke rastiyekê wê were herêkîrin wê, bibê. Wê ji wê ev wê bibê. Di dewama wê de wê, ev rastî ku ew wê di mejî de wê, were kifşkirin wê, di wê rewşê de wê, mejî wê, bikeve pey salixkirin û fahmkirina wê de. Wê, di wê rewşê de hewldana salixkirin û fahmkirina gîyanê ku wê bibin wê, di her demê de wê, bibin. Realisma gîyanê wê, di wê rewşê de wê, weke rewşek 'rastîyî' wê di mejî de wê, bi wê bê hizirkirin û wê bi wê re wê, hizirkirin, şîrove û zanîn wê were pêşxistin. Heta ku wê dem wê were demên felsefeyê wê, di wê demê de wê, bi aqil wê, hewldana fahmkirin û gihandina li fahma gîyanê wê, bi filosofên demên re jî wê, xwe bide nîşandin. Hizrên Platon ên li ser gîyanê wê, di wê rengê de wê mirov dikarê wê weke têngînek rastîyî a di wê warê de ku mirov werênê ser ziman bê. Fahmkirina gîyanê wê, aqil û dema aqil wê çendî ku wê weke têngîneka ji aqilê mirov jî wê, hin bi hin wê bi wê bihizirê jî lê wê, di awayekê ontolojikî de jî wê li wê bihizirê û wê, li wê tefkir bikê. Di wê mijarê de wê, realisma gîyanê wê, bi wê re wê, bi xwe re wê, fahmbikê û wê, bigihijênê li têngîhiştinê. Hebûna gîyanê wê, di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê wê, di sê pêvajoyên pêşketinê de wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Aliyê bi felsefeyê ê ku wê weke têngînek aqilî a ji mejiyê mirov wê dibînin bê. Ya duyem wê, weke ku mirov di nava felsefeyê de wê, weke bi awayekê ontolojikî ku weke ku em bi hizrên Platon û hwd re dibînin bê. Aliyê sêyem wê, weke ku wê, di xata pêvajoyên pêşketina olan de wê, weke ku wê, di dewama serdekên kevnera de û heta serdemên navîn de ku wê bibê wê, dikarê wê di dewama wê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wê, di wê rewşê de wê, xate pêşketina gîyanê heta van demên aqil ji demên toteman wê, bênavberê wê, di xateka pêşketinê de wê, hebûna xwe wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê din jî wê, di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê mijara fahmkirina gîyanê wê, di wê rewşê de wê, weke realiteyekê fahmkirinê a di nava aqil de wê, xwe bi wê re wê, bide dîyarkirin û nîşandin. Wê, bi xwe wê bide hizirkirin. Wê bi wê re jî wê bi sînor wê, nemênê û wê weke ku em bi têngîna yazdanan û hwd re dibînin wê ji demek pêşketina bi aqil û hwd û

pê de wê, ew bi dest hizirkirinê li jîyanê û rewşên pêşketinê wê bikê. Di wê rewşê de wê, hizrên ku wê bi wê werina pêşxistin wê, di demên piştê jî wê, bandûrê li pêşketinên jîyanê û xate pêvajoyên pêşketina jîyanê jî wê bikin. Di wê rewşê de wê, pêvajoya pêşketina hizrên pozitivist ên demên hemdem jî jî wê, ji aliyekê ve wê, ji xwe wê, fahmkirinê û şîrovekirina wê, rizgarnekê. Wê ew jî wê, di dewama wê de wê, li wê bihizirê û wê, di mejî de wê, di derrbarê wê de wê xwe bigihênê li hizrên li wê.

Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê mijare fahmkirina bi aqilê gîyanê wê, di wê rewşê de wê, dema ku wê bi serê xwe wê, di hilde li dest wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê din wê, werênê ser ziman ku wê mijare fahmkirinê wê, di wê rewşê de wê, ji wê cûda wê pêşnekevê. Wê, di wê rewşê de wê mijare gîyanê wê, di her demê de wê, weke têgînek objeyî a realist wê, xwe di wê rewşê de li jîyane mirov wê serwer bikê. Gîyan wê, di wê warê de wê, şîrove û salixkirinên herî dawî ên ku wê bi wê bi awayekê şenberî wê, bên gihandin li laşekê wê, bi nav û gotinên yazdanî û hwd re bê. Wê, piştê wê, xwûda û olzani û xwûdêzanîya wan wê were pêşxistin. Di wê rewşê de wê, di wê rewşê de wê, ev wê, weke aliyekê din ê ku em di dewama wê xatê de wê, di fahmkirina wê de wê, werênê ser ziman û wê fahmbikê bê.

Di demên sîmerîyan de wê, şêwayekê teybet ê hizirkî wê bi gîyanê û salixkirinên wê re wê hebê. Wê, di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê li rengê hizirkirina wê dinerê wê dibînê ku wê ji ya demên toteman wê ne cûdatir bê. Wê di her tiştê, cismê û objeyê de wê li gîyanekê wê bigerihê. Wê wasifîyek yazdanî wê li wê baxş bikê. Wê, di wê rengê de wê, bi wê re wê, ew wê, fahmbikê. Wê, di wê rewşê de wê, dema ku wê, bikevina nava hewldana fahmkirina tiştê de wê, ji hewldana fahmkirina wê tiştê, cismê, û objeyê zêdetirî wê, bi şêwayekê hizirkirinê ku wê çawa wê xwe bigihênina têgîn û aqilê wê gîyanê ku ew li wê baxş dikan. Wê, di dewama wê de wê, ev wê, weke aliyekê din ê hizirkirinê wê, xwe bide dîyarkirin. Her çendî ku wê, cism, tişt û obje wê were dîtin jî bi aqil û çavê hiş lê wê, di dewama wê de wê, hê aqilê mirov li wê nexabitê ku wê ew wê, tiştê, cismê û objeyê wê bi serê xwe wê weke bi xosletên wê yên tiştî, cismî û objeyî re wê fahmbikê. Di wê rewşê de wê, di rewşek gîyanî de wê, ew wê, fahmbikê. Wê di wê rewşê de wê, her tiştê ku ew heya wê, çendî ku wê ew wê, kifşbikin û wê ew wê fahmbikin jî lê wê, di wê rengê de wê, di şêwayekê aqilî ê di wê rengê de wê, ew wê, fahmbikin. Wê, di

nava xwezayê de wê, hewldanên fahmkirina xwezayê û şênîyên di wê de wê, di wê çerçoveyê de wê pêşkevin. Wê, di wê rewşê de wê, ya ji mirov re bi fêde û ya ne bi fêde wê were kifşbikin. Di wê rewşê de wê, ji demên hûrî û mîtannîyan û heta demên kevnera wê, hin bi hin wê, rengê din ê hizirkirinê wê pêşkeve. Di hizrên mîtra û Zerdeşt de wê mirov dibînê ku wê hin bi hin wê cism, tişt û obje wê, bi hebûna xwe û bi serê xwe wê, çawa wê were fahmkirin wê hewldanên wê werina pêşxistin. Wê çendi ku wê di awayekê de wê, bi kosmolojikî jî wê bê hizirkirin lê wê, di awayekê de jî wê, li ser temenekê xwezayê wê, hin bi hin wê, were hizirkirin. Li duniyayê mirov wê, çawa wê bi xûyên baş bijî û wê ya baş û nebaş wê çawa wê ji hevdû wê were ji hev cûdakirin wê li wê were hizirkirin. Wê, ev wê, weke aliyana ku wê, di rewş, têgîn û têgîna gîyanî de ku wê, werina bi wasifkirin û hanîn li ser ziman. Ev rengê hizirkirin û mêyla hizirkirinê herfîkîna wê ya li wê aliyê wê di encama wê de wê, hin bi hin wê aqilê felsefeyê ê ku wê, hin bi hin wê, pêşkeve wê, mirov wê bibînê. Di wê çerçoveyê de wê, aqil wê, dervî wê rengê fahmkirinê wê, tiştê wê bi xwe û xosletên xwe, kêrhatî, û teybetmendiyên xwe re wê, bê xwestin ku ew were fahmkirin. Hizirkirinên ji wê demê û pê de wê li tiştê, cismê û objeyê û pêvajoyên pêşketina xwezayê û hevgirtiniyên û hwd wê, di wê rengê de wê pêşkevin. Wê, di wê rewşê de wê, felsefeyên ku wê pêşkevin wê, di wê demê de wê weke felsefeyên xwezayê bin. Wê, di serî de wê, xwezayê wê, bi xwe bixwe wê, bikin ku wê fahmbikin. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, mirov dikarê wê, di serî de wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Felsefe wê, dema ku wê, pêşkeve wê, hin bi hin wê weke têgîna xwezayî wê pêşkevin. Wê, di wê rewşê de wê, ya ku wê weke tişt, cism û obje ew heya wê, ew di wê de wê, hin bi hin wê, weke xwe wê, bê xwestin ku ew were ser ziman. Di wê rewşê de wê, ev wê, weke aliyekê ku wê, dema ku wê, aqil wê, di wê rewşê de wê, bikê ku ew tiştê weke xwe û ankû weke wê werênê ser ziman wê, di wê rewşê de wê, di wê de wê, aqil wê, di xwe de wê, zelal bûnekê di hizirkirinê de jî wê bide çêkirin. Aqilê mitolojikî û ankû bi nepenî wê, di wê rewşê de wê, ew xwe ji wê rengê hizirkirina aqilê xwezayê wê hin bi hin wê dûrbikê. Wê, di wê rewşê de wê, aqil wê, bi wê re wê, di temenek rastî û realistî de wê, li xweza û hewirdora xwe wê bide hizirkirina xwe de wê bikê. Tiştê ku ew hebê wê weke realismê wê hebê. Lê realism nabêjê ku ew wê sermed bê û ankû wê **çiqasî** bijî. ..

Pêvajoyên hizirkirinê wê, di wê rewşê de wê, hin bi hin wê, bi çerçoveya aqilê xwezayî re wê pêşkeve. Têgîna xwezatiyê wê, di wê çerçoveyê de wê weke têgîneka temenê hizirkirina realist ku wê bi xwe re wê biafirênê û wê bi wê re wê bide hizirkirin û wê, hizirkirinê wê bi wê re wê pêşbixê wê pêşkeve. Di wê rewşê de wê, têgînên weke yên realismê wê, di şêwayên weke wê dîtina tiştê, cismê û obejyê û di dewama wê de wê, bi wê rengê wê tefsirkirinê û hwd re wê dest pêşketina wê bikeve. Di wê rewşê de wê, demê wê, têgînên weke pêşketina darêjkê, mantiqê û hwd jî wê, weke aliyna temenê hizirkirinê ên ku wê di dewama wê de wê, di destpêkê de wê bêî ku mirov wê di farqê de bê wê, di nava hizirkirina me ya ku mirov wê, dihênê ser ziman de wê pêşkeve. Dema ku wê tiştê, objeyek û ankû cismek wê were dîtin û wê, mirov wê bibînê û wê bixwezê ku wê weke wê werênê ser ziman wê, di wê rewşê de wê, çerçoveyek dîtbarî a bi darêjkî wê, hema wê bi wê rengê wê bi wê re wê bidest afirandina wê bikê. Di wê rewşê de wê hêstên weke yên xwe gihandina ya baştir û kûrtir wê di wê rewşê de wê, li dût wê pêşkevin û wê hin bi hin wê, di wê de wê, pêşxistinê wê, zêdetirî wê, weke alî û têgîna teşwikkirinê wê pêşkevin. Wê, di wê rewşê de wê, aliyên mirov ên weke bi azweriyê ku wê bi keseyetîyê re wê pêşkeve wê, di wê rewşê de wê, di dewama wê de wê bibê. Bi hizir û ankû bi aqil bûyîna mirov wê, pêşketina keseyetîyê, xûy û hêstên mirovî û hwd wê bi xwe re wê biafirênê. Wê, di wê rewşê de wê, ev hêst wê, hin bi hin wê pêşkevin. Wê, serwer bibin. Keseyet wê, dema ku wê pêşkeve wê, di wê rewşê de wê, têgînên ku wê bi wê re wê pêşkevin wê, bi têgînên weke lê xwedîbûnê, xwediderketinê, hêsta weke ku ew bi wê dibêjê 'ev ya min a' û hwd wê pêşkeve. Ev wê, di dewama wê de wê, di mejiyê mirov de wê, tiştên din jî wê bi têgînê wê bi xwe re wê bêtê. Wê dema ku wê bi wê re wê, 'ezîtî' wê pêşkeve wê, ev wê, êdî wê weke aliyekê din ê ku wê, mirov wê, di wê temenê wê de wê bihizirê. Felsefe wê, aliyekê wê yê pêşketina bi keseyetîyê wê hebê. Hebûna filosofan û bi hizirên wan re ku em dihênina ser ziman wê nîşanaka wê bê. Filosofek wê dema ku wê hizirên xwe wê werênê ser ziman wê, di wê rewşê de wê, ev wê, weke aliyekê wê yê din jî wê, di wê rengê û awayê de wê, dikarê wê, werênê ser ziman ku wê pêşkeve. Hizirkirin wê, di wê rengê de wê, weke ya nerîna wî kesî ku wê pêşkeve û ankû weke 'kesê bi nerîn' ku ew wê hizirvan û ankû filosof wê pêşkevin wê, di wê rewşê de wê, weke çerçoveyek realismî a bi hizirkirinê re ku wê pêşkeve bê.

Di dewama wê de wê mirov dikarê wê hinekî din jî wê pêde herê wê bi wê rengê wê werênê ser ziman ku wê mijare hizirkirinê wê, di wê rewşê de wê, aqilê mirov wê, tiştê ku ew dibînê wê, ew wê li wê bihizirê û wê ew wê weke çavkanî wê bibînê û wê li ser wê re wê bidest hizirkirin û hanîna li ser ziman wê bikê. Di wê rewşê de wê, di dewama wê de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê tiştê ku ew weke bi tiştî, cismî û objeyî û hwd ku heya wê, weke rastiyna di jîyanê de ê bi bûjenî ku ew hena jî wê werin kifşkirin. Wê, mirov wê, weke çavkaniya hizirkirinê xwe wê, ew wê bibînê. Tiştên ku ew hena wê, çawa wê hebin, kêrî çî dihên û ankû mirov çawa fêrî wan dibê û wan bikardihênê wê, ev wê, weke hem pêvajoyîna hizirkirinê û hem jî wê, weke temenekê objeyî ê rast ku wê weke realiteyekê wê were herêkirin jî bê. Wê, di wê çerçoveyê de wê, felsefeyê wê bi wê re wê, bi hizirkirina wê re wê, li hewirdorê û her tiştê ku ew heya wê li wê bihizirê. Wê di wê rewşê de wê, felsefeya xwezayê a destpêkê demên kevnera wê, di awayekê kifşkirina wê bi xwe de wê, xwe di awayekê de wê, bide nîşandin. Di wê rewşê de wê, weke çî çiya wê, di wê rewşê de wê, ew wê, mirov wê bi aqilê xwe wê bikeve nava hewldana fahmkirina wê.

Di xate pêşketina hizirkirinê felsefeyê de wê dema ku wê dem were demên serdemên navîn wê, heta wê demê wê, çerçoveyek giştî wê, bi fahmkirinê wê bi tiştê, obje û cismên ku ew hatina fahmkirina wê biafirê. Wê salixkirinê bi hizirkî wê, di wan de wê, aqil wê gav bi gav wê pêşde wê herê. Di serdemên navîn de wê, ev kifşkirin û hanînen ser ziman ku ew bûna wê, aqil wê, vekarê wê bikeve pey çavkaniya wan de ku ew çawa bûna û hena. Wê, hebûna her tiştê, cismê û objeyê wê newê redkirin. Lê wê ew çawa û ji kû hatîya û ber çî ya wê, mirov wê, bi aqilê xwe re wê ji wê re li fahmkirinê bigerihê, şîroveyekê wê pêşbixê û wê, sedemekê wê bikê ku ew bi aqilê xwe ew ji wê re wê bibînê. Di wê rewşê de wê, di dewama wê de wê, felsefeya serdemên navîn de wê, di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, tişt, cism û obje wê, bi awayekê wê, êdî wê, newê redkirin û înkarkirin. Di wê rewşê de wê, ew wê, bikeve pêvajoyek fahmkirina wê de. Wê di wê rewşê de wê, bi hizra çî heya lê ew çî bi sedemekê û armanekê heya. Tişt heya lê ew tişt bi serê xwe nebûya. Cism pêşketîya ew hebûnekê di afirênê. Her tiştê wê weke objeyekê wê dikarê wê bibînê û wê werênê ser ziman. Di wê rengê de wê, felsefeyên serdemên kevnera ên xwezayê û yên piştî dema sokrat ku wê, hin bi hin wê ji wê dûrkeve wê, di çerçoveyek hizirkî a têgînî û teorîkî de wê, weke ku wê aristo û hwd wê bikin wê, li ser bûjenê,

darêjkê û hwd re wê bi wê bidest hizirkirinê wê bikê wê, derkeve li pêş. Her çendî ku wê felsefeya piştî sokrat û dema wî ku ew pêşketîya wê weke ji felsefeya xwezayê qûtbûnekê jî wê were ser ziman lê di aslê xwe de wê, ji aliyekê din ve wê weke pêvajoyek hizirkirinê a bi ast jî wê, di wê rengê weke bi şîroveyên li xwezayê ên bi armanca kifşkirina rêgez û destûrên xwezayê, fizîkê, hebûnê, bûjenê, û hwd ku wê werina kirin wê dikarê wê werênê ser ziman. Wê, di wê rewşê de wê, aqil wê, di wê pêvajoyê de wê, pêvajoyên xwe yên teorîkî wê pêşbixê û wê bi wê re wê, weke ku wê, hin bi hin wê, ji xwezayê qûtbûnê wê, di wê rewşê de wê, bibê. Heta ku wê, dem wê were dema serdemên navîn ku wê di dîmenekê de wê, weke ku wê, aqilê olî û hwd wê serwer û serdest bibê ku wê were dîtî jî wê, sedema wê hinekî jî wê bi wê rengê pêşketinê ve wê girêdayî bê. Ber ku wê, aqil wê ji xwezayê wê qûtbibê û wê, li çavkaniyên ku xwe li ser wan werênê ser ziman wan werênê ser ziman wê bigerihê û wê di wê rewşê de wê, weke dîyarde, fenomen û darêjkên hizrî ên weke ku wê bi gîyanê û hwd wê werina hizirkirin re wê ew wê, were li wê hizirkirin. Di hizirkirinê li ser gîyanê de ku aqilê mirov wê bi zêdeyî wê bikeve nava lêgerîna kifşkirina darêjka gîyanê û hwd jî wê, hinekî jî wê sedema wê ev bê. Ji aliyekê din ve jî wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê mijare darêjkê wê, di wê rewşê de wê, fahmkirina wê, pêşketina wê di nava felsefeyê de wê, ne tenê wê nîşanaka bi serê xwe hizirkirinê a mejîyê me bê. Wê di wê rewşê de wê, nîşanaka wê bê ku wê aqil wê, bi wê daketiya li jîyanê û hemû tişt, cism û obje û hwd, bi awa û rengên wan re ew dihên kifşkirin û fahmkirin. Aqil wê, êdî wê, di wê pêvajoyî de wê, bijî. Wê, di dewama wê de wê çendî ku wê, tişt, cism û obje wê, werina kifşkirin wê, di şîrove, awa û rengên fahmkirina darêjkê ên bi aqil re jî wê, bi awayên pirralî wê bide çêkirin. Wê çendî ku wê ji darêjkekê gihiştina pirr zêde kifşkirin û pêşxistina wê, bi heman rengê wê, ji pêşxistinekê gihiştina pirr zêde darêjkên ku wê, werina kifşkirin jî wê, di wê rengê de wê, bi wê re wê temenê wê biafirê û wê bi derfet bibê. Pêşketina çêkerîya bi hûnerî a bi destî ku wê weke amûrên ku wê di jîyanê de wê bi wan wê mirov bijî ku wê werina çêkirin wê, hinekî wê, di temenê wê de wê, ew wê hebê. Darêjk wê pêvajoyên xwe yên afrîner wê bi wê re wê hin bi hin wê bijî. Kursîyek, kevçiyek, masayek, zerikek avê û hwd wê, bi darekê wê şînnebin. Wê ew wê, di encama wê afrînerîya bi têngîna darêjkê a bi aqil re wê mirov wê xwe bigihênê li wê.

Di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê pêvajoyên afirandinê ku wê pêşkevin wê, di wê rewşê de wê, dîsa wê, xweza wê çavkaniya wê bê. Lê wê, di awayekê de wê, ji wê zêdetirî wê, aqil wê, pêvajoyên di xwe de gihiştina bi hişmendiyê a bi têngînên darêjkî û hwd re wê, pêşxistinan wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê, aqil wê, di aslê xwe de wê, pêvajoyek teybet a di xwe de wê bijî. Her çendî ku wê serdemên navîn wê li gorî yên felsefeyê û berî wê, weke demna li şûn wê werina dîtî jî lê wê, ew di awayekê hizirkirinê ê di xate wê pêvajoya pêşketina bi aqil de wê, weke pêvajoyek pêşketî bê. Wê, di wê rewşê de wê, di wê rengê de wê, weke pêvajoyek li pêş bê. Wê, dema ku em li ser têngînên weke realismê û hwd re wê bikin ku wê fahmbikin wê, di wê çerçoveyê de wê ew wê were dîtî ku wê, têngînên lêpîrsîner û ankû wê weke di demên hemdem de wê, were dîtî ên rexnegir wê pêşkevin. Têgînek realismî a rexnegir wê, di wê çerçoveyê de wê, dema ku wê piştî demên romantismê wê pêşkeve wê, di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê wê, weke encamaekê wê fahmbikê. Di wê rewşê de wê, di roja me de wê, têngîna realismê a rexnegir wê, li ser awayekê şubjektîv re wê, bi têngîneka bi fahmkirina ontolojikî re wê, were ser ziman.

Di wê rewşê de wê, di nava têtikiliya hebûna ontolojikî û epistemolojikî de wê, têtikiliya bi hişmendî û ankû a fahmkirinê wê weke encama pêşketina fahmkirina têngîna realismê a di demên hemdem de wê, raxê li berçav. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê werênê ser ziman ku wê, realisma rexnegir wê, bi şubjeyî wê, ji hebûnek ontolojikî wê, hewlbide ku ew xwe bigihênê li fahmkirinekê. Di dewama wê de wê, têtikiliyek dîyalektîkî a fahmkirinê wê, weke aliyekê fahmkirinê ê ku mirov wê, bi wê re wê, bi temenî fahmbikê bê. Têtikiliya nava temen û pêvajoyên li ser wê re pêşdikevin ku wê çawa wê bi hevdu re wê dênin û wê werina fahmkirin wê, weke aliyekê din ê ku wê werina lêpîrsîn û fahmkirin bê. Di şewayê de wê, pêvajoyên pêşketinê wê weke aliyekê giring wê di nava têngînên teorîkî ên fahmkirinê û temenê empirîkî ku wê bi wê re wê, di nava hewldana fahmkirina wê de bê. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê, di wê rewşê de wê li wê rengê hizirkirina wê binerê wê, weke ku wê, ji ya hebûnî ku wê, hebê wê weke ku wê bi ber ya ontolojikî ve wê, regekê fahmkirinê wê di wê de wê biherikê û wê, bi wê re wê, werênê ser ziman.

Li vir qasta me ya bi aliyê hebûnî wê ya ku ew di jîyanî de ew bi rastî wê hebê. Wê ya aliyê wê yê wê weke hebûnekî wê mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Lê wê dema ku em bi têngîn û gotina

ontolojiyê wê werênina ser ziman wê, di wê rewşê de wê, bêhna nepeniyê bi têgînek metafizikî wê zêdetirî wê, weke ku wê, li nava wê, bikeve. Di wê rewşê de wê, realism wê, di wê rewşê de wê, rewşên ku ew hebin wê, di wê rewşê de wê, li ser wan re wê, xwediyê temene û heyîneka fahmkirinê bê. Wê, di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê wê, dîyarde, argûman, fenomenên wê jî wê, di wê çerçoveyê de wê, bikê ku wan werêninê ser ziman. Wê, dema ku wê bikê ku wê rastiyekê ku ew hebê wê piştrast bikê wê, di wê rewşê de wê, di nava hewldana wê, bi temenkirina bi argûmanê de wê, ew wê, bikê.

Di warê rengê hizirkirina têgîna realisma rexnevi û ya realisma aborî wê di wê rewşê de wê, dema ku mirov bi teorîkî wê li wê hizirkir wê, di awayekê wê dîmenekê nêzî hevdû wê, di temenekê fahmkirinê ê şubjeyî de wê, bide raxistin li holê. Di wê rewşê de wê, di çerçoveyek fahmkirinê de wê, di wê rewşê de wê, realism wê, dema ku mirov wê di pêvajoyên wê yên klasik de wê li wê dihizirê wê, ji ya heyî û wê weke ku wê, bi çandî wê were ser ziman wê weke wê bi hûnerî ku wê bi çêkerî wê bide dîyarkirin re wê, were ser ziman. Di wê rewşê de wê, di serdemên kevnera de wê, hûnerên wan deman wê, di serî de wê, di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, di wê warê de wê di çerçoveya mijare me de wê karibê temene û têgîneka ku em bi wê baş fahmbikin bide me. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê, di wê rengê û awayê de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê mijare hûnerî ên ku wê di serdemên kevnera de wê, werina çêkkirin wê, di wê rewşê de wê, çawa wê, weke cism, tişt û ankû kes ku ew were çêkirin wê, çawa wê bi şibandînek wek wê were çêkirin wê, di wê rengê de wê, bê dîyarkirin. Wê, di wê rewşê de wê, weke wê, çêkirin wê, di wê rewşê de wê, çawa wê, were fahmkirin ku ew weke wê ya? Ku mirov wê çavkaniya wê nasbikê wê, dema ku mirov li wê, çêkerîya ku wê weke bê kirin bi binerê wê, çawa ew weke wê hatiya çêkirin wê, hêsta wekheviyê û şibandinê ku wê bide mirov wê, di wê rengê û awayê de wê, dikarê wê, fahmbikê û wê bi wê werênê ser ziman.

Di realisma rexnegir(krîtîk) de prensîbek girîng ev e ku tişt xwedan taybetmendiyên bingehîn in. Lê ku em wan bi taybetmendiyê weke reng, bêhn û tahma wan jî biceribînin, û ku têgihîştina me ya rastîn li ser bingeha van daneyên hestiyarî bi zanîna me ve girêdayî dibe. Ev felsefe di 1970-an de bi taybetî ji hêla teorîsyen weke **Roy Bhaskar** ve hate pêşxistin, lê kokên wî yên dîrokî digihijê Demokrîtos û têgînên wî yên atomîst ên demên kevnera, ku piştî serdema navîn û piştê di demên

Ronesans wê bi pêvajoyên pêşketinê re wê, bê pêşxistin. Mînaq wê, zaneyên Galileo kifşdikê ku tiştên fizîkî li gorî taybetmendiyên bingehîn û duyemîn bi darêjk bike, lê filozofên weke John Locke yekem bû ku cûdahiya di navbera wan de formule dike. ..

Di warê fahmkirina têgîna realisma rexnegir de wê, ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku wê, di wê rewşê de wê, li ser temenekê fahmkirinê ê levkirî wê, di wê çerçoveyê de wê, bi teorîkî wê çawa wê, bide fahmkirin bê. Di dewama wê de wê, mijarên weke rewşên ku mirov wan hîsdikê, di zanê ku ew hena lê nikarê wan bi dest bigirê weke bêhnê, deng û hwd wê, di wê rewşê de wê, bi hişmendiya wan re wê, di temenekê şubjeyî de wê di nava hewldana fahmkirina wan de bê. Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê wê yê giring wê, werênê ser ziman ku wê, mijare realismê wê, di wê rewşê de wê, bi têgîna realisma demên nû re wê, di çerçoveyek teorîkî a di wê çerçoveyê de wê, bidest hizirkirinê wê bikê.

Mijare rastiyê û kifşkirina wê li ser tişt, cism û objeyên ku ew hena re wê, di dema realisma klasik de wê, were dîtin û ser ziman. Wê bi kifşkirina wê re wê bi 'gihîştina li rastiya wê' weke aliyekê giring ê bi pêşketina aqil re wê xwe bide dîyarkirin. Lê di wê rewşê de wê, têgîna realismê a şubjeyî jî wê, di wê rewşê de wê, di rewşa fahmkirinê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, xwe di di mijare fahmkirinê û rengê fahmkirinê de wê, bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê bîrê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê ku mirov di wê rewşê de wê, werênê ser ziman wê, têgîna realisma subjeyî bê. Wê, di temenê fahmkirin, şîrove, vegotin û hwd re wê, xwediyê temen û aliyekî fahmkirinê bê. Wê, di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê, regekê vegotin û şîroveyê wê pêşdixe wê, di wê çerçoveyê de wê çî bi xwezê bi wê werênê ser ziman û ankû wê, çî derxê li holê weke rastiyeke. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, ev wê, weke aliyekê wê yê fahmkirinê ê ku mirov wê, dikarê wê, di serî de wê, weke aliyekê wê li wê têbigihê wê werênê ser ziman.

Di mijare fahmkirina realisma subjeyî de wê, di wê rewşê de wê, ev wê, aliyekê wê yê din jî wê li ser têkilî û benên têkiliyên ên ku ew digihijina hevdu û wê dema ku ew gihîştina hevdu wê çî reaksiyonê wê bi wateyî wê derxina li holê bê. Wê, di wê rewşê de wê, ev wê, weke aliyekê wê yê giring wê, di serî de wê, di mijare fahmkirinê de wê mirov dikarê wê, derxê li holê. Di fahmkirinekê de wê, dema ku mirov wê, dikê wê, di destpêkê de wê, çendî ku wê weke ku mirov wê serwaxt bê ku wê,

mirov wê, bigihijê çî encamê. Lê ya ku mirov wê di destpêkê de wê, di mejî de wê bide kifşkirin weke armanc û xwestek wê, di pêvajoyên pêşketinê ên bi fahmkirinê û hwd de wê, karibin gûharinê bi xwe re bidina çêkirin. Wê, di wê çerçoveyê de wê, dema ku mirov wê, çerçoveyek giştî wê temenê wê li ser hevgirtinên bi hûrgilên wê re wê, fahmbikê wê, ya ku wê, di çerçoveyek teorikî a dîzaynî de wê, wan hûrgilan wê werênê cem hevdû ku wê çendî ku wê, weke rengê fahmkirinê ê ku me di mejî de wê ji pêş ve wê kifşkiribê bê jî lê wê, di pêvajoyên wê yên pêşketinê de wê, hinek fektorên din jî ên ku wê, derkevin li li holê wê bibê. Di wê awayê de wê, di encama dawî de wê ya ku ew derket li holê wê çendî wê mirov karibê wê weke ya ku em dixwezî wê bigihijênê bi fahmî wê ew bê? Di aslê xwe de wê, di wê rewşê de wê, mijare rastiyê û gihiştina li wê, di wê awayê de wê, di dîmenekê de wê, weke ku wê têgînek şubjeyî ku wê çerçoveyê wê, xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin wê, bi wê re wê, dîmenek wê werênê ber hişê mirov. Ya ku mirov wê, fahmbikê û hişê ku wê di wê pêvajoya pêşketinê de wê biafirênê wê, di awayekê de wê bikin ku ew levbikin. Wê, ber vê yekê wê, gûharî wê, bi aliyekê û ankû ji herdû aliyên bi ber nûqteyek navendî a wê fahmkirinê de wê bibê.

Bi realismê re fahmkirina mijare naturalismê

Di mijare realismê û fahmkirina wê, mirov divê ku wê hinekî wê li ser têgînên xwezayî û ankû naturalismê re jî wê, li wê hizirê. Di aslê xwe de wê, têgîna naturalismê wê weke têgînek xwezayî ku wê, ji temen ve wê, weke awayekê û şewayekê fahmkirinê wê ji xwe re wê bikê armanc. Realism wê, çendî ku wê red nekê jî lê wê, di awayekê de wê, li ser ya b irastî heya, bûya û diafirya bi rastî mirov dikarê wê, bibînê, dest lê bide û hwd re wê, were ser ziman. Di wê rewşê de wê, her tişt wê, di wê rewşê de wê, destpêkek wê ya bûyinê û dawîya wê hebê. Di wê rewşê de wê, çavkaniya realismê wê, di wê rengê de wê ya heyî bê. Ev wê weke aliyekê wê yê giring ê ku mirov wê, di serî de wê, dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Naturalism wê têgîna wê, piştî demên ronansansê û pê de wê, bi zêdeyî wê bidest pêşxistina wê ya bi hanîna ser ziman wê bibê. Wê, li dora sedsale 19'în û pê de wê, ev têgîn wê, hin bi hin wê, weke aliyekê din wê bi bandûra teoriyên weke yên darwin û hwd re jî wê, di wê rewşê de wê, li wê were hizirkirin û wê, were li wê hizirkirin. Di wê rewşê de wê mijare naturalismê wê, di nava jîyanê de wê, weke aliyekê giring ê

fahmkirinê wê, di wê rewşê de wê, xwe bi têtîna wê, bide nîşandin. Ji aliyê kirdeyî ve wê, kifşkirin û nerîna li wê, weke aliyekê wê yê ku wê mirov dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê rewşê de wê, pêvajoyên pêşketina xwezayê û hebûnê di nava herîkîna demê de wê, ev wê weke aliyê ku wê mirov dikarê di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê li wê bihizirê û wê fahmbikê bê. Bi têtînek felsefeyê ku mirov wê li wê bi hizirê wê, bi mantiqê ku wê di awayekê xwezayî wê her tişt wê xwediyê pêşketinekê bi xwe re û wê di nava şertûmercên xwe yê xwezayî de ku ew bi wê pêşdikeve wê, bi wê re wê, werê ser ziman.

Li gorî têtîna naturalismê wê, di xwezayê de wê, destûr û zagonên ku ew li gorî wan pêşve dibê û di jî wê hebê. Wan jî bi çavdêrî û ceribandîna mirov dikarê xwe bigihênê fahmkirina wan. Li gorî têtîna xwezayî a bi nerîna wê dema ku mirov di dewama wê de gotinekê bibêjê wê bê gotin ku wê her tişt, rewş, û kes wê, di nava şert û mercên xwe yê ku ew di nava wê de mazin dibê wê, bigihê û wê, pêşkeve û wê, bi wê re wê bê xwediyê renekekê pêşketinê.

Di wê warê de wê mirov dikarê wê, weke ku me li jor bi têtîna realismê re hanî ser ziman wê, li ser dû esasên şewayî wê, dikarê werênê ser ziman. Yek wê, weke li ser azayê rengê rêbazê ku wê bi çavdêrî, dîtbarî, ceribandîna û hwd re ku wê mirov wê, bi wê re wê, bi jîyankirina bi wê re ku wê bigihijê fahmkirina wê. Ev alî wê ji awayekê ve wê taqabûlî têtîna epistemolojîyê wê bikê ku wê bi wê re wê, di çerçoveye gihiştina fahmkirina wê de wê, xwediyê temenekê fahmkirinê bê. Di wê rewşê de wê, di nava xwediyê xwe de wê, mirov wê çawa wê fahmbikê û wê bigihijê fahmkirina wê, di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, xwe di wê rengê de wê bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov bi têtîna epistemolojîyê wê li wê binerê wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê bêjê ku wê heta roja me wê weke mijareka giring wê, mijare rêyên gihiştina zanîna û hwd wê, hertimî wê bi felsefeyî wê, bina mijare nîqaş û gotinê. Wê, di wê rewşê de wê, heta roja me wê, mijara gihiştina li zanîna wê, di wê rewşê de wê, ji demên berê ve wê, di nava felsefeyê wê, dewê, weke du aliyên wê, bi wê re wê, xwe bide nîşandin. Aliyê din jî wê, di warê di derbarê xwezayê de ku mirov wê bihizirê, wê, weke ku wê mirov wê bi têtîna baweriyî, metafîzîkî û hwd re wê bibîna ku wê serî li rêyên ontolojîkî ên weke yê bi metafîzîkî û hwd jî wê bide bê. Di wê rewşê de wê, di nava felsefeyê de wê, di aslê xwe de wê ev herdu nerîn wê, heta roja me de wê bê mijara gengêşîyê di nava felsefeyê de jî. Wê aliyek wê bêna ser ziman û bêjê ku mirov wê bi çavdêrî û

azmûnkirinên xwe re wê bigihijê fahmkirina xwezayê. Aliyê din jî wê, bahsa hêzek nepenî ku ew ji temen ve ew wê bi hişmendî wê dide dîyarkirin û kifşkirin û wê gihandiya li sazûmanak xwezayî wê, bi wê re wê, li wê bihizirê. Di wê rewşê de wê, sazûmanên jixwere ên xwezayê wê di wê rengê û awayê de wê, weke aliyna ku wê bi wê re wê, li wan bê hizirkirin û wê, ew weke birhan û argûmanna ku wê di wê temenê de wê bi wê ew were vegotin û hanîn li ser ziman jî bê. Di wê warê de wê dema ku em bi aliyê din ê duyem re hinekî bihizirin wê, di demên dawî ên hemdem de wê, têgînên weke jihebûnîtîyê û ankû 'eksistensialisme' ku wê mirov dikarê bi navbikê wê, bi wê re wê, pêşkeve û wê, di wê rewşê de wê, mijar hebûnê wê, di nava xwezayê wê de wê ji xwe re wê bikê mijar ku ew li wê bihizirê û wê fahmbikê. Di wê rewşê de wê mijare hebûnê wê, di wê rewşê de wê, di her demê de wê, di nava her rengê hizirkirinê de wê, weke renekê giring ê temenî ku wê her timî wê pêwîstiya salixkirin û fahmkirina wê bê dayîmn nîşandin wê xwe bide dîyarkirin. Di nava felsefeyên serdemên kevnera û berî wan ên demên mîtolojikî û heta demên toteman jî wê ev hewldan wê bi şewayna wê li gorî rengên hizirkirin û aqilên deman wê xwe bide nîşandin. Wê, di wê rewşê de wê mijare hebûnê û çavkaniya wê, di wê rewşê de wê, çawa wê were fahmkirin wê, weke aliyekê giring wê xwe bide dîyarkirin.

Di nava şertûmercên wê de wê, hebûn wê, fahmkirina wê weke aliyekê giring bê ku wê mirov dikarê wê li ser aliyên wê yê azmûnî û hwd re bi çavdêrîyê jî wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wê ev alî wê heta roja me wê, di wê rewşê de wê, weke aliyekê jixwerekûyîyê wê li wê were hizirkirin û wê were hanîn ser ziman. Wê, di wê rengê de wê, temenê wê yê hizirkirinê wê were ser ziman. Lê di wê rewşê de wê, mijare çavkaniya wê, û destpêka wê, hertimî wê weke nûqtetek ku wê zêdetirî wê bibê sedema nîqaşên li ser wê ên ji herdû aliyan ve. Wê, aliyek wê, weke ku wê, di temenekê determinismî de wê, mijarê wê bikê ku wê werênê ser ziman. Aliyê din jî wê, jixwerekûyîyê wê bi wê werênê ser ziman. Di wê rengê û awayê de wê, mijare fahmkirina hebûnê wê, di wê rewşê de wê, li wê were hizirkirin.

Mijare hebûnê wê, wê, di wê rewşê de wê, di nava têgîna natûralismê de wê, weke aliyekê temenî jî wê, di çerçoveya fahmkirina wê de wê, xwe bide nîşandin. Di nava fahmkirina felsefeyê de wê mijarên bi natûralismê û eksistensialisme wê, di wê rewşê de wê, li hevdû hûnayî û dem bi dem jî wê bi serê xwe wê yek bi yek wê werina hildan li dest û wê, hewl bêdayîn ku ew werina fahmkirin. Di wê rewşê de wê, di serî de

wê, weke aliyekê din wê di dewama wê de mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare hebûnê û hebûnîtiyê wê, weke aliyekê giring ê mijare fahmkirinê wê xwe bide nîşandin.

Dema ku em li ser felsefeyên xwezayê re wê werênina ser ziman wê hewldanên gihiştina li fahmkirina wê he destpêka demên kevnera ên felsefeyê wê werê dîtin. Filosofên weke epikur, demorit, haraklit û hwd wê, di wê warê de wê, di felsefeyên xwe de wê, cih bidina mijarên fahmkirinên xwezayî. Berî wan thales, anaxsimendros û anaxsimenes jî wê, dema ku mirov wê felsefeyên wan binerê wê, di wan de wê were dîtin ku wê di nava hewldana xwe bi aqilê xwe gihandina çavkaniya jîyanê wê, bi wan re wê were dîtin. Wê, di dewama wê de wê pêvajoyên pêşketina xwezayê wê, li ser çi esasê û hwd wê pêşkevin wê, di wê de wê, bi wê re wê bihizirin.

Di aslê xwe de wê, temenê van hizrên li ser xwezayê ku wê di demên kevnera ên felsefeyê de wê werina ser ziman mirov, dikarê weke çavkaniya wan herê demên pirr zêde kevntir ên mesopotamiya. Wê, di wan demên berî de wê, bi zêdeyî wê, li ser xwezayê wê hizrên xwe wê werênin ser ziman. Li ser xwezayê, gerdûnê û ardê hanîna hizrên xwe li ser ziman wê di demên sûmerîyan de wê, were dîtin. Ji nivîsên bizmarî ên ji demên wan mirov rastî wê dihê. Wekî din mirov dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê sûmerî wê bawerbikin ku wê dunya wê weke tepsiyekê wê rast bê û wê, wê mirov û zindî wê li ser wê bijîn. Ev hizir wê, piştê wê, di nava baweriyên wan û piştî wan de jî wê bicih bibin. Wê, ji wê jî wê piştê wê bigihijina demên felsefeyê ên piştê ku wê di wan de wê ew wê werina ser ziman. Felsefe wê, hinekî din wê zêdetirî wê, ji ya metafîzîkî dût wê, li ser rewşa dîtbarîya xwe wê bihizirê û wê bi wê re wê bikê ku ew bi çavdêrîya xwe ew xwe bigihênê li çavkaniyê di derbarê wê de. Wê, di wê rewşê de wê dema ku wê demokrit wê teoriya atomê wê pêşbixê û wê bînenê ser ziman ku wê, her tişt wê ji atoman wê biafirê û haraklit wê hizrên weke her tişt di gûharê, mirov nikarê du caran di heman çemê de xwe bişoyê' û hwd ku wê werênê ser ziman wê, di wê rengê de wê weke hizirna ku wê di derbarê xwediyê xwe de wê, werina ser ziman jî bin.

Demên têtîna xwezayê a demên klasik de wê, di wê rengê de wê, weke awayekê wê pêşî wê xweza wê, weke xwe bi rengê pêvajoyên pêşketinên xwe re ku ew were kifşkirin wê mirov wê li ser wê bisekinê û wê bihizirê. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê din jî wê, werênê ser ziman ku wê, têtîna xwezayê wê, bi xwe re wê, ji aliyekê din

ve jî wê têtînen weke serxwezayî jî wê bi wê re wê, werina ser ziman. Weke ku mirov wê, dikarê wê, werênê ser ziman bi têtîna rastîyê a raatîyê û ankû serrastîyê wê werênê ser ziman. Di têtîna di têtîna realismê û ya weke vajî wê sûrealism wê, di wê rengê de wê, dikarê wê weke awayekê wê yê ku mirov wê, di wê rengê de wê, fahmbikê bê.

Di mijara fahmkirina têtîna natûralismê û ya sernaturalismê re ku wê mirov wê li wê bihizirê wê, bi wê re wê, mirov dikarê wê, di serî de wê bi wateyî wê ji cûdabikê û wê werênê ser ziman ku wê were çî wateyê. Di serî de wê, têtîna naturalism wê weke ku wê bi felsefeyî wê, were salixkirin wê were ya çerçoveya fahmkirina xwezayî a weke xwe ku ew dihê dîtin bê. Di dewama wê de wê, di wê rewşê de wê, hizrên ku wê, weke bi naturalismê re wê, di warê çand û hûnerî de jî wê, bi awayekê wê çawa wê bi hemû alî û hûrgilên wê re wê, bê danîşandin û ankû biriqandin wê, bi wê re wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê, dikarê wê, di serî de wê kifşbikê bê. Di wê rewşê de wê, di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê ji aliyê çandî û hûnerî ve wê bi wê bihizirê wê, weke têtînekê wê dema ku wê bi rastîyê tiştê, cismê û objeyê re wê, ew wê bi hûrgilîyên wê re wê were hanîn li ser ziman wê, ew biriqandina ji wê ku wê çî hêst û hîse wê bide mirov wê, ew jî wê weke aliyekê wê yê ku wê li ser wê were sekin in bê. Di wê rewşê de wê, wê, natûralism wê, di çand û hûnerê de wê, di serî de wê, çendî ku wê, bi awayekê wê, levkirîyê û lêhatiyekê wê di nava objeya xwemal û ya çêker de wê, bi wê re wê, bikê wê bi hêstê wê çî hêstê wê bide me wê, weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê, dikarê wê fahmbikê bê. Wê, di wê rewşê de wê, tişt wê, weke xwe wê, dema ku ew hat çêkirin wê, di wê de wê, afrînerîya wê ya bi têtîna xwezayî û ankû natûralismî wê ew bê ku wê, bi hûrgilên wê re wê, hin bi hin wê, ew wê, bi kifşkirinên wan re wê, ew wê were derxistin li holê. Di wê rewşê de wê, weke pêvajoyek fahmkirinê wê, di wê rewşê de wê, bi wê fahmkirina wê ya çêker re wê li ser kifşkirina hûrgilan û hwd re wê, xwe bide dîyarkirin.

Di mijare fahmkirina wan hûrgilên wê de wê, di serî de wê, weke aliyekê din jî wê, mirov dikarê di dewama wê de wê, fahmbikê ku wê, hemû alî bi hûrgilên wê re wê, di temen û çerçovey asayî û xwezayî de wê, xwe 'weke wê' bidina nîşandin. Wê, di dewama wê de wê, dîmenekê ji wê bi rastî wê, bidina nîşandin.

Aliyê din ê ku mirov wê, bi awayekê serxwezayê wê werênê ser ziman wê weke aliyekê ku wê, di wê rewşê de wê, çendî ku wê, çavkaniya wê dîsa wê, ew hebûnên objeyî û hwd ên ku ew hena li jîyanê jî bin lê wê bi

wê re wê, ew wê li wê bihizirê. Minaq wê mirovek di xwezaye xwe de wê nefirê. Lê wê dema ku wê bi bask were çêkirin û weke difirê wê, çêbikê û bi wê re wê, hêstê wê bikê ku wê bide mirov wê, ew wê, di wê çerçoveya wê ya serxwezayî de wê, weke têgînek û ankû pêjneq ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman. Wê dema ku mirov wê, li feristayan wê bihizirin wê, weke hebûnna ku ew li jîyanê nîn in wê mirov zanibê. Lê ew di xiyalî de wê werina hizirkirin ku ew hena wê bi wê rengê wê bi aliyekê baş û nebaşî û hwd re wê werina çêkirin. Di wêja û çanda hanîna ser ziman a demên hemdem de wê, tiştê ku wê çawa wê hatîya jinkirin weke wê, bête ser ziman. Ev wê, weke aliyekê realist jî wê, bi rewşa wêjayê re wê biafirênê. Wêjeya hemdem wê, di wê rengê de wê, di temen û awayê realist de wê, bê pêşxistin. Lêkolînên ku wê weke kirin bi armanca derxistina li holê a rastiyê wê, di wê warê de wê, çî rastiyê wê derxin li holê wê bi wê re wê, xwe li ser temenek realist wê, bikin ku ew bi temenî demezrenênin. Di têgîna realismê a çandê de wê, yek ji wê mijare wê ew bê ku wê hîlbijartina mijarê bê. Minaq ku wê li ser bînpêkirina mafan bê, li ser maf û azadîya jinê bê û ankû mijarek din bê. .. Di dema nivîsandîna li ser mijarê de wê, rewşên li dora mijarê ên xirab jî wê bi wê re wê werina li ser ziman. Lê wê ya rast çî bê wê, ew jî wê, di wê de wê hewlbê dayin ku ew were ser ziman.

Di wê rewşê de wê mijare fahmkirina rewşê wê, bê xwestin ku ew were çêkirin. Dema ku mirov li ser kirinê re wê bikê ku wê werênê ser ziman wê, di wê rengê de wê, gotin û ankû kiriyarek wê, bi çî rengê û armancê wê were kirin wê ew jî wê, weke aliyekê din bê ku mirov wê li ser wê bisekinê bê. Kirin wê, çendî ku wê, dema ku mirov wê, bi aliyekê ve wê bi hişmendî li wê bînerê û wê fahmbikê lê wê, ji aliyekê din ve jî wê, weke têgînek objektiv wê karibê dervî wê, kesekê ku wê, kirinê bibînê bi wê re bibê temenê hizir û têgînên cûdatir jî. Her kirin wê bi xwe re re wê, bi wê rewşa xwe re wê, realiteyekê wê bide nîşandin. Mirov dikarê wê bi têgîna realiteya kirina kirinê jî wê, bi navbikê û wê werênê ser ziman.

Lê kirin û tîkiliya wê ya bi hişmendîyê re wê ji ya ku em dizanîn û fahmdikin wê weke ku wê hinekî din wê zêdetirî wê, komplika û tevlihevîyek wê hebê. Di wê rewşê de wê, wê, ne tenê wê, kirin ku ew bi çî armancê ew hatiya kirin wê ji wê girtina hişmendiyekê wê bide dîyarkirin. Kesek dikarê bi armanc, nîyet û qastekê kirinekê bikê. Wê dema ku ew kirin kir wê, bawer bikê ku ew kirin kiriya. Lê kesekê din ku ew armanc, nîyet û qast ku ew nizanibê wê, karibê ji wê bigihijê fahmkirinên din jî. Ev wê, hem bi rewş û dema kesê ku wê dikê re wê

wusa, hem wê, bi ya kesê duyem û ku ew ji aliyê xwe ve binerê wê wusa bê û ji aliyekê din ve jî wê, dema ku wê di demek din de wê bi nerînek û hişmendiyek din nerî wê, ji wê, karibê bigihijê fahmkirinek din jî. Di wê rengê de wê, dema ku mirov wê, mirov kirineka ku em sedema wê nizanibin ku wê kesekê ew kir mirov, wê ji xwe û ankû kesekê/kesên li dora xwe wê bipirsê ku ew bo çi û ankû ji ber **çi ew kir**. ..

Wê di wê rengê de wê, dema ku ew hatina çêkirin wê, li gorî wê rengê çêkerîyê wê li wê bi xoslet û teybetmendî wê bê hizirkirin ku ew çi dikarê bikê û ankû çawa dikarê bijî wê, ew jî wê, weke aliyekê din ên ku wê bi wê werina hizirkirin bê. Di wê rengê de wê, awayên ku ew dihên xêzkirin wê, vejendina wan bi xosletên wan re wê, di wê rengê de wê, weke têgînek serxwezayî bê. Serxwezayîti jî wê li şûna ku wê tiştê weke wê û bi wê werênê ser ziman wê, bi hêzek serxwezayî, minaq weke 'xwûdê' û hwd re wê girêbide û wê werênê ser ziman. **Lê** wê, di wê rewşê de wê dema ku ew hatina çêkirin wê, di nava wê rewşa wan heyî de wê ew wê, weke wan wê çawa wê werina fahmkirin wê weke aliyekê din ê ku wê weke ji têgîna xwezayê were derhanîn wê, ew wê bi wê re wê ji wê jî wê were derhanîn.

Di mijare hizirkirin û afirandinê de wê, di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê bi wê re wê li wê bi têgîna realismê re wê li wê bihizirê. Wê di wê çerçoveyê de wê, bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, piştî ku ew weke berhemekê hat û derket li holê wê êdî wê ew weke rastîyekê wê hebê. Wê, di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê din jî wê, mirov dikarê wê, di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê mijare hebûna wê, afrînerîyê ku mirov wê, hilde li dest wê mirov çawa karibê wê di awayekê de wê, fahmbikê. Di awayekê de wê, dema ku wê, têgîna rastîtiyê û ankû realismê wê hilde li dest wê, weke ya ku ew heya û mejî dikarê wê derkbikê û wê, ew bi awayekê xwezayî wê hebê wê, pênasebikê. Di wê rengê de wê, di temen û çerçoveyek fahmkirinê de wê hilde li dest. Di wê rewşê de wê, nêzîkatîya realist wê, di wê rewşê de wê, xwe li bîra mirov wê bixê. Nêzîkatîya realist ku ew ji aliyekê têgînek baweriyê ve bê û ankû rêgezêk destûrî a din jî bê ku ew bê kirin ku ew çendî ku ew li gorî wê olê û têgîna destûrê rast jî bê ku ew li gorî hebûna jîyanê û mirov ne rast bê wê weke ne realist bê wê, were ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê, hizirkirinên me yên ku em bi wan dihizirin û wan weke li gorî demê ku em tefkir dikin wê, di wê çerçoveyê de wê, di zane min de wê karibê têgînekê bide me. Ya ku em dihizirin ku ew dema wê bûhûrî ya û ankû ya ku ew li gorî demê ne rast a ku em wê bahsa wê

dikin û ankû wê dihênina ser ziman wê, ew çi bê? Wê, di serî de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, di serî de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê mijare fahmkirinê wê weke aliyekê û faktorek din wê li vir wê bikeve dewrê de.

Di rewşa ya ne li gorî demê de ku mirov bi wê bihizirê wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, di serî de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, di wê rengê de wê, ev wê, were dîtin wê, di serî de wê, ev bê ku wê, ya ku wê li gorî pêşketinê a bi demê re ku ew dibê bê. Bi demê re wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê kifşbikê ku wê pêşveçûn wê bibin. Wê, mirov wê hertimî wê amûrên nû wê, pêşbixê. Wê, di jîyane xwe de wê, rewşên nû wê biafirênê. Di wê rewşê de wê, minaq wê, wê, di serdemên kevnera de wê koledarî wê hebê û wê, di wê demê de wê, ew wê, zêde wê newê lêpirsîn. Ew wê weke realiteyekê wê demê bê. Lê di dema me de wê, dema ku em bahsa wê bikin û wê, bibînîn wê ne ne tenê wê weke rewşek ne rast wê were dîtin wê, bi wê re wê, weke rewşek ku ew ne li gorî rastîya pêşketina demê bê. Wê di demê de wê, weke aliyna ku mirov wê, bi wan bihizirê wê, mafê mirov bê, mafûazadîyê bê û hwd. Wê, weke van aliyan wê, mirov dikarê gelek aliyên din jî wan werênê ser ziman. Wê, demê de wê, rewşên ku ew mirov weke realiteyekê wê bi demê re wê, werênê ser ziman wê, temen û aliyekê wan ê afrîner ê bi wê rengê ku mirov wê, bi aqilê xwe wê bihizirê û wê pêşbixê jî wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê, realiteye xwe wê pêşnbixê.

Di wê rewşê de wê mijare realiteyî wê, di serî de wê, di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê, di çerçoveya demekê de wê, fahmnikê wê, di serî de wê, bi rengê jîyane wê û çerçoveya wê û rengê pêşveçûna wê re wê bibê. Ev wê weke aliyekê têngîna realismî a dîrokî ku mirov wê, dikarê wê bi demê re wê kifşbikê, fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê rengê û awayê de wê, di têngîna realismê a hemdem de wê, ji ya realisma demên klasik cûdatir wê, di wê rewşê de wê, ne tenê wê, ya ku ew weke rastî ew heya wê tenê wê were esasgirtin. Di wê rewşê de wê, aliyekê wê yê şubjeyî ku mirov wê bi wê bihizirê û wê biafirênê wê, ew bê. Aliyên têngîna realismê ku wê di her warê de wê bi pêwîstîya bersivdayina li jîyanê ku wê mirov wê fahmbikê wê, hinekî jî wê bi vê aliyê ve wê girêdayî bê.

Di rewşa fahmkirina realismê de wê, têngîna realismê a şubjeyî wê, di wê rengê de wê, weke aliyekê giring wê, di wê rewşê de wê, xwe li mejî bide û wê werênê li hiş. Wê, di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê ser ziman ku wê mijare realisma subjektiv wê, di serî de wê,

ji aliyekê ve wê bi temenê wê yê objeyî û objektiv ve wê, xwediye temenekê afrîner ê ku mirov wê, di wê rengê de wê, karibê wê fahmbikê bê. Di pêvajoyên mejûya jîyanê û pêşketinên wê yên bi demê re de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, ew wê ji destpêka bûyina wan û heta roja me wê, di pêvajoyên pêşketinê û pêşveçûnê ve wê derbas bibin. Wê di awayekê de wê, herî hindik wê, bi du dîmenî wê, dikarê wê her pêşketinê wê, fahmbikê. Wê her pêşketinê wê di dema xwe de wê, wê çendî ku wê regekê û astekê fahmkirinê wê were fahmkirin wê, piştê di demên nû de wê, bi rengên hizirkirinê ên nû ku wê werina pêşxistin re wê karibê bi awayna din jî ew bê kirin weke çavkaniya hizirkirinên nû ên din jî ku mirov bi wan hizirê û wan pêşbixê. Ev jî wê, nîşanaka wê bê ku wê objeya ku ew bi ontolojikî çavkaniyê di afirênê wê, weke realiteyekê wê, di demê de wê, dîyar bê û wê hebê bê. Di wê rewşê de wê, ev wê ji aliyê wê rewşa pêşketinê ve bê. Lê ji aliyê din ê weke dîmenê din wê bi demê re wê, di dewama hevdû de wê, di awayekê wê bi hevdû ve girêdayî wê, xwediye awayekê pêşketinê ku wê, bi wê bibê bê. Çendî ku wê mirov wê temenê wê, li dora 80 û ankû 100 salî bê lê wê, pêşketina ku wê bi xwe re wê bide çêkirin wê, bi wê re wê, piştî ku ew hat dawîya jîyane xwe de wê bi wê re wê ne mirê. Wê bi awayên rakendî bê û ankû awayên din ên di jîyanê de bê wê, bide domandin û bûhûrandin li demên din. Wê, di demên din de jî wê, dema ku wê, mejiyê mirovê demên nû ew dîtin wê ji wê bigihijina hizirên nû. Wê, bi wê re wê, pêşxistinên nû jî wê bi wê re wê pêşbixin. Di wê rengê de wê, ev wê, weke pêvajoyek pêşketinê a di dewama hevdû ku wê heta ku jîyan û temenê wê hebê wê ew jî ku wê xwe bide domandin bê.

Di mijare fahmkirina têgîna realismê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, dema ku mirov wê bikê wê, di serî de wê, bi aliyekê din ên hizirkirinê re wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di nava jîyanê de wê, dema ku mirov wê, bidest hizirkirinê wê bikê wê ew weke realiteyek mirov a ku ew bi wê di jîyanê de pêşdikeve wê, were û bibê. Aqil di wê rewşê de wê, di nava jîyanê de wê, dema ku mirov bi wê dihizirê û dihênê ser ziman ku 'mirov bi aqil dijî' wê, di wê rewşê de wê, mirov wê çi qast bkê? Di aslê xwe de wê, weke ku mirov wê bahsa regekê hizirkirinê ê afrîner û bi şubjeyî ku mirov bi wê bihizirê û wê, biu sazûmanbikê wê, di wê rengê de wê, weke ku wê were qastkirin. Di wê rewşê de wê, demê wê mijare têgîna realismê wê, bi awayekê wê weke ku wê were li ser temenê realismî. Temenê realismî wê, mirov wê

dema ku wê li ser wê dihizirê wê, weke aliyekê ku wê bi temenê wê, yê ku ew li ser wê sazûman bûya wê bi wê were were ser ziman.

Realism wê, di awayekê de wê, dema ku mirov wê bi zimanekê hesanî wê bikê ku wê fahmbikê wê mirov dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê weke ku wê bi xwezayî wê, li ser temenekê şenber ê dîtbar û ji nepenî û spikulasyonên metafîzîkî dût wê, weke ku wê bixwezê xwe werênê ser ziman. Di realisma klasik de wê, dema ku mirov wê li rengên şîrovevên bi wê dînerê wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê, werênê ser ziman. Minaq wê dema ku wê di demên kevnera de wê, dema ku wê mirov wê li şîrovevên Thukydides ên di 'şerê peleponezê' de ku wê werênê ser ziman ku mirov li wê binerê wê, di wê rengê de wê bi wê re wê mirov wê bigihijê têtî û dîmenekê. Piştî jî wê, di serdemên navîn de wê, bi awayekê ontolojîkî wê ji ya giştî wê bi ber ya negiştî ve wê, di şîrovevê de wê, bê hanîn li ser ziman. Şîrovevên ku wê bi teoloji û ankû xwûdazanîyê re wê werina kirin wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê, bê dîtî ku wê werina ser ziman. Wê, di wê rewşê de wê, di realiteyê de wê werê hanîn li ser ziman. Lê di demên piştî ronansê de wê, rewşa têtînen realist wê zêdetirî wê, di awayekê şenber de wê, hewlbêdayin ku wê werê ser ziman. Di wê rengê de wê, di dewama wê de wê werê dîtî ku wê, bi demê re wê, realism wê li ser ya heyî û ku mirov dikarê wê fahmbikê û bigihijê têtîhiştina wê re wê, di nava hewldana hanîna li ser ziman bê.

Di demên hemdem de wê, realism wê, bi zêdeyî wê, bi têtî û şîrovevên temenî ên bi hebûna desthilatdarî û çerçovevên wan ên ku ew hatina afirandin re wê, di qada navnetewî de wê, weke temenekê bi wê ê fahmkirinê re wê bi zêdeyî wê, were ser ziman. Morgenthau wê, dema ku wê bahsa desthilatdarîyan wê bikê wê, li ser têtîliyên nava wan wê bisekinê û wê bêne ser ziman ku wê, şer û pîrsgirêk wê weke bandûrek xweza bê." Wê di dewama wê de wê, bêne ser ziman ku wê temenê wê li ser hêsta xwestina bi hêzbûnê û azwerîya mirovî avaya wê bêne ser ziman. Thomas Hobbes wê, dema ku wê bahsa xwezaye ku mirov bikê wê, bi têtîna 'yê bi hêz yê zayif dikujê. Wê bi wê re wê, rejimek anarşîk a xirab wê hebê.' re wê werênê ser ziman. Di berhema xwe ya bi navê "Leviathan" wê ew vê rewşê weke rewşeka di xwezaye mirov de ku ew heya û nayê gûharandin' wê bi wê re wê, werênê ser ziman. Wê di wê berhema xwe de wê, bêne ser ziman ku wê, ber vê yekê wê mirov wê pêwîstîya bi hêzek li ser wê hebê. Wê jî wê, bi têtînek desthilatdarî a hîyararşîkî re wê bêne ser ziman. Morgenthau wê ji wê cûdatir wê ne

hizirê wê ew jî wê bênê ser ziman ku wê, ya ku wê bi rewşa ramyarî di ramyarîya navnetewî ku ew rêya wê bide dîtin wê, ku kokên wê xwezaye mirov de hena bi bi destûrên xwezayî ê objektîvî were hena bi rêve birin. Wê ramyarîyê ji aborî, rewîst û ankû olê cûda weke qadak çalakîyê û xûyê wê, bênê ser ziman. Di dewama wê de wê, gotina *hêzê* wê temenê wê li ser ya berjewendiyê wê weke têtînek gerdûnî wê avabîkê û wê werênê ser **ziman**. Di têtîne realismê a demên hemdem de wê, derxistina li pêş a zêde bi giringiyekê gotina *hêzê* wê, têtîliyên wê yên cûr bi cûr ên bi serwerî û pêwîstîya wan a serdestîyê ve girêdayî jî wê hebê. Bêgûman gotina min a *hêzê* û ya morgenthau ku wê, gelek libaralist wê weke bi hizirin û di çerçoveyek leşkerî de jî wê, bi şîroveyî wê were pêşxistin wê, ji hevdû cûda bê. Li vir di serî de gotina *hêzê* wê ji aliyekê ve mirov divê ku wê safî û zelal bikê. Wê bi têtîna serdestî û serwerîyêkê desthilatdarî û ankû sazûmanek bi wê rengê mirov li wê dihizirê û ankû na wê, divê ku mirov wê, ji hevdû safî bikê. Armancên li şûn û ankû li pêşîya gotinê hanîna danîn wê ji aliyekê din ve jî wê rengê wê yê bi wê rengê wê bidina dîyarkirin. *Hêz* wê, weke têtîneka ku mirov wê dikarê di her tiştê de wê, kifşbîkê bê. Ji du elementên ku ew hevdû di ahengekê de digirin bigra heta ku wê bigihîjê hemû rewşên din ên jîyanî ku wê jîyan wê li ser wan ava bê. Rabûna li ser pîyan a zindiyekê jî wê bi wê bê. Di wê rengê de wê, di wê rengê de wê, di temenekê xwezayî ê jîyanî de ku mirov wê, bi wê rengê wê fahmbîkê wê, di wê rengê de wê, di serî de wê, **rasttir** bê. ...

Di wê rengê de wê, şer û hwd wê, weke têtînek xwezayî a ji xwezaye mirov dihê wê bênê ser ziman. Ku mirov wê, azwerîya desthilatdarîyê wê bihizirin wê bêgûman wê ev wê, di wê de wê hebê. Lê ma mirov dikarê wê bi xwezaye mirov re wê bênê ser ziman? Di wê rewşê de wê, hêsta gihiştina li *hêzê* û xwestina bi hêzbûn û serdestbûnê wê, mirov wê bikê nava hewldanên di wê temenê de.

Li ser rewşa têtîliyên nava desthilatdarîyan de wê, Kenneth N Waltz wê, bisekinê û wê, di wê rewşê de wê, balê bikişênê li ser rewşa têtîliyên sîyesî ku ew di temenekê realist de ew bi hevdû re werina kirin û pêşxistin. Li gorî wî “realism dixwezê ku bi navgînîya ramyarîyê nêzî hevdû bibin û têtîliyê bi hevdû re dênin.”

Piştî sedsale 19’min û pê de wê realism wê, bandûra wê li hemû têtîliyên mirovan wê bibê. Wê, bêgûman wê di temenê wê de bandûra pêşketina mejiyê mirov bi aqil û li ser rewşa têtîliyên xwe yên navxweyî bi şenberî hizirkirin û kifşkirinê wê, hebê. Di wê rewşê de wê, heta wê

demê wê, rewşên ku wê, di wê rewşê de wê weke bindestiyê û hwd ku wê weke 'baxt' û ankû 'qader' wê were dîtin wê, di wê rewşê de wê, mirov wê, di nava jîyane xwe de wê, li sedemên wê bigerihê û wê, ew wê kifşbikê. Di nava jîyanê de wê, encama ku wê bigihijê de wê, di serî de wê ew bê ku wê, hemû tiştên ku ew di nava jîyane xwe de dijî wê, bi rewşa têkiliyên li hevdu hûnandî ên desthilatdarî û bi rengên wan ên salixkirî ên weke li ser têngînên olî û hwd re ku wan ji nûve fahmbikê û bikê berlêpirsînê de. Wê ber vê yekê wê, bertekên li dijî olê ên ji nava civakê û hwd wê, di wê rewşê de ku wê li desthilatdarîyan wê bibin wê, ne belesebeb bê.

Di temenekê realismî de ku mirov wê bi wê re wê bi hizirê wê, di wê rewşê de wê, di nava rewşa jîyanê de wê, rewşên têkiliyên xwe yên nava xwe de wê, bi kirin û çûnûhatinên xwe re ku wê çawa wê, ew wê, bide dîyarkirin wê ew wê, bi demê re wê bi encamên wê re wê bibîne. Wê, dema ku wê tiştek wê weke rewşek ne gûharîner a teqez ku wê were dîtin û nîşandin ku ew li dijî wê di rabê û hewldana gûharandina wê dide nîşandin wê, hingî wê mirov wê, bi wê re wê bikeve farqe xwe û hêza xwe de jî. Di wê rengê de wê, ev wê, weke aliyekê wê bê ku wê, di wê rewşê de wê, li ser rewşên kirinî, û fahmkirinên dîyar re wê, hanîna li ser ziman wê hin bi hin wê êdî pêşkevin ...

Piştî sedsale 19' min û pê de wê, desthilatdarîyên ku wê, pêşkevin wê, hemû jî wê, destûrên xwe wê, çêbikin û wê di wê de wê, sînor û ankû rengên têkiliyên xwe yên navxweyî ên civakî û der civakî wê, bidina dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, rewşên weke ku em î ro bi rewşên weke mafê mirov, maf û azadiyê, mafê wekhevîya jinê û hwd ku wê di wê de wê, were ser ziman wê, weke aliyna ku mirov dikarê wê werênê ser ziman bê. Wê li ser temenekê şenber wê êdî wê pêşketina wê xwe bide nîşandin û dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, hemû tiştê wê bi destê mirov wê bê kirin. Wê di serî de wê mirov wê ew wê kifşbikê. Ev jî wê, weke aliyekê din ê ku mirov wê, di serî de wê, dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, têngîna realismê di wê rewşê de wê, bi têkiliyên nava jîyanê re wê bi temenekê şenber re wê, êdî wê bê şirovekirin û hanîn li ser ziman.

Di dewama wê de wê, têngîna realismê wê, di temenekê çawa de wê, temenê têkiliye bi tendûrûst wê bide çêkirin? Di serî de wê, dema ku wê li wê bihizirê wê, bi xoslet û teybetmendiyên nava wan ên weke hevdu hebûna wan re wê kifşbikê. Di dewama wê de wê, têkiliyên nava civakê, minaq ku mirov weke nûmîne wê hilde li dest wê mirov dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, hemû endamên civakê wê, çawa wê, di

awayekê rastîfî de ku ew bi hevdû re baş dikarin bi jîn wê, pêwîstîya wê xwe bide dîyarkirin. Di serî de wê, nebûna tûndûtûji, zor û nebaşîyê li ser wê re wê ji xwe re wê bikê armanc. Armanca ku wan ji jîyane xwe derxê û bi awayekê rehet, asayî û weke dixwezê bijî wê, armanc bê. Pergalek ku ew di wê de karibê xwe pêşbixê, werênê ser ziman û mafê xwe yê ji hebûna xwe dihê ku ew karibê di wê de bikarbênê wê di lêgerîna wê de bê. Bo wê jî wê, temenê wê yê afirandî wê pêwîst bê. Di dewama wê de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê minaq wê, dema ku em weke nûmîne bahsa pergale perwerdeyê bikin wê bo ku ew wê hemû kes wê ji sûd bigirin wê, di wê çerçoveyê de wê, temenê wê bi sazûmana wê ya hatî pêşxistin re wê pêwîstî hebê. Di wê rengê û awayê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê ev wê weke aliyekê wê giring xwe bide nîşandin. Her mirov wê bo ku ew jîyane xwe weke ku ew dixwezê îdeme bikê û bidomênê wê pêwîstîyên wê çî bin wê di nava hewldana wan û pêşxistinên wan de bê. Wê di wê rewşê de wê, rêyên wê yên weke çandiniyê û hwd wê, pêşbixê û wê bi wê re wê çêbikê. Wê fêrbûnên di derbarê pêşxistinê de wê pêşbixê. Wê ev hemû wê weke aliyna realist ên bi têgînî ku wê mirov wê bi wan wê bijî bin. Di çerçoveya fahmkirina realismê de ku mirov wê bi wê bihizirê wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê li ser temenê aliyê baş ku wê xwediyê temen û pêşketinekê bê, wê bi wê re wê, di xwestina berdewama xwe de bê. Wê berê wê, hertimî wê bi ya aliyê baş ve bê.

Realism û demên hemdem

Bêgûman ku mirov bahsa demên hemdem bikê wê, di serî de wê, pêşketina wê û awayê wê yê pêşketinê wê weke aliyekê giring wê, di serî de wê xwe bide dîyarkirin. Piştî sedsale 19' min û pê de wê li giştîya dînyê wê, dem bi dem wê, pêvajoyên pêşketinê wê, bi civakî wê, xwe bidina nîşandin. Ev dem wê weke dema pêşketina civak û awayê pêşketina wan jî wê, were dîtin û ser ziman. Pêvajoyên ku wê di wê demê de wê pêşketin wê, di serî de wê, di encama pêvajoyên pêşketinê ên bi safbûn û zelalbûnên di aqil de wê, xwe bide pêşxistin. Berî her tiştî wê, bandûra pêşketina aqilê şenber wê, di wê rengê de wê were dîtin. Ji vê demê û pê de wê, aqil wê, dema ku wê, bê gotin ku wê ji wê demê û pê de wê dakeve li jîyanê û wê bidest rêxistin û bi temenkirina jîyane mirov wê bikê wê, di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê aqil wê, êdî wê, bidest destavêtina rengên pêşketinê, pêşneketin, pirsgirêkên pêşketinê ên di jîyan û keseyetîya mirov de jî. Aqil wê, bidest

dîtina jîyanê û mirov bi hevdu re wê bikê. Wê, di wê rengê de wê, aqil wê, di jîyanê de wê pêşkeve.

Wateya gotina daketina aqil a li jîyanê wê bi morfolojikî wê têgînek din jî wê bi xwe re wê bide hanîna li ser ziman. Ew jî wê ew bê ku wê, aqil wê, êdî wê, bidest alaqa nişandina li pirsgirêkên jîyanê û fahmkirina wê re wê, pêşkeve. Di wê çerçoveyê de wê, aqil wê, pêvajoya wê ya pêşketina zanyarîyê li ser temenekê realist wê, êdî wê, di dewama wê de wê, weke temenekê pêşketina mirov jî xwe bide nişandin.

Realism û zanist wê, di pêşketina demê de wê, temenekê baş wê bi hevdu re wê, biafirênin. Wê, di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê, hemû element, diyarde û fenomenên di jîyanê de ku ew hena wê, mijare fahmkirinê bin. Wê, di wê rewşê de wê, aqil wê, ji ya ku ew diyar a, şenber a, û heya wê, gavê biavêjê û wê bidest hanîna li ser ziman bikê. Mijarên di nava aqil de ku wê, di wê demê de wê, li ser temenê aqilê îdealismê û metalyalismê ku wê li ser nepeni û şenberiyê ku wê werina kirin wê, di aslê xwe de wê, ji aliyekê ve jî wê ji pêwîstîyeka ku wê di wê temenê de wê xwe bide diyarkirin jî bê. Di wê rewşê de wê, safbûn û zelalbûnên di nava felsefeyê de ên bi şenberî ku wê bibin wê, di wê demê de wê gaweke wê, pêşdetir wê biavêjin wê bi ber pêşketina zanistê ve wê, herin. Zanist jî wê temenekê realist û şenber wê, bi temenê ceribandinê, azmûnkirinê û gihiştina hişmendiya wê re wê, bibê. Zanist wê, di wê rewşê de wê, pêşketina wê, bandûra wê, li rengên hizirkirinên demê ên felsefeyê û ne felsefeyê jî wê bibê. Di wê rewşê de wê, heta wê demê ku wê, aqil wê, zêde ji batînitîyên metafîzîkî dûrneketiya û bi jîyanê re alaquadar nebûya wê ji wê demê û pê de wê, destbiavêjê li jîyanê. Di wê rewşê de wê, di jîyanê de wê, dema ku wê, aqil wê dakeve li jîyanê û wê bidest kifşkirina li jîyanê wê bikê wê, demê wê kirde û bûjenên di jîyanê de ku wê, çi bin wê, di serî de wê gihiştina li fahma wan û derxistina wan li têgihiştinê wê, bêgûman wê weke aliyekê din ê ku mirov dikarê wê, di serî de wê li vir wê balê bikişênê li ser wê bê. Di wê rengê de wê, aqil wê, di wê rengê de wê, di nava jîyanê de wê, dema ku wê, di dema metalyalîsma qaba de ku wê, bidest kifşkirin û salixkirina bûjenê wê, di destpêkê de wê bikê wê, di pêvajoyek zanistî a ji wê pêşdetir de wê, çawa wê, reng û awa wê, mirov bi aqil û hûnerîya xwe wê karibê bide wê bûjenê wê, bigihijê hiş, têgihiştin û zanîna wê. Di wê rengê de wê, ev wê, weke aliyna din ên ku wê, di serî de wê, weke rengê pêşketina mirov a di jîyanê de ku mirov wê, dikarê wê werênê ser ziman bê.

Kifşkirinên di jîyanê de wê, bi zanistî bin û ankû di nava civakî de wê, bi zanistên civakê re bin wê, çendî ku wê bandûra wan li hevdû wê hebê wê bi wê re wê, ji aliyên din ve jî wê temenê hizirkirinên nû wê pêşbixê. Wê, di wê rengê de wê, li ser temenekê fahmkirinê wê, aqil wê çendî ku wê kûrbibê wê, aliyên weke dadê, derûnîyê, dîrok, civaknasiyê, civakzanîyê, bioloji û hwd wê, bigelek aliyên din re wê, were û pêşkeve. Di wê rengê de wê, ev jî wê, weke aliyekê din ê pêşketinê ê bi aqil wê biafirênê. Wê, çendî ku wê, aqil wê li gorî rengê pêşketina demê wê bibê wê, bi wê pêşketina demê ku ew bû re wê, aqil jî wê, temenê xwe bibînê û wê, li ser wê pêvajoyên pêşketinê ên nû jî wê bi xwe re wê bide çêkirin û pêşxistin.

Di nava jîyanê de wê, wê, di wê rengê de wê, aqil û civak û civak û pêşketin, pêşketin û aqil wê, li hevdû wê hûnandi wê pêşketinê wê bidina çêkirin. Di wê rewşê de wê, rewşa civakê û zanistê ku wê pêşkevê wê, di têkiliya wan de wê, ew wê hebê ku ew bi hevdû bijîn. Wê, civak weke civake dema zanistî û aqil wê dema civake bi aqilê zanistî ku ew pêşdikeve wê, bê dîtin û ser ziman. Di wê rengê de wê, di serî de wê, weke aliyekê din wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, rengê pêşketinê wê bi demê re wê xwe bide diyarkirin.

Di nava aqil de wê, çendî ku wê, aliyên hizirkirinê ên weke bi têgînên nepenîparêz ên weke metafîzîkê, olê û hwd re ku wê, werina bi sînokirin wê bandûra wê, di nava jîyanê de wê, zêdetirî wê, bi pêşketina civakê li ser temenê pozîtiv û realist ku wê bibê wê, bide çêkirin. Di wê rengê de wê, di wê rengê de wê, zêdetirî wê, hey û bale hizirkirinê wê were li ser pirsgirêkên civakê û jîyane wê. di wê de wê, zêdetirî wê, mirov wê, zêdetirî wê, pêşketina xwe wê, bi wê re wê bide çêkirin.

Di wê rengê û awayê de wê pêvajoyên pêşketinê wê, zêdetirî wê, di temenekê şenber de wê, xwe bidina diyarkirin. Aqil wê, çavkaniya wê, di wê rengê de wê, di temenekê realist û pozîtiv de wê, zêdetirî wê, kirin, azmûn û pêvajoyên pêşketin û jîyankirinê bin. Wê, di wê rengê de wê, zêdetirî wê, li wan wê bihizirê ku wê wan wê fahmbikê. Wê, ev wê ji gelek aliyên ve wê, were hildan li dest û wê were fahmkirin û wê bê hanîn li ser ziman.

Em di dewama wê de wê, dikarê wê, weke aliyekê din jî wê, werênina ser ziman ku wê, mijare aqilê realist wê, di wê rengê de wê, ji aliyekê ve wê, di serî de wê, dema ku wê hilde li dest wê, ji têgînên nepenî dîr wê, hilde li dest. Di wê çerçoveyê de wê, li ser temenê ya ku ew heya, dîyar a, û dihê derkkirin wê, ew wê hebê û wê were fahmkirin. Di wê rewşê de

wê, ev wê weke xoslet û teybetmendiya realismê û felsefeya wê a sereka bê. Di serî de wê, di dewama wê de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, civakên hemdem ku wê, bahsa wan wê were kirin wê, zêdetirî wê bi pêşketina xwe ve wê alaquadar bin wê, di wê rengê de wê, ji hemû aliyan ve wê bi hanîna li ser ziman û fahmkirina xwe ya bi aqil re wê, ew wê, bikin. Wê neynika bi dîtina baş û nebaşîyî wê, bi aqil re wê, xwe bide nîşandin. Di wê rengê de wê, çendî ku wê, wê bi aqil bibê wê, pêşkeve. Ev hîs û hişmendî ku bi mirov re bû wê êdî wê, azwerîya xwe gihandina li aqil wê zêdetirî wê, di awayekê de wê pêşkeve û wê li jîyane mirov wê wê xwe bide bicihkirin. Mirovê dema hemdem ku wê hertimî wê bi aqil wê bijî wê, her kêlîya xwe wê bi aqil re wê derbas bibê. Di wê rengê de wê, di nava hewldanekê de bê.

Mijare fahmkirinê wê, di demên hemdem de wê, di temenê pêvajoyên pêşketinê de wê, bicih bibê. Wê, aqil wê, weke temen û çavkaniya fahmkirinê wê, pêşkeve. Mirov wê, di demên hemdem de wê, ne tenê wê bi awayekê wê re wê aqil wê kifşbikê wê, aqil bixwe wê, di awayekê de wê, di jîyane xwe de wê weke temenekê kifşkar wê kifşbikê. Di wê rengê de wê, di nava jîyane xwe ya civakî de wê, bi dîmene yekkesî bê û ankû bi komî bê wê, di wê temenê de wê, bi aqil re wê, bikê ku ew xwe bi temen bikê. Wê, di wê rengê de wê, di nava wê jîyane xwe ya civakê de wê, çawa wê bijî û xwediyê çi maf û azadiyê û hwd a, wê ew jî wê, weke aliyna civakên hemdem ku wê, bèn pênasekirin wê destûr û hwd wê, di temenê wan de wê, bèn pêşxistin. Bi aqil re wê, mafê kifşkirin wê, weke ku wê êdî wê bi bûhûrê li destê mirov. Aliyê realismê ê pozitiv wê di serî de wê xwe di wê rengê û awayê de wê, bide nîşandin.

Realism wê çendî ku wê weke têngneka ku wê bi pirsgirêkên civakê ve wê alaquadar bibê ku wê were ser ziman lê wê weke ku em di nava herdû şerê cihanê de wê, bi rengê şîroveyên wê yên ku wê, werina kirin wê weke têngnek serdest ku wê were şîrovekirin wê, temenê nakokî û pevçûnên ku wê, bibê jî bê. Di wê rengê de wê, rengê salixkirinên bi awayê jîyane dema hemdem re wê, di serî de wê, weke aliyekê ku wê di temenê wê, ne levkirinê de ku wê xwe bide dîyarkirin bê wê were dîtin.

Lê wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, di wê rengê de wê, realism di serî de wê, bi awayekê felsefeyî bi şîrovekirina wê de wê, di zane min de wê, di demên hemdem de wê, pêwîstîya ji nûvefahmkirinekê wê bi wê re wê xwe bide nîşandin. Lê jêr di beşa **realisma** kurd de emê hinekî li ser wê bisekin. Lê li vir wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê mijare fahmkirina têngîna

realismê wê, di serî de wê, bi awayekê wê yê ku ew bi serdestî hafî pêşxistin wê, weke têngînek ku wê çawa wê bi wê girse wê bèn tabîkirin li xwestekên desthilatdarîyê jî wê, were ser ziman. Ya ku wê di şîroveyên xwe yên li ser gotina 'hêzê' re wê morgenthau ku wê balê bikişênê li ser wê jî di aslê xwe de wê, di awayekê de wê, ji wê ne cûdatir bê.

Li vir ez wê bêjim ku wê, di çerçoveya têngîna serwerîya 'post-modernismê' de wê, şîroveyên wê yê ku ew dihên pêşxistin wê tenê wê aliyekê wê yê ku me weke hinekî li jor hanîna li ser ziman bin. Lê di wê çerçoveyê de wê ev têngîna felsefeyî wê, di fahmkirina xwe ya aqilî û felsefeyî de wê, wilqasî wê kûr û fireh bê ku mirov nikaribê di nava çend têngînên bi wê rengê ên bi wê re wê, girtî bihêlê bê.

Di şîroveyên ku wê werina kirin de wê bi zêdeyî wê, di çerçoveyek li ser temenekê şenber de wê, di qada navnetewî de bê û ankû ya netewî de bê wê, di ahengekê de wê temenekê xwe dana dîyarkirin û pêşxistina têkiliyê li ser temenekê wê yê şenber û bi wê re di rêya xwe de meşînê de ku wê çawa wê bê kirin wê bi wê rengê jî wê werê ser ziman. Lê di wê rengê de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê ev wê weke têngînek felsefeyê a ku mirov wê, di serî de wê, bi temenekê pozitivist de ku wê dikarê wê, di serî de wê, fahmbikê û wê, di serî de wê, werênê ser ziman bê. Di wê rewşê de wê, temenê fahmkirinê wê, ji ya nepenî û metafîzîkî wê bi ber ya dîyar û şenber ve ku wê bidîyê de jî bê. Wê, di serî de wê ji wê xalê ku mirov wê gavê biavêjê wê fahmbikê wê, di serî de wê, weke aliyekê wê yê baştirin ku wê were fahmkirin bê.

Realism wê, di wê rewşê de wê, dema ku wê, bahsa wê were kirin wê ji aliyê li gorî ya pergale serwer ku ew hatîya ser ziman û li gorî wê hatiya pêşxistin wê were kirin. Li ser aliyê hati pêşxistin re wê, tenê wê di wê çerçoveya têngîna realismê de wê mirov dikarê bi nerînek rexnegir de wê, dikarê wê, hilde li dest û wê, werênê ser ziman. Li ser ya hafî pêşxistin re hizirkirin jî ku ew mirov li wê heyîdar nebê wê karibê mirov ji ya jîyanê wê dûrbikê. Di wê çerçoveyê de wê, tenê li ya hatê ser ziman û li wê nerîn û hatina ser ziman a pêvajoyên nû ên jîyanê jî wê, nikaribê vegotinbar bê. Ber ku wê, her dem û bi sertûmerc û awayê pêşketin û pêşveçûnên xwe wê bi serê xwe wê pêwîstîya fahmkirina wê hebê. Di mijarên têngîna dadî û ankû huquqî de ku mirov li têngîna realismê binerê wê mirov wê, baştirin wê fahmikê. Ya ku ew heyî wê, mejiyê ku ew fêrî kifşkirina ya nû nebûya wê, jê re wê rehet wê were ku ew bi wê bihizirê û bi wê bihizirê û wê, werênê ser ziman. Lê di wê rewşê de wê, di serî de wê, mijare realismê di temenekê pozitivist, şenber û hwd de wê,

fahmkirina wê, weke aliyekê zanyarî wê, dervî spikulyasyonên metafîzîkî jî wê, dikarê şîrovebîkê û wê werênê ser ziman. Di çerçoveya temenekê realist de mirov çî dikarê fahmbîkê. Hemû şîrove û fahmkirinên şenber ên li ser temenê kirin û azmûnên jîyanê avane jî mirov dikarê fahmbîkê û wan werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, ji xwe wê weke ku mirov wê, di realisma klasik de wê, bibînê wê, temenê wê ya ku wê di temenekê heyî a bûjenî de ku wê, bi wê bihizirê û wê bigihijê têgîna wê bê. Rastiyê bi hebûna wê re dervî mirov wê, weke bi serê xwe wê, herê dikê û wê dihênê ser ziman. Di dewama wê de wê, weke aliyekê din jî wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê di mijare fahmkirina realismê de wê, di wê rewşê de wê ya bûyî û rûdayî ku ew heya wê dervî me wê, weke hebûnekê wê herê bikê û wê werênê ser ziman.

Dema ku mirov wê bahsa demê hemdem bikê wê di wê de wê gelek mijarên ku wê li ser wê temenê wê karibin werina hildan li dest wê hebin. Dad(huquq), derûnî, civaknasî û hwd wê, ji aliyê civakî ve wê weke hinek têgînên ku mirov çavê li wan bixê wan fahmbîkê bê. Di wê rengê de wê, roja me de wê, mijarên civakên hemdem wê, li ser esasê maf û azadiyê û wekhevîyê ku wê, bê gotin temenê wê di destûrê de ew hatiya misogerkirin re wê, were ser ziman. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, ev alî wê weke aliyekê giring ku mirov wê, dikarê wê, di serî de wê, hilde li dest û wê, werênê ser ziman bê.

Di mijare aliyên pêşketinên civake hemdem de weke dadê emê aliyên in bi zanistên civakî jî çavekê li wan binerîn bi têna realismê re. Lê li vir weke mijare ku em di destpêkê de wê, hildina li dest wê, aliyê dadî bê. Di wê rewşê de wê, mijare têgîna dadî wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê ku wê çendî ku wê di dîmenî de wê, weke aliyekê xwediyê temenekê realismî jî wê were dîtin lê wê di rengê pêşketin û nêzîkatîyên bi wê ku ew dihên pêşxistin jî de wê, ji wê dûr wê, weke aliyna ku mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê ser ziman. Gotinên weke 'dad' 'rewîst' û hwd wê, çendî karibin vegotinbarbin ku mirov bi wan karibê xwe bigihênê têgînek dadî a rewîst. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, wê, di wê rengê de wê, çendî ku wê, dem wê, di wê temenê de wê nêzîkatîyekê wê bixwezê jî lê wê, ji aliyekê din ve jî wê, weke ku wê bi bendên dadî girêdanê û xêzkirina sînorê li pêş bi hêncetên weke yê ewlehiyê li ser têgînên desthilatdarîyê û hwd re jî wê, weke aliyna ku wê, mirov karibê li pêşîya wê, weke aliyna ku realismê ku ew pêşkevin jî bin. Di roja me de wê, ev rewşên dadî ên navdewletî û hwd ku ew hena ku wê çendî zorê lê bide dayîn ku ew bi şîroveyna di wê çerçoveyê de werina hanîn li ser

ziman jî lê di aslê xwe de wê, ji wê dûr wê, weke têngîn û rewşna metafîzîkî û ankû îdealistî wê li holê wê bimênin.

Di dewama wê de wê, di wê rengê de wê, şîroveyên dadî wê, di serî de wê, mirov dikarê wê bi wê re wê, werênê ser ziman ku wê mijare hebûna dadê wê, di serî de wê, dema ku mirov wê, li ser esasê rasttîya realismê re wê, fahmbikê wê, di her demê de wê, pêwîstîya bi li gorî rasttîya civakê sererastkirina wê û nûkirina wê pêwîst bê. Lê vajî wê ku civak ew li gorî wê were sererastkirin û mecbûr bê hiştin ku ew were jîyankirin wê, di aslê xwe de wê, di serî de wê, ji aliyê civakî û pêşketina wê ve wê weke ji realisma wê dûrketî wê, rewşa wê, xwe di awayekê de wê, pîrr zêde wê, baş wê bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê, werênê ser ziman ku wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê, ev wê karibê wê mirov wê, werênê ser ziman bê.

Di mijare fahmkirina dadê de wê, di wê rewşê de wê, dema ku wê ji serî ve wê kifşkirin wê were kirin wê, ew ne bê weke dadek realismî ku wê mirov karibê wê, bi wê rengê wê werênê ser ziman bê. Wê, di wê rengê de wê, di serî de wê, realism wê, di mantiqê xwe de wê, xwediyê xate pêşketinê li ser kirin û azmûnên jîyanî ku ew hertimî werina dîtî û esasgirtin û fahmkirin bê. Wê di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê, bi têngîna realismê re wê, werênê ser ziman. Mijare fahmkirina realismê û nebûyîna realismê di rengê hebûna desthilatdarî û ankû dewletên roja me de wê, di serî de wê, karibê wê, hatina civakê û desthilatdarîyê û ankû destûrê di temenê realist de bide fahmkirin. Di wê çerçoveyê de wê mijare dadê û ya realismê wê bi hevdû re wê fahmkirina wê, di wê rewşê de wê, di çerçoveya hebûna herîkîn û pêşketina jîyanê bi serbesttîya wê re wê, weke pîrsgirêk pêşketina realismê a di demên hemdem de jî bê. Ev aliyên ku wê, weke aliyana 'anarşîk' jî wê, ber ku wê, serwerîya sehetî a desthilatdarîyê wê kêmîkê ku wê bi wê rengê wê werênê ser ziman wê, di wê rewşê de wê, ne weke têngînek anarşîkî a realismê lê wê, weke çerçoveyek anarşîkî a ne levkirina û ne hatina rêveberîya wê desthilatdarîyê li ser esasekê dadî ê realismî wê bi wê ve girêdayî bê. Di wê rewşê de wê mijare dadê wê, di wê rewşê de wê, di serî de wê, nerîna li wê û bi çî rengê nerînê wê ew wê were hildan li dest û wê bê şîrovekirin wê di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring ê mijara dadî jî wê li holê wê bimênê.

Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê têngîna realismê wê, di mijare dadê wê, di aslê xwe de wê, dema ku ew li gorî wê were tevgerîn, hizirkirin û nerîn wê, temenê pîrsgirêkên civakî ku

wê weke di roja me de ên di nava sazîyên rêveber û civakê de ku wê rûbidin wê ew jî wê, jixwere wê ji holê wê rabin. Realistên, nava herdû şerê cihanê ku wê, di nava hewldana pêşxistina cihanek aşîtyane de bin û wê di nava hewldana pêşilêgertina şerên navdewletan û ankû nava netewekê de bin ku wê werina pêşilêgirtin ku wê, dîsa li wê binde wê bialiqin.

Têgînên weke nîjadperestî û hwd ku wê rengên xwe wê bidina pêşveçûnên dadî û hwd jî wê, di wê temenê de jî wê temenê pirsgirêkên ku wê ji wê destûrê diafirin de jî bin. Wê, di wê rewşê de wê, dad wê, di serî de wê, dema ku mirov wê, li gorî têgîne gerdûnî li wê bihizirê dikarê wê, di wê temenê de wê bi têgînekê wê werênê ser ziman. Dada dewletî ku wê bahsa wê were kirin wê, di wê rengê de wê, li ser renekê awayekê de ku wê salixbikê wê li hemberî pirrengiya di jîyanê de wê, temenê pirsgirêkên temenî bê.

Bêgûman ev rengên dadî ên ku wê, di roja me de wê, weke destûrên hemdem jî wê bi wê re wê werina ser ziman wê, di serî de wê, li pêşîya pêşketina realismek civakî a rast wê asteng bin. Bi mantiqê îdealistî wê, pêşxistina realismek demî jî wê, bêgûman wê, zêde ne bi derfet bê ku wê pêşketinek rast û baş were çêkirin. Îdealism wê, di serî de wê, ji aliyê hizrî ve wê bihizirê û wê, hebûna dîyar û elementên jîyanî ên ku ew dervî aqilê mirov hena wê, wan zêde nebîne û yan jî wê ji nedîtî ve wê were. Têgînên destûrî û hwd ku wê di wê rengê de wê werina pêşxistin jî wê, dema ku wê bi temen û vegotinek realismî wê werina ser ziman jî wê ji propagandayekê û pê de wê derbas nebin.

Li vir wê, dema ku mirov wê, di mijare têgîna civakê û destûrê bi hevdu re de li wê bihizirê wê, di serî de wê, aliyekê giring wê hebê ku mirov wê li wê bihizirê û wê fahmbikê bê. Ew jî wê ew bê ku wê, ji aliyê civakê ve wê li pêşketina civakê ve wê li destûrê wê were nerîn û yan jî wê ji aliyê destûra ku ew weke rêzik û restna destûrî ku ew hatina nivîsandin ve wê li civakê wê werê nerîn. Di wê rewşê de wê têgîna realismê wê, ji me re wê vebêjê ku ew pêwîstîya wê heya ku ew ji aliyê civakê û xwezayîya wê ve ew li wê were nerîn. Ji aliyê destûrî ve wê bi pêvajoyên wê nerîn wê tenê wê ji aliyê fahmkirina pêşketina wê ve wê, pêwîstîya wê hebê. Wekî din wê kifşkarî wê, hertimî wê di aliyê civakî û pêşketina wê û rengên wê yên ku rûdidin û xwe didina dîyarkirin de bê.

Di demên berî de wê, ji demên sûmerîyan û heta roja me wê, ji aliyê destûrî ve wê bê nerîn û wê li gorî wê, jîyankirinê wê, bê pêşxistin. Ne li gorî wê bûyîn jî wê weke ji rê derketinê û ankû xirabê wê were dîtin. Di

wê warê de wê, serdemên navîn wê karibin dîmenekê pîrr zêde baş û vekîrî bi wê rengê wê bidina li berçav. Lê di wê demê de wê, dema ku em bahsa demek ku wê bi aqil wê pêşkevê wê, demê ev şêwa wê, di serî de wê, di nerînê de wê pêwîstîya gûharîna wê hebê. Vajî wê, ji aliyê civak ve nerîn wê, weke ku wê bahsa wê were kirin wê li ser serbestîya xwe pêşketina civakên hemdem wê, hingî wê li ser esasekê realist wê, karibê wê bahsa wê û pêşketina wê, were kirin.

Pîrsgîrêka ku wê demên hemdem de wê, xwe bide dîyarkirin wê, di serî de wê, ji aliyekê ve wê, ev rengê nerînê ê ku wê bi temenekê şaşî wê karibê encamê wê bide dîyarkirin bê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê din jî wê werênê ser ziman ku wê, dema ku mirov wê ji aliyê destûrî ve bînerê ku ew ji serî ve dide kifşkirin wê, wateya gotina realismê jî wê bi wê re wê li holê wê nemênê. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê, weke aliyekê girîng wê mirov dikarê wê, balê wê bikişênê li ser wê. Di mijare fahmkirina têgîna dadê û realismê bi hevdu re de wê, di wê rengê de wê, di temenekê fahmkirinê ê pêşketî de wê, bêî ku wê destwardenekê wê li wê were kirin wê hebûna civakê wê, bi hemû aliyên wê re wê, were esasgirtin. Ya ku wê, temenê hemû şer û pevçûnan jî wê ji holê rabikê jî wê ev bê. Vajî wê, di aslê xwe de ne li gorî wê bûyîn wê di serî de wê, temenê bikarhanîna zorê, serîlêdane li tûndûtûjîyê û hwd wê biafirênê. Ev jî wê, dema ku mirov li dema me ya î ro dinerê wê, bi gelek mînaqên şerên rêveberîyan ên bi civakên xwe û ankû civakên dervî xwe re wê dibîne û kifşdikê.

Ji vê aliyê ve wê pîrsgîrêka destûrê wê weke pîrsgîrêkek demkî a ku wê xwe di awayekê de wê, hertimî wê bide dîyarkirin bê. Di wê rewşê de wê pêvajoyên pêşketinê û rengên xwe hanîna ser ziman û jîyanê ku wê li bendên 'meşrûiyeta' destûrê wê bialiqê wê, di serî de wê, di wê rengê de wê, dikarê wê weke aliyekê zêhnî ku wê kji hemû aliyên ve wê bandûra wê were dîtin bê.

Pêşxistinên teknikî û hwd ên bo parastinê û hwd jî wê, di wê warê de wê bi zêdeyî wê werina bikarhanîn. Di wê rengê de wê, di wê rengê de wê, rêyên kontrolkirinê ku wê bi wê werina pêşxistin wê bi wê re wê ev wê weke aliyekê wê yê girîng wê xwe bide nîşandin. Li vir di dewama têgîna destûrê de wê, bi awayekê xwezayî wê herikina mijarê wê bixwezê ku ew were ser kirin û kiryarên rêveberiyê ku wê di demên hemdem de wê xwe bide nîşandin. Di wê rengê de wê, mijareka ku wê di serî de wê, bi têgîna rêveberiyê re wê, dikarê wê werênê ser ziman wê ew bê ku wê, ew wê weke xwe wê tevbigîrîhê û ankû wê, weke civakê wê,

tevbigerihê. Di roja me de wê, dema ku wê mijar wê were ser bi lêvkirin û gotinê wê, di her warê de wê, gotinên 'di xismeta civakê de' wê, werina bilêvkirin. Lê dema ku mirov li jîyanê û kiryarên ku ew rûdidin ku mirov li wan dinerê jî wê mirov dikarê wê bêtê ser ziman ku wê ev wê ji rewşna manipulasyonî wê derbas nebin.

Di dewama wê de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê mijare rêveberiyê wê, di temenekê realist de ku mirov wê bi wê bihizirê wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê bi wê re wê, werênê ser ziman ku wê, ne li gorî xwe û têtîgînên xwe wê, tevbigerihê. Yan jî wê, li gorî têtîgînek destûrî ku ew li gorî xwe weke têtîgînek bîrdozî bikardihênê wê, tevbigerihê. Ji vê gotinê wê, wateya divê ku ew li destûrê nehisênê wê bêgûman wê dernekeve. Di serî de wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê, çawa wê, pêşveçûnên civakî wê bi hemû reng û awayên wê re wê, werina esasgirtin. Ji aliyê wê ve mantiqê ve ku mirov li têtîgîna xwenûkirina destûrî bihizirê jî wê, dem bi dem wê her pêşveçûnên ku wê bi civakî û hwd wê bibin ku ew di wê de bigihênê wateyê wê, di wê rengê de wê, dikarê wê werênê ser ziman.

Li vir di aslê xwe de wê, ku mirov di awayekê mirovî, rewîstî û rastîfî de bêtê ser ziman wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê rêveber wê mafê nebê ku ew bide dîyarkirin ku wê civak wê çawa wê bijî. Di serî de wê, weke aliyekê giring wê, di serî de wê li vir wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, destûrên ku ew dihên cêkirin wê di çerçoveya rastiya civakê de wê, li ser maf û azadîyê, hevnasîn û rastiya civakî ku ew ti carî nikarê li dijî wê, bibê xwedi gotin wê, li gorî wê tevbigerihê. Di têtîgîna haqaniyetî de wê, di serî de wê, ev wê, weke restek mirovî û rewîstî wê, xwe di wê bide nişandin. Di wê rengê de wê, weke aliyekê giring wê, di serî de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman. Di roja me de wê, rêveber û destûr wê weke ku ew bi hevdu re hena wê werina ser ziman. Di wê rengê de wê, di wê rewşê de wê, rewşa rêveberîyî wê, bi wê re wê, weke ku ew temenê xwe li ser destûrê didênê û avadikê wê ser ziman. Wê, dema ku wê kirinên xwe wê bikê wê, bêtê ser ziman ku 'ez li gorî destûrê tevdigerihim. Di aslê xwe de wê, di wê rewşê de wê, gotina 'li gorî destûrê digerihim' wê, weke gotinek lêpîrsîner wê, di serî de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman. Di wê rengê de wê, destûr û gûharînen wê di temenê kirin û kiryarên xwe de pêşxistin wê, di wê çerçoveyê de wê, civakê wê, weke komek kes ku ew di bin sehêta wê û li gotina wê bihisênê wê, bînerê. Bi gotinek din wê, weke 'kerî' wê li girseyê wê bînerê. Xwe ji wê bi aqiltir zankirin û wê weke kes û koma ku

ew bi mecbûrî ku ew li gotina wê bihisênê û weke wê bikê ku ew werênê ser ziman wê, di serî de wê, di aslê xwe de wê, weke aliyna bi zêhnî ên pîrsgirêkî ku wê di demên hemdem de wê, xwe bidina dîyarkirin bin. Pîrsgirêka destûrê û rêveberîyê wê, di serî de wê, weke pîrsgirêkê kûr ku wê bi xûy û rengên demên keyan ên demên bûhûrî ku wê xwe bide nîşandin bê. Wê ber vê yekê bê ku wê rêyên ragihandinê wê wergerihina rêyên propaganda bo wan.

Di mijara destûr û rêveberîyê de wê, di serî de wê, di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê gelek aliyên ku mirov dikarê wê, di serî de wê werênê ser ziman wê hebin. Di serî de wê, di aslê xwe de wê aliyekê din wê mijare gotina 'hêzê' bê. Di wê rewşê de wê, hewldana xwe bi hêzkirin û hertimî xwe li ser hêzê hiştinê wê, di awayekê de wê di temenê hemû pêvajoyên şer, kontrolkirin, bînpêkirina mafan, dagirkerî, metingerî û hwd de jî bê. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê giring wê, di serî de wê, mirov dikarê wê, di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê mijara têgîna réalismê wê, di serî de wê, dema ku wê bahsa wê were kirin ku wê di roja me de wê, were kirin wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê civak ji aliyê wê ve wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Lê rêveberî û destûr jî di nav de wê bo wê di aslê xwe de wê mirov nikarê wê di serî de wê, werênê ser ziman. Ber çî wê mirov nikarê wê bo wan werênê ser ziman? Ber ku wê, ew wê, di rewşa xwe de wê, li şûna li civakê hisandinê wê, li xwe bihisênê û li şûna ku wê weke wê bikin û wê weke xwe bikin. Di wê çerçoveyê de wê, ev jî wê, di her awayê de wê, xwe di nava jîyanê de wê bide nîşandin.

Destûr wê, di wê warê de wê, di aslê xwe de wê, dema ku mirov wê, werênê ser ziman ku wê, di serî de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, li hemberî pêvajoyên pêşketina kes û civakê wê çendî wê, karibin wê, bersivê bidina xwestek û maf û azadî û wekheviya ku mirov wê, weke mafna ku wê ji hebûna kes û civakî wê werin bin? Di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê, di wê rewşê de wê, aliyekê realismê wê di wê rewşê de wê, weke ku mirov wê kifşdikê wê li ser temenê ya xweza ku wê ew wê mirov dikarê wê werênê ser ziman bê. Her zindî ku ew heya wê mafê wê yê jîyanê wê hebê. Di wê rengê de wê, ew wê newê nîqaşkirin. Di wê çerçoveyê de wê, ji aliyê şubjektiv ve wê dema ku wê mafê jîyanê wê li ser hevdû û ajoyên hevdû ên bi xwestekên şubjektiv re wê, weke kifşkirina wê bê dîyarkirin ku wê were ser ziman jî wê, di wê rengê de wê, ji rastîya fahmkirina realiteya hebûnê dîrketinê wê bi xwe re wê werênê ser ziman bê.

Hobbes wê, dema ku wê bahsa rewşên weke şer û hwd wê, di xwezayê mirov de bin wê, di wê rengê de wê balê bikişênina li ser wê aliyê ajoyî. Yan jî wê dema ku wê, darwin wê bahsa têgîna 'seleksyonê' wê bikê wê, bi têgîna masîyê masin yê piçûk dixwê wê, werênê ser ziman. Lê ew ev têgîn wê, di mantiqê têgîna peresendinê de ku wê were ser ziman jî wê ji aliyekê ve wê, ne realist bê. Ber ku wê, ne masîyê piçûk bo ku yê mazin wê bixwê wê bibê û ne jî yê mazin wê, bo ku ew yê piçûk bixwê wê hebê.

Ev aliyê şubjektiv wê weke aliyna din ên ku mirov wan dikarê li ser wan bisekinê. Ji aliyekê din ve jî wê ev hêzên weke xwestinê ên weke bi hêzbûnê serdestbûnê û hwd ku wê, werina ser ziman wê, di wê çerçoveyê de wê, di şîroveya wan de jî wê, weke ku wê ji aliyekê ve wê, şaşîyek xwe wê xwe bide dîyarkirin. Serwerî û xwestin wê di temenê hêsta jîyankirinê de wê hebê. Di wê rewşê de wê, ev wê weke aliyekê jîyanî wê hebê. Di wê temenê de wê, mirov wê fahmbikê wê rast bê. Lê ji wê wirdetir wê dema ku mirov wê bahsa wê, hêstê bikê û li ser wê re wê, têgînek şerxwezî û ankû serdestîyek desthilatdarî wê bikê ku wê 'meşrû' bide nîşandin jî wê, ji rastîtiya realismê dîr wê weke hewldanekê bê. Di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wêca nexasim yê ku ew bê bikê ku ew zindiyê ku ew gihiştî aqil ku ew bi wê rast bijî ku ew mirov bê.

Hêst û hîskirin wê weke aliyna ku wê bikevina çerçoveya mijara derûnî û ankû nefsi de. Wê, dema ku mirov wê, di wê rengê de wê, hinekî ku wê bixwezê ku wê di wê de wê kûr bibê wê demê wê mijara derûnîyê di dewama wê de wê hinekî li ser wê bisekinê û wê di wê çerçoveyê de wê, fahmbikê. Di aslê xwe de wê, mijara derûnîyê wê, di çerçoveya têgîna realismê de bi gotinekê jî bê wê, mirov dikarê wê gotinekê wê li ser wê bêjê. Wê, ev jî wê, weke aliyekê wê yê mijarê ku wê karibê ji hinek aliyên ve wê mijarê zêdetirî wê baştir vegotinbar bikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê rewşê de wê mijara derûnîyê wê, di roja me de wê, weke zanistek civakî û xûyî wê, di wê rewşê de wê pêşkeve û wê, di nava jîyanê de wê, weke têgînek zanyarî ku wê di wê îdîayê de bê ku wê, çawa wê mirov wê li ser kirin, xwestek, hîskirin, xûy û hwd wê werênê ser ziman û wê bide fahmkirin bê. Di wê rengê de wê, di dewama wê de wê dema ku mirov wê, bi wê bihizirê wê, di serî de wê, ya hîskirin, xwestek, xûyên ku ew dihên dayîn nîşandin ku mirov li wan bihizirê wê, di serî de wê, weke têgîna objeyî jî wê, mirov karibê wan fahmbikê bê. Di serî de wê, dema ku mirov wê, di çerçoveyêk realistî de li derûnîyê bihizirê wê,

di serî de wê, weke aliyekê giring wê, kes û keseyet wê bi hemû aliyên xwe yên hevgirtî û ku ew bi wan weke bi asayî dihê dîtin û ser ziman were pênasekirin û fahmkirin. Di dewama wê de wê, ew kirin û xûyên dervî ku ew dide nîşandin wê, wan bi serê xwe wê, li sedem û çavkaniya wan wê bigerihê ku ew wan fahmbikê û wan werênê ser ziman. Di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara derûniyê wê ji aliyê ve wê, di serî de wê, hebûnê wê, bi çerçoveyek giştî wê, bi hûrgiliyên wê re wê, derxê li têgihiştinê. ..

Derûnî wê, dema ku mirov wê, werênê ser ziman wê di mijara fahmkirina xûyan de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, kirinên mirovî ên weke bi şahî, dilxweşî, hêrsî, û hwd wê, di wê rewşê de wê, li sedemek wan wê bigerihê. Di wê rengê de wê, ji aliyekê ve wê, ji hevdû cûda û dûr wê, şîrove nekê. Lê di wê rewşê de wê, dema ku wê wan wê werênê ser ziman wê li gorî dem û deverê wê, sedem û encamên wê yên cûda ku wê ew bi wan wê werina ser ziman wê bibin.

Di dewama wê de wê, dema ku wê yek wê rewşek derûnî de wê, di dewama wê wê têgîna derûniya realistisk wê, ya realist wê çî vê bê wê, li wê bihizirê û wê bi wê bikê ku wê kifşbikê û wê bikê ku wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê, di nava şert û mercên xwe de wê, ya ideal wê, bikê ku wê bigihênê li wê ew wê werênê li holê. Ji hêla têgîna derûniyê ve wê, wate wê çerçoveya tiştê weke heyînan wê werênê li holê. Weke ku wê di felsefeyên rewîstî de wê, azmûnên wê weke temenekê girng wê were dîtin wê, dikarê wê hilde li dest û wê werênê ser ziman. Têgînên weke etik û sîyanê(‘erdemî’) û hwd wê, di wê werina kifşkirin û wê bi wan re wê, beremberê wê, afirandina hêstek xwe bi wê girtinê wê, were pêşxistin û wê bi wê re wê, were hanîn ser ziman. Derûniya realist bi lêgerîn û ravekirinên kûr ên rewşên derûnî ya kesayetîya hundurîn a karakter û hwd re wê, xwe bide nîşandin. Derûniya realist wê, weke têgînek û fenomenek hişmendî ku wê, bi armanca rewşên depresyonî ên ne giran ku ew li ser rewşên wî yên jîyanî re ku wê, bikê rewşek baş de bê. Bi gotineka din wê bi xwe bixwe ku wê karibê werê li xwe û bi wê re wê, çawa wê ew bibê ku wê bi wê re wê temenê wê, **biafirênê** bê. Di dewama wê de wê, realisma naîv wê, di nava derûniyê de wê, bi têgîna realismê re wê, bi têgîna ku em em li dunya li dora dinêrin wê, weke bi objektivî wê hebê bê. Wê dervî wê bawer bikê ku wê, ya wê, ya rasyonal û ankû irrasyonal wê hebê. Wê ji aliyekê din ve jî wê, bi têgîna ku wê, bi awayekê kirina ku me kir em ji wê, û kirin û encamên wê bi berpirsîyar bin wê, li ser wê re wê, bi teorîkî wê werênê ser ziman. Wê, bi têgîna

realisma naiv ku wê, xwediyê wê hişmendiyê bê ku mirov wê, rastarast wê, ji objeyê wê, bêê pêvajoyên navbeynkarî ku wê hebin wê bigihijê fahmkirin û zanîna wê. Wê di nava zanînen weke yên derûnîya civakî û ankû derûnîya civaknasîyê de jî wê, weke têtînek hişmendî ku wê, li ser azmûnan re wê, bi wê aqilmeşandinê re ku wê bi wê bikê ku ew bigihijê li encamê û fahmkirinê. Têkiliyên mirov ên bi hişmendî ên bi hewirdorê re wê, di wê warê de wê, weke aliyekê ku wê di dewama wê de wê bi wê li wê were hizirkirin bê.

Weke mijare miyajre pedegojiyê ku wê, bi têtînek realismî wê, hebûna mijar û têtînan wê, weke bi serê xwe wê, di çerçoveyek darêjkê wê bibînê û wê werênê ser ziman û wê di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê bi xwe wê, werênê ser ziman. Di mijara gihiştina fahma wê de wê, di wê rengê de wê şenberî wê weke aliyekê hişmendî ê di derbarê de ku wê xwe bi awayekê wê, bide nîşandin bê. Wê ew jî li ser kirinên azmûnî re wê, pêvajoyên pêşketinê wê bi wê re wê, xwediyê temen û têtînek pêşketinê bê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê pedegoji wê pêvajoyên pêşketinê wê li ser fêr û azmûnê re wê, bikê wan di temenê pêşketina xwe de werênê ser ziman. Derûnî wê, di wê rewşê de wê, giraniyê wê bide fahmkirinên hûndûrînê û bi têtîliya wan ya bi derveyî ku ew dihên û rûdidin. Wê, di wê rewşê de wê, ew jî wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê, di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê ya aliyê hûndirîn wê, jî ya aliyê derve ku wê ne cûdatir bê wê, di wê rewşê de wê, ya hundirînê wê weke elementek serbixwe wê herê bikê wê, di wê rewşê de wê, kifşbikê û wê, werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê, temenê pêşketinê wê, dema ku ew li ser fêrûazmûnê avakirî bê wê demê wê hebûna fêrûazmûnê wê, di wê rewşê de wê, weke aliyekê wê yê temenî wê, xwe di wê rewşê de wê, bide dîyarkirin. Di mijare fahmkirina derûnîyê de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, azmûn wê çendî ku wê, weke ku wê, temenekê fahmkirinê wê biafirênê lê wê, her fektor û rewş bi awayekê wê bi xwe û li ser temenê xwe wê were fahmkirin. Wê, di wê rewşê de wê ev wê, weke aliyekê wê yê giring wê, di serî de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê realisma derûnî wê, şewayê fahmkirin wê bi şewayê hîskirin û hêstan re wê, bi xûy û qarakterê re wê bikê ku wê bêtê ser ziman.

Realisma rexnegir(kiritik) û rewîst

Di mijara realismê de wê weke aliyekê din ê ku mirov dikarê wê, di serî de wê, li ser wê bisekinê û wê fahmbikê wê, têtîna realisma rexnegir û

ankû kritikî bê. Wê, di wê rewşê de wê, ev jî wê, weke aliyekê din ê ku mirov wê, di serî de wê, dikarê wê, li wê bisekinê û wê, fahmbikê. Heta roja me wê, ji aliyên ku ew li ser wê hatina sekin in jî wê ji aliyê têtîngên îdealistî wê zêdetirî wê derbas nebê. Lê ev alî wê, di aslê xwe de ku mirov bixwezê têtînek relismî a objektiv wê, pêşbixê û wê fahmbikê wê, di serî de wê, ji aliyê rexnegirîya objektiv jî jî wê, di serî de wê hilde li dest û wê, fahmbikê.

Di mijare têtîna realisma rexnegir de wê, mirov dikarê wê, di serî de wê, bi awayekê di nava têtîliya nava obje û şubjeyê de ku wê çawa wê bê hildan li dest wê, di wê mijarê de wê, di serî de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, mirov dikarê wê li ser wê bisekinê û wê fahmbikê. Di wê mijarê de wê, aliyên ku wê, wê di serî de wê, mirov dikarê wê, hinekî li ser wê bisekinê wê, di serî de wê ji demên berê jî wê, hinekî mirov dikarê bi minaqna wê werênê ser ziman. Di dema têtîna realisma klasik de wê têtîna rexnegiriyê wê di şewayekê di çerçoveya hewldana fahmkirina tiştê de wê, xwe di awayekê de wê, bide nîşandin. Ev wê, piştî serdemên navîn wê, di awayek hemdem de ku wê, têtîngên weke yên îdealismê jî wê, bûjenê wê nikaribin wê red bikin wê, di awayekê de wê, bê temenê pêşketinekê. Di wê rewşê de wê, di awayekê nerînî de wê, mirov çawa wê bigihijê zanîna objeyê wê, bi wê re wê, weke aliyekê ku wê mijara wê biafirênê bê.

Di wê rewşê de wê, di serî de wê, di dewama wê de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman wê, ev wê, weke aliyekê ku wê, ji hinek aliyên ve jî wê, bi ne levkirina têtîngên weke empirismê re jî wê piştî wê were dîtin. Di wê çerçoveyê de wê, di dewama wê de wê bi têtîna xwe gihandina zanîna tiştê û çawa ku mirov dikarê xwe bigihênê li wê, weke aliyekê wê yê din ku mirov wê, dikarê wê, di serî de wê, li wê bihizirê û wê, werênê ser ziman bê.

Di wê warê de wê, ev aliyên wê yên ku mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, di wê rewşê de wê, bi aqil hewldana xwe gihandina zanîna objeyê wê, hewldana fahmkirina û çawa ku mirov dikarê wê hilde li dest wê, di nava mijarê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, xwe bide nîşandin.

Di wê warê de wê, di aslê zwe de wê, ku mirov wê, li realisma klasik û ya hemdem jî wê binerê wê, hebûna objeyê ku ew heya û mirov dikarê wê, bi hebûna wê ya heyî re wê herê bikê wê rednekê. Di wê çerçoveyê de wê mijara gihîna li têtîna zanîna objeyê wê, di wê rewşê de wê bi ontolojikî wê, bi awayekê wê, karibê bi xwe rew bigihênê li hinek

deverên bi nepenî ên bi hizirkirinê. Minaq bawerî û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê, weke aliyna ku wê di wê çerçoveyê de wê, bi wê were hizirkirin. Ji encamê bi ber sedemê ve çûyinê wê, di wê rewşê de wê, weke aliyekê wê bi wê re wê, werê dîtin. Di mijara ghiştina li têngîna tiştê de wê, têngîna rexnegir ku wê, mirov wê, hilde li dest wê, di awayekê de wê, objeyê wê ontolojikî wê, di wê çerçoveyê de wê çawa wê karibê wê bide fahmkirin?

Di mijara fahmkirina wê de wê, weke aliyên din ên ku mirov wê, di wê warê de wê hilde li dest wê, têngîna realismê wê, ya ku ew heyî wê, weke rastiyê wê herê bikê. Di wê rewşê de wê, realism wê, di wê temenê hebûna objeyî ku wê herê dikê wê li ser temenekê bûjenî wê, di serî de wê bide çêkirin.

Lê aliyên din ên bi têngînî ku wê weke bi bûjenî wê di jîyanê de wê, ne xwediyê temenekî heyînî bin ên weke baweriyê û hwd wê, di wê rewşê de wê, mirov wê çawa wê herê bikê. Di wê rewşê de wê, gelek zaneyên weke Margaret Archer, Andrew Collier û Doug Porpor û hwd wê mijarê wê weke ku wê li ser van aliyan wê bidina sekinandin û wê bi wê re wê bihizirin. Tiştê ku mirov li wê yaqîn kir wê dikarê wê weke rastîyek realist wê, herê bikê? Di serî de wê, mirov dikarê wê pirsê wê bipirsê wê hinekî li bersiva wê bigerihê. Di wê rewşê de wê, weke têngînek ku ew ji mêj ve ku mirov wê bi wê bijî di mejiyê xwe de wê bawer bikê de wê bawerî wê, di mejî de wê, bi gotinî wê hebê. Di wê rewşê de wê, di wê çerçoveyê de wê, sazûmanên rewîstî wê biafirênê û wê bi wê re wê weke ku wê bi wê re wê bijî. Di wê çerçoveyê de wê, weke têngînek rastteqîn ku wê jiyane mirov wê, ji temen ve wê bandûrê li wê bikê û wê, di herîkîna wê de wê, kifşkariyên wê di wê de wê, xwe bidina diyarkirin. Di serî de wê mirov divê ku wê bêjê ku heta ku mirov wan aliyan fahm nekê mirov wê nikaribê bi ser ve were.

Di mijara fahmkirina têngîna objeyê de wê, di serî de wê, weke du aliyên ku mirov wê, hilde li dest wê, di serî de wê, aliyê ku ew bi hebûnî û objeyî ku ew heya û aliyê wê yê din ê weke bi fêrbûn û azmûnî ku mirov wê dikarê wê bahsa wê bikê û wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê, Di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê li wê dihizirê wê, di wê rewşê de wê, weke aliyekê giring wê ev wê, xwe bi wê re wê, bide nîşandin.

Realisma rexnegir wê, di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê ku wê bi fêrûazmûnên me re wê, di wê rewşê de wê, hinekî wê zêdetirî wê, weke ku wê haşîrûnaşîr bibê û wê werênê ser ziman. Lê li vir wê, di serî de wê,

mirov dikarê wê bêjê ku wê mijarên ku wê di wê rewşê de wê hilde li dest û mirov wê ji kîjan aliyê ve wê hilde li dest wê, ew jî wê weke aliyekê ku wê girêdayî bijartina me bê. Di wê rewşê de wê, ji aliyê îdealismê ve wê zêdetirî wê girêdanîya bi têngînên olzanî û hwd re wê hanîna li ser ziman wê, di wê warê de wê, weke aliyekê ku wê objeyê wê, li dûv ya ku ew dihê hizirkirin wê di temenekê 'apriori' de ku wê were şîrovekirin. Di wê rengê wê de wê, di aslê xwe de wê, têngîna realismê wê, weke têngînek ku wê ji hinek aliyên ve wê ji objeyê dîr wê weke ku wê were şîrovekirin wê di întîbayekê de wê, xwe bide nîşandin. Mijarên weke şîrovekirina nava objey û şubjeyê wê, di wê rewşê de ku em bahse pêvajoyên jîyankirinê jî bi fêrû azmûnî bikin jî wê, di wê rewşê de wê, girêdanîyên wê yên bi metafîzîkî wê, di serî de wê, weke aliyekê ku wê hebûna realismê wê bi navê wê were ji holê rakirin jî bê.

Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê din jî wê mirov dikarê wê bi wê re wê, werênê ser ziman ku wê, di wê rewşê de wê, rêgezên têngîna realismê ên weke hebûna bi dîyarî heyî, ya hatî jînkirin weke fêrûazmûnî û rastî ku wê bi hebûna dîyar re wê were ser ziman wê di warê têngîna realisma rexnegir de jî wê dikarê wê weke aliyekê wê yê temenî wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê rewşê de wê, mijara têngîna realisma rexnegir wê, di serî de wê, weke aliyekê giring ku wê li pêşîya wê bê ku ew ji spikulyasyonên metafîzîkî were rizgarkirin bê. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê li ser temenê wê yê rastîyê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê rengê de wê, hingî wê têngîna realisma kritikî jî wê, di wê rewşê de wê, weke aliyekê giring wê di fahmkirina rastiyê de wê, weke temenekê fahmkirinê wê xwe bide nîşandin.

Di mijara fahmkirina têngîna realisma kritikî de wê, di serî de wê ji aliyê şêwa û ankû metodolojîyê ve wê, weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê, hilde li dest. Ev rengê ku wê bi awayekê 'apriori' û ankû **sûrrealismî** ku wê bi wê girêdanên realismî a kritikî wê werina li ser ziman wê di warê şîroveyên di derbarê rewîstê de jî wê wê bi heman rengê wê xwe bidina nîşandin. Her girêdanên nepenîparêz û ankû metafîzîkî wê, sûrrealism bê ku wê di bin navê realismê de werê ser ziman. Di wê rengê de wê, têngînên weke bi rewîstî ku wê bi wê re wê, werina ser ziman wê, di warê rewîstî de wê bê gotin ku 'wê, dervî baweriyên me û xûyên me rastiyên rewîstî wê hebin' wê werênê ser ziman. Lê ev wê di rastiyê de wê, ji fêrûazmûnên me ne cûdatir bibê. Weki din wê, ev ne bi têngînek bawerî û ankû serxwezayî a sûrrealismî re wê were ser ziman. Wê bi

fahmkirin, kirin û azmûna mirov re wê were ser ziman. Di mantiqê realismê de ku wê jîyan bi zindiyên dijîn ku ew bibê wê, demê wê ew bi wan re wê, were ser ziman. rewîstek jî bê wê, ne dervî wan lê wê bi kirina wan re pêşketî bûyî wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê, ji vê gotinê wê întûbaya ku wê were fahmkirin wê ew bê ku wê, weke ku wê, dervî hebûna jîyanê û jîyankirinê ku ew hena ku ew jîyan û jîyankirin li gorî wan bi rêve diçê. Lê di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê bêjê ku ew jîyan nebê ji xwe wê ew nebin. Ku rastî ev bê wê, demê wê mirov dikarê wê, li ser temenê jîyankirin û fahmkirinên xwe re wê, fahmbikê wê werênê ser ziman. Zerdeşt wê, dema ku wê, li ser mijara rewîstê a di jîyanê de wê di *avêsta* de wê werênê ser ziman wê bahsa aliyê baş û nebaş wê bikê ku wê ev wê, bandûrê wê li jîyane mirov wê bikin. Lê li vir wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê ya rastî wê ji aliyekê ve wê ya baş jî û ne baş jî wê, di jîyanê de wê bi jîyankirinê wê mirov wê têbigihê û wê ew wê fahmbikê û wê derxê li têgihîştinê. Ev jî wê, di wê warê de wê, di temenê realisma rexnegir de wê, weke aliyekê giring wê fêrûazmûn wê bi wê re wê, xwe bidina dîyarkirin. Di şêwayê fahmkirinê de wê dema ku mirov wê li têgîna realismê a rexnegir wê bihizirê de wê, di serî de wê, weke li ser çavkaniya wê re wê xwe gihandina fahmkirina wê tiştê û ankû objeyê wê têgînekê wê bimê. Em ku ji wê têgîne dîrnekevin û wê têgîna objeyê wê di temenê fahmkirinê de wê, werênina ser ziman wê di wê rengê de wê, ev wê weke aliyekê fahmkirinê wê biafirênê.

Di realismê de mijare epistemolojiyê

Di aslê xwe de di realismê de wê mijara realismê wê, weke aliyekê giring ku mirov wê, dikarê wê, ji gelek aliyan ve wê hilde li dest bê. Mijara têgîna realisma kritîkî jî wê, di aslê xwe de wê bi şêwayên ku ew dihê hildan li dest û hwd wê, dikarê wê, di nava wê de wê, hilde li dest. Di wê rewşê de wê, mijar ku wê bê ya epistemolojiyê wê, di serî de wê, weke aliyekê ku wê mijara wê çawa wê bê hildan li dest û wê, bi çî rengê têgînî wê, were fahmkirin bê.

Epistemoloji wê bi gotinê wê mijara aliyê zanînê û ankû rengê zanina tiştê wê, bi fahmkirina wê re wê, ji xwe re wê bikê mijara fahmbikê. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê, ji aliyê zanînê û ankû epistemolojîkî ve wê têgîna realismê wê hilde li dest wê, di wê çerçoveyê de wê ya ku wê mirov wê ji wê fahm bikê wê ew bê ku wê, bîne ser ziman ku wê, bi zêhnî ku wê, bîne ser ziman ku wê, tişt wê, karibin werina fahmkirin û

mirov wê bigihijê li zanîna wan bê. Di wê rengê de wê, bi wê re were were hizirkirin ku wê tişt û ankû obje wê dervî me wê hebê û wê di wê çerçoveyê de wê, karibê were derkkirin. Di mijara derkkirinê de wê, tişt wê, bi rêyên sehên me wê werina derkkirin.

Realism wê dema ku mirov wê, mirov wê bi epistemolojikî wê hilde li dest wê, di wê rengê de wê, ji aliyên mijarên ku ew dihên fahmkirin û hildan li dest ve jî wê, bi zanînê wê nêzîkbûnê wê karibê wê ji xwe re wê bikê mijar. Minaq têgîna ontolojiyê ku mirov wê hilde li dest wê, weke têgînek ku wê bahsa çerçoveya hebûnê wê bi giştî wê, bikê. Lê têgîna ontolojiyê bi gotinê ku wê mirov wê hilde li de wê, ji têgîna objeyê, bûjenê û ankû hebûnê cûda wê, weke ku wê hinek wateyên din jî wê bi hipotezî wê di xwe de wê biparêzê wê werênê cem hevdu. Di wê rengê de wê, ontoloji wê, dema ku mirov wê bi kortasî wê bi têgîna realismê wê hilde li dest wê, di wateya wê de wê, ya ku mirov wê, fahm bikê wê hebûnê bi bûyînê, pêvajoyên wê yên pêşketin û gûharînê, dem, mekan, cewher, pêwîstî û ankû serbestî, jixwerekbûyîn, hebûn, nebûn û hwd wê, weke van wê bi gelek aliyên wê yên fahmkirinê re wê dikarê wê fahmbikê wê werênê ser ziman. di dewama wê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê, di dewama wê de wê fahmbikê ku wê, ontoloji bi çerçoveyek giştî û teybet wê, di nava rewşa wê de wê hilde li dest.

Realism wê bi epistemolojikî wê bînenê ser ziman ku wê dervî mirov û dervî hişê mirov wê hebûn wê bi bûjenî, fizîkî û hebûnîya wê re ku wê hebê bê. Wê bûjenê wê dênê li pêşîya kirdeyê wê bi wê re wê, temenê fahmkirinê wê bi wê re wê, bînenê ser ziman. Di wê rengê de wê, rêya gihiştina li zanînê wê bi hiş gihiştina li fahma wê re wê, bînenê ser ziman.

Di warê gihiştina têgîna realismê a epistemolojikî de wê, mirov dikarê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, pêvajoya wê ya fahmkirinê wê, xwezayê wê bikê temenê xwe de. Em dema demên kevnera li berçav bigirin wê, hin bi hin wê bi wê were hizirkirin û wê bê hanîn li ser ziman ku wê tişt wê bi objeyî û ankû bûjenî wê dervî me û hişê me wê hebê. Di wê rengê de wê, dema ku mirov wê, di dînyayê de wê, di dînyaya ku ew di wê de dijî wê, tiştên ku ew di wê de hena û wan dibînenê wê jê re wê bina peyxam ku ew bi wan bigihijê têgihiştinê. Wê, di wê rengê de wê, dema ku ew wan dibînenê wê, bikeve nava hewldana fahmkirina wê de.

Di wê çerçoveyê de wê, serûwane mirov a fêrbûnê wê bi hewldana xwe gihandina zanîna tiştê re wê, di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring wê, xwe bide nîşandin. Wê, tiştên ku ew hena ew di serî de wê,

dibînê û derkdikê. Wê bi wê re wê, bikeve farqê de ku ew tişt nebûya wê nikariba wê derkbikira û bigihîştta zanîna wê. Di wê rewşê de wê, weke ku em bi wê re di felsefeya xwezayê de wê dibînin wê tişt wê, di wê rewşa wê de wê, çawa wê were fahmkirin wê mirov wê, hey û hişê xwe wê bide ser wê, Tiştên ku ew hena wê, li wê bihizirê û wê, bibînê ku ew ne ji ber ku ew dihizirê ku ew hena wê ew hebin. Ber ku ew hena wê li ew wan bibînê û bigihîjê zanîna wan. Tişt wê, di wê çerçoveyê de wê bi bûjenî wê temenê fahmkirinê wê bi gihîştina li zanîna wê re wê biafirênê.

Di felsefeyên xwe yê ên demêmn kevnera de wê di wê rengê de wê, mirov wê, pêşî wê, di mejiyê xwe de wê bi hişmendî wê bigihîjê zanîna hewirdora xwe. Tiştên ku ew bi objeyî û bûjenî hena wê wan bi hebûna wan re wê derxê li têgihîştinê. Di wê rengê de wê, hebûna wan wê çawa wê fahmbikê wê, bi wê re wê, kifşbikê. Hebûna tiştê wê, di wê rengê de wê di mejiyê mirov de wê, temenê fahmkirinê bê. Wê, çendî ku ew zêdeyî tiştan dibînê wê bi zêdeyî wê, karibê xwe bigihênê li wan û fahmkirina wan.

Çiqas zêde bibînê wê zêdetirî wê bigihîjê zanîna tiştta. Wê, di wê zanînê de wê, hin bi hin wê bi wê re wê kûr bibê. di çerçoveya wê ya ahengî de wê, têgînên weke yên mantiqê, darêjkê û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê, ji hebûna objeyê a bûjenî û awayên wê yên fizîkî û şeklên wê temenê wê yên fahmkirinê wê biafirênin. Di wê rengê de wê ev wê weke aliyna wê yên fahmkirinê wê biafirênê.

Di mijara fahmkirinê de wê, têgîna hebûnê wê, bi wê rengê wê, di mejiyê mirov de wê bicihbibê û wê were fahmkirin. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, hişmendî wê, bi zêdeyî wê, weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, ji wê çavdêriyê wê were girtin bê.

Wê, di wê çerçoveyê de wê, piştî ku wê hebûn wê, bi hebûnîya wê re wê, were derkkirin û fahmkirin wê di dewama wê de wê, ew hebûn wê, pêvajoyên çawa wê, bijî û ankû destûrên wê yên fizîkî wê çî û çawa bin wê li wê bihizirê. Di dewama wê de wê, weke aliyekê giring wê, di serî de wê, xwe bide dîyarkirin. Di mijara fahmkirinê de wê, têgîna destûrên xwezayê û hwd ku wê mirov wê meji û hişmendîya xwe wê bigihîjê li wan wê, dîsa wê çavkaniya wê hebûna fizîkê a ku ew destpêk û dawîya wê heya bê. Di wê rewşê de wê, hizrên weke yên haraklit ku wê, bi têgîna gûharînê wê werênê ser ziman, demokrit ku wê bi têgîna atomê, empodokles bikeve nava hewldana fahmkirina elementên ku ew temen û çavkaniya wê diafirênin û hwd re wê xwe bide nîşandin. Di felsefeya

xwezayê de wê, têgîna epistemolojikî wê bi fahmkirina xwe ya realist wê, temenê wê li ser fahmkirina wê re wê, werê ser ziman. Wê di demên dawî ên serdemên kevnera de wê bandûra hizrên platon û aristo wê, xwe bide nîşandin. Wê piştî wan wê di serdemên navîn de jî wê, di wê rengê de wê, bandûra hizrên wan wê di wê rengê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di hizrên aristo û platon de wê, têgîna giştîyîyan ku wê weke rastiyê wê, werê ser ziman wê, were ser ziman. Li gorî wan rastî wê, weke ya giştî ya. Wê xwe qatkan de wê bidina nîşandin. Qatk wê weke beşek ji ya giştî û wê biriqîna wê bin. Wê, di wê rengê de wê, têgîna rastiyê wê bi têgînek giştîyî wê şîrovebikin û wê werênina ser ziman.

Di serdemên navîn de wê, têgîna rastiyê wê, di wê çerçoveyê de wê, werênê ser ziman. Di dewama wê de wê, têgîna bûjenê û ya gîyanparêziyê wê bi wê re wê xwe bide nîşandin. Têgîna gîyanê wê, têgînên wê di felsefeyên demên kevnera ên platon de jî wê, di nava felsefeyê de wê, bi sazûmanî wê were bicihkirin. Li gorî wê, zanînen ku wê zêhnê me wê hilde li dest wê, ji hebûna cûda wê, hebin. Wê ew wê weke îdea'yan wê werê werênê ser ziman û wê bêjê ku ew bi rêya bîrkinê ew dihên ser ziman. Berî wê, zanîna ku bi rêya bîrkinê ku me kiriya wê dînyayek wê hebê ku mirov wê karibê wê derkbikê bê.

Di rewşa fahmkirina têgîna zanînê de wê, di wê rewşê de wê, ya ku wê di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman wê têgîna bûjenîparêziyê bê. Wê ev wê, weke têgîneka ku wê, bènê ser ziman ku wê, bi tiştê heyî re wê zanîna wê bi wê re wê di hemyekiyê de wê hebê. Wê di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê, pêvajoyên gihiştina li zanînê wê bi wê re wê, werênê ser ziman.

Di serdemên navîn de wê, pêvajoya fahmkirina rastitiyê wê, di wê rengê de wê, bi zanîna wê re wê, li ser esasê giştîyîyan re wê, bimeşê wê werênê ser ziman. Wê, di wê rewşê de wê mijara wê, ev giştî wê, minaq wê navê xwûdê wê yek ji wan bê. Ku em xwûdê bi hasibênin ku ew nîna wê, demê em dikarin bêjin ku wê, wê tişt wê nebê. Wê, di wê rengê de wê, giştî wê, weke raatqîn wê hebin û wê, ew di rengê xwûdê de wê, werina ser ziman. Wê gerdûnî bin. Wê hemû tiştê ku ew li jîyanê heya wê weke biriqîna ji wan bê. Wê, ew wê, dema ku ew tişt hebin wê ew jî wê hebin. Wê ew wê weke nîşanaka wê hebina wan bin. Wê, di wê rengê de wê, ew wê, werênê ser ziman.

Di serdemên navîn de wê, di wê rengê de wê, felsefe wê, di wê rengê de wê dema ku wê bê hizirkirin wê di serî de wê, li hebûna giştî û ankû

gîştîtiyan wê bihizirê û wê wan wê bikê ku werênê ser ziman. Wê bi wan wê werênê ser ziman. Di wê rengê de wê, hertişt wê, di wê rengê de wê, hin bi hin wê, bikeve gotinê wê razberîya wê bi gotinê wê biafirênê. Salixnekirina hebûna xwûdê wê ji aliyekê ve wê fêdeya wê ji felsefeyê re jî wê xwe bi wê rengê wê bide nişandin ku wê hemû tiştên bi tênginî ku ew di nava felsefeya xwezayê û hwd de bi şenberî hatina li ser ziman wê di serdemên kevnera de wê, vê carê wê di serdemên navîn de wê, li ser wan re wê pêşxistina têngîna razberîyê wê, were pêşxistin. Bi wê re wê gotin wê zêdetirî wê bi wateya wê, ya ku wê dikirpênê wê derkeve li pêş. Têngîna realisma wateyê wê bi wateyê ku wê gotin hat gotin ku wê çî bênê ser ziman wê, bi wê re wê xwediyê wate û nûteyek fahmkirinê **bê**. Ev jî wê, aqil wê, di pêvajoya pêşketinê ên teorîkî de wê bi xwe re wê bide derbaskirin. Wê, di wê rengê hizirkirinê de wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê, razberî wê, di aslê xwe de wê di mijara hizirkirinê de wê, bi serê xwe wê, bi razberî hizirkirinê wê bixwe re wê werênê. Wê di wê rengê de wê, gotinên ziman wê, di wê rengê de wê bi ontolojikî gihandina li wateyna wê bi wê re wê temenê wê biafirênê. Minaq di serdemên navîn de wê, filosofên olî ên weke Roscallinus wê, dema ku wê bahsa têngîna zayendê wê bikê wê, ew wê ji gotinê û statûya gotinê ku ew diafirênê wê werênê ser ziman. Ev wê, di dewama hizirên filosofên weke Roscallinus de wê, bê temenê tênginên weke *nominalism*ê hwd. Wê li gorî wê, têngin û nerinê dînyayê giştîyan a din hizirkirin wê ne pêwîst bê. Tiştê ku mirov wê di kirpênê û dide nişandin û dibêjê 'ev' êdî ew dibê dihê li holê.

Piştî serdemên navîn wê ev pêvajoya razberîyê wê, di aslê xwe de wê, bi hizirkirinê re wê bê temenê hizirkirinên piştê ku wê di dema ronansê û piştî wê di demên hemdem de wê were kirin jî. Di wê rengê de wê di dewama wê de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê din ê giring wê werênê ser ziman ku wê mijara pêşketina aqil wê, di serdemên navîn de wê, di wê rengê de wê, di awayekê astî û radayî de wê, pêşketina wê li ser razberkirinê re wê bide dîyarkirin. Piştê jî wê, di demên piştê wê hin bi hin wê ew razberî wê, were kifşkirin û wê, di dewama wê wê hizir wê bi teorîkî wê bên pêşxistin û hanîn li ser ziman Di aslê xwe de wê, teorî û felsefeyên piştî ronansê ku wê heta demên hemdem ên zanînê ku wê pêşkevin wê di temenê wan de jî wê ev azmûnên bi razberî wê, hebin. Wê, piştê wê, di kûrbûna wan de wê mirov wê, zêdetirî wê, bigihênê mejiyekê afrînerî.

Piştî demên ronansê wê heta demên barokê û romantismê û hwd wê, di aslê xwe de wê êdî wê berhemên razber ên weke bi wêjeyê, çandî û hwd wê, bên hanîn li ser ziman. Yan jî wê gotinên bi pirrwaterî wê, bi wê re wê, werina pêşxistin. Helbest, wêja, hûner û hwd wê, weke têtîna ku mirov wê, di wê çerçoveyê de wê, karibê wan di serî de wan hilde li dest bin. Wê, di dewama wan de wê pêvajoyên pêşketinê wê, di wê rewşê de wê, pêşketinên wan wê bibin. Têtîna felsefeyê wê, di wê rewşê de wê, di demên nû de wê, li ser felsefeyê û di gotinê de bi waterî û ankû bi ontolojîkî bi kûrbûna bi hewldana fahmkirinê re wê, di awayekê de wê, felsefe wê were kirin. Metafizîkî, eksistensialisme, ol, ziman, marksîsm, dualîsm, realîsm, îdealîsm, metalyalîsm, zayendî, kirin, zanîst û hwd wê çend ji wan gotinên ku wê, di wê temenê de wê bi kûrbûna wan re wê, pêvajoyên pêşketinê ên demê wê bên dîyarkirin bin. Di wê rengê de wê, ferhenga felsefeyê ku mirov wê, li berçav bigirê û wê di wê rengê û awayê de wê bi wê bihizirê wê, di serî de wê, di wê rengê û awayê de wê, têtînekê wê bide me.

Realîsma kurd û pêvajoyên wê yên pêşketinê

Dema ku mirov wê bahsa realîmê bikê wê di serî de wê, weke aliyekê giring wê, temenekê hizirkirinê ê ku wê bi wê re wê, weke ya ku ew dihê dîtîna wê, were qast kirin. Pêvajoyên pêşketina realîsmê bi felsefeyê re wê, dîroka wê, heta serdemên kevnera wê herê. Di wê rewşê de wê, pêvajoyên pêşketina wê ên piştî jî wê, li ser esas û temenê wê bi kûrbûnê re wê, xwe bidina nîşandin.

Pêvajoyên realîsmê ên demên kevnera wê, dema ku mirov wê, demên wan hilde li dest wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê bi pêşketina aqilê felsefeyê re wê, were ser ziman. Realîsm wê, di temenê rasttîyê û temenê şenber û hebûna bidîyarî ku ew heya re wê, were ser ziman. Di wê rengê de wê, pêvajoyên felsefeya xwezayê ên destpêk demên kevnera wê di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, dîmenekê pirr zêde baş wê bidina me. Di wê rengê de wê, di aslê xwe de wê, di dîmenekê de wê têtînekê wê bidina me.

Pêvajoyên realîsmê ên hizirkirinê ku mirov wê, werênê ser ziman wê, di serî de wê, di wê rengê wê, bi têtîna kifşkirina hebûna bûjenî a dervî mirov ku wê weke çavkaniya mirov a gihiştina zanîna û bi wê bi hişmendî bûyîna re wê, were ser ziman. Di temenê waterî de wê ya ku mirov wê salixkir û gihişt wê, û li wê gihişt fahmkirinê re wê xwe bide nîşandin.

Me li jor hinekî bahsa yên bi aqil kir. Bêgûman wê hê gelek aliyên têgînê ên ku mirov di wan de hûrûkûr herê û wan werênê ser ziman wê hebin. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê, ew wê êdî wê, baştirin wê temenekê fahmkirinê wê bide me. Ku wê bahsa felsefeyê wê were kirin wê, demên kevnera wê, di serî de wê, weke destpêk wê di wê de wê, werina ser ziman. Lê em î ro bi gihiştina zanyariyên zêdetirî ên di derbarê demên berêtir de jî em wê dibînin û dikarin li ser wan re werênina ser ziman ku wê, çavkaniya wan pêşketinan jî wê, demên berê ên mesopotamiya ên bi hezaran salan bê di wê rengê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, çavkaniya mesopotamiya heta ku ew baş newê fahmkkirin wê di zane min de wê ya demên felsefeya kevnera jî wê ji gelek aliyên re wê bêtêmen wê bimênin û wê baş newina fahmkirin.

Dema ku mirov balê bikişênê li ser realisma kurd û ankû mesopotamiya wê, di serî de wê, ji vê aliyekê ve jî wê wateyek wê hebê. Ber vê yekê di serî de realisma mesopotamikî divê ku mirov wê, di serî de wê, li ser temenê wê re wê, werênê ser ziman. di wê xatê de î ro ku mirov li ser çavkaniyên wê yên ku ew hinekî bi devkî bê û ankû niv bi niv ku ew bi nivîskî bin ku ew hatina û gihiştina dema wê dema ku mirov li wan dinerê wê, di serî de wê, di wê rengê de wê, mirov karibê li ser wan re wê di serî de bigihîjê têgîhiştinek realismî a di derbarê de. Realisma kurd wê, di serî de wê, di wê warê de wê, weke realismek mesopotamikî jî wê, di serî de wê, di wê rengê de wê, weke realisma kurd jî wê, dikarê wê, di serî de wê, werê ser ziman. Di wê temenê de wê bandûra wê pêşketina wê di her demê de wê xwe di awayekê de wê bide nîşandin.

Di serî de wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, di rengê realisme kurd de wê, mirov dikarê wê di çerçoveya pêvajoyên wê yên pêşketinê de wê, weke aliyekê giring wê, di serî de wê, hilde li dest û wê, werênê ser ziman ku wê, tişt wê, bi heyîna xwe re wê, di wê de wê, weke aliyekê wê were dîtin û fahmkirin. Di wê rengê de wê, di rengê hizirkirina kurd de wê, tûna hasibandina bûjenê wê nebê. Ev jî wê ji aliyekê ve wê, weke aliyekê giring ku mirov wê, dikarê weke aliyekê çavkaniya realisma wê werênê ser ziman bê.

Di realisma kurd de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê giirng wê, di serî de wê, pêvajoyên wê yên bi felsefeyê mirov dikarê wê, ji demên mîtannîyan ji mîtra û hwd heta Zerdeşt wê, di awayekê de wê bi temenî wê, werênê ser ziman. Di warê têgîhiştina mîtra de jî ya Zerdeşt de jî w, hem bi nivîskî û hem jî bi devkî ku wê heta roja me wê bi devkî û nivîskî

wê, gelek ragihandinên ku wê, bi demê re wê heta roja me wê bên kirin emê wan jî bi hevdu re di wê temenê vê nivîsandina xwe ya li ser têgîna realismê a herêmê de esas bigirin û li berçav bigirin. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê, bi wê çerçove û temenekê çawa wê, derkeve li holê emê bi hevdu re wê bibînin.

Realisma kurd wê ber çî wê giring bê ku mirov wê derxê li holê, kifşbikê û wê fahmbikê? Di serî de wê bo fahmkiirna pêvajoyên pêşketina herêmê ên felsefeyê wê, di wê temenê de wê weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê ser ziman. Aliyên weke bi pêşketina çandî û civakî ku wê hertimî wê, li ser temenekê jîyane xwe ya asayî wê, bi rengê xwe wê bijî wê, di wê çerçoveyê de wê dikarê weke çavkaniyeka wê ya temenî jî wê, werênê ser ziman. Di wê rengê de wê, ev wê, di temenê fahmkirina me de wê weke aliyekê giring wê xwe bide nîşandin.

Di warê realismê salixkirina wê de ku mirov wê, di serî de wê, li ser temenekê bûjenî û dervî têgînên sûrrealist wê fahmbikê û wê werênê ser ziman wê demê wê, di dewama wê de wê, hebûna jîyanê wê li ser wê temenê wê ku ew wê çawa wê pêşkeve wê, rengê de wê, bi fahmkirina me re wê weke aliyekê giring wê xwe bide nîşandin. Di dewama wê de wê, di nava jîyanê de wê, ya weke sûrrealist û ya realist wê, di temenê vegotinên xwe de wê, ew wê di awayekê de wê, li ser temenê re wê, ji hevdu cûdakirinên wê re wê, were ser ziman. Di wê rengê de wê, nivîsandinên ku wê, ji demên kevnera ên kurdistanê wan dibîne, wê, di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, balê bikişênê li ser wan aliyên. Çendî ku wê dem bi dem wê di zikhevdû de jî wê werina ser ziman wê ew ji hevdu cûdakirina wê ya bi têgihiştinekê wê were dîtin.

Di wê rengê de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê, di dewama wê de wê, di wê rengê de wê, çerçoveya rengê jîyanî û hebûna wê, pêvajoyên wê yên pêşketinê wê, di wê çerçoveyê de wê, temenekê fahmkirinê wê biafirênin. Pêvajoyên berî demên hûrî û mîtannîyan wê di wan de wê were dîtin ku wê, çendî ku wê afirandin û hwd wê were kirin jî wê di awayekê de wê, di dawîya wê de wê bi têgînî wê, bi hêzek sûrrealist ve wê were girêdan. Minaq di çandinê de wê, ew wê bi temenê wê realist wê were kirin. Lê wê, di dawîya de wê, bi hizirkirinê wê, weke ku wê ji nisaba wê hêvî kirin wê, bi têgînek yazdanî wê, di wê rengê de wê, weke aliyekê wê were dîtin. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, xwezayê li dora mirov wê bi hemû alî element, dîyarde û fenomenên wê re wê, were kifşkirin. Di wê rengê de wê, têgîna bawerkirina jîyan di

temenê wê de wê her çar elementên weke ax, hewa, av û agir wê, weke weke elementna ku wê, di di nava wan de wê, were dîtin û kifşkirin bê. Agir wê, ji wan deman û heta roja me jî wê, di nava baweriyên mesopotamîyî de wê, weke êzdayî û hwd de wê pîroz bê. Ax wê, mejuya wê bi wê bawerkirin heta demên sûmerîyan wê herê. Wê, di wê rengê de wê, di nava mîtolojiya sûmer de jî wê, çavkaniyên wê hebin. Piştî jî wê, di temenê baweriyên weke yên semîtîkî de jî wê bi vegotinên weke yên adam û hawa re wê, bicih bibê û wê were ser ziman. Mijara avê ku mirov wê, zêde dûr neçê wê, di mîtolojiya hûrî û mîtannîyan de wê bi mîtolojiya kûmarbî re ku wê bi têngîna vegotina afirandina zindiyê bi navê hadamû ji wê re wê, were ser ziman. Wê weke wê bi gelek minaqên din jî ên mîtolojikî wê werina ser ziman. Lê çendî ku wê ev wê, di wê rengê de wê werina ser ziman jî wê, di wê rengê de wê, bina temenekê têngihîştinê ku wê li jîyanê wê li wan wê were hizirkirin û wê bi wê re wê, were ser ziman.

Di mijara gihiştina li têngihîştinek realist de wê, di demên mîtannîyan de wê, bi tênginên baweriyê ku wê bi awayekê felsefeyî wê pêşkevin ên weke ya mîtra û li dûv wê a zerdeşt re wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê, di wê rengê de wê, mîtra wê di felsefeya xwe de wê, di awayekê felsefeya xwezayî de wê dîmenekê wê bide me Di dewama wê de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê elementên têngînî ku wê di awayekê de wê weke ku wê çawa wê sûmerî wê her objeyê wê di wê de wê li gîyanek yazdanî wê li wê bigerihîn wê, di wê rengê de wê mîtra jî wê, ew wê di wê çerçoveyê de wê, biafirênê.

Lê mîtra wê di felsefeyê de wê, gavek giring a temenî û dîrokî wê biavêjê. Wê ji jîyanê wê, hebûna yazdanan wê derxê li azmana. Wê di vegotin û efsaneya gûrandina ga' de wê, mirov dibînê ku wê mîtra wê bi gayê xwe wê bawer bikê. Wê piştî wê, di malê de wê cihê herî xweş wê, jêre çêbikê û wê hemû hêviyên xwe wê bi wê ve girêbide ku ew werênê li cih. Lê rojekê wê gayê wî ji malê wê biravê. Mîtra li ser wê mijarê dihizirê û wê piştî wê di mejiyê xwe de wê, bigihijê têngîna yazdanak û ankû xwûdayek li ser hemûyan re heya bê. Di dewama wê de wê bîrvarê wê bide ku ew gayê xwe bibînê û ji wî yazdanê ser hemûyan re bikê qorban. Di wê rewşê de wê piştî ku wê ew wê bigihêjê gayê xwe wê gayê wê bigûrênê û wê piştî wî bikê qorban ji yazdanê mazin re wê, wê piştî wê, li ser wê sofraya yazdanê mazin ku wê mîtra li ser rex yazdanê mazin hatiya tefsirkirin wê bi wê xwarina ji wê goştî wê gayê ku wê werê

çêkirin wê were afirandin û wê, di dewama wê de wê ew wê, bi wê rengê wê were ser ziman.

Di wê serboryê de wê, têngîna xwûdayî weke gîştîtiye realismî ku wê piştî demên felsefeya xwezayê ku wê di serdemên navîn de wê felsefeya wê bi navê xwûdê re wê were kirin wê, êdî wê, di awayekê wê rengê de wê, xwe bide nîşandin. Têngîna realisma mîtrayî wê, di wê rengê de wê, di wê rewşê de wê, ew wê, hebûna bûjenî a li dunyayê heyî wê ew wê, rednekê. Wê ew wê, hemû tiştê ku ew heya wê, weke beşek ji dayîna yazdanê mazin wê were ser ziman û wê di dewama wê de wê, weke birhana hebûna wî were şîrovekirin di nava aligir û bawermendên mîtrayî de.

Di wê rengê de wê, di serî de wê, weke aliyekê din jî wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê di realisma kurd de wê, di wê rengê de wê li ser temenê mesopotamîkî wê fahmbikê. Wê realisma kurd wê weke realismek mesopotamiyayî jî wê, dikarê wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Ber ku wê li ser wê temenê wê bibê û wê li ser wê temenê wê pêvajoyên xwe yên pêşketinê wê bi wê re wê bijê.

Felsefeya mîtrayî wê, bi zêdeyî wê, di temenekê xwezayî de wê, pêşkeve Mîtra bixwe jî wê, ji aliyê bawermendên wî de wê di awayekê ku ew di dest de tîrûkevan û derdikeve çolan û nêçîran dikê. Wê, di wê rengê de wê ew wê were ser ziman. Di wê rengê de wê, di wê demê de wê, tişt wê, bi hebûna xwe ya bûjenî re wê, weke temenekê fahmkirinê wê weke ku mirov wê kifşdikê wê, were dîtin û fahmkirin. Di mijara fahmkirina realisma mîtra a bi temenekê xwezayî û piştîre pêvajoyên pêşketina zerdeştîyê ku mirov wê, di awayekê de wê, bide berhevdû li ser wan re wê gotinekê li ser wan werênê ser ziman wê, di serî de wê, weke ku mirov dikarê wê werênê ser ziman wê, bişibihê dema kevnera û ya serdemên navîn ku wê piştîre wê pêşkeve. Dema mîtra wê, taqabûlî dema felsefeya xwezayê wê bikê. Wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê, dikarê wê fahm bikê wê werênê ser ziman. Dema zerdeşt wê, çendî ku wê di dewama wê de wê li ser wê temenê re wê pêşkeve jî lê wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê, zerdeşt wê, realisma wî di temenekê gîştî ê weke ya demên serdemên navîn ku wê, li ser gotina xwûdê re wê, bimeşê wê di wê rengê û awayê de wê xwediyê dîmenekê bê. Zerdeşt wê, weke ku mirov wê ji avêsta wî fahmbikê wê zêdetirî wê temenekê bi çerçova, bi sazûman û pergalê w bihizirê û wê têngînek hîyaraşîkî wê, di nava felsefeya wî de wê, xwe di awayekê de

wê, bide nîşandin. Di wê rengê de wê çendî ku wê, weke ku wê, bi gotinên mîtra re wê, hebûna yazdanî wê bê derxistin li azmana lê wê, ew rengê hîyararşikî di nava felsefeya mîtrayî de wê, zêdeyî wê ne dîyar bê. Wê di nava felsefeya Zerdeşt de wê zêdetirî wê di awayekê dîyar de wê, xwe di awayekê de wê bide nîşandin.

Di di dewama wê de wê, zerdeşt wê, temen û dema têtîgînê wê temenê wê biavêjê. Wê, di wê rengê de wê gihandina li wateyê a hertiştê û ankû ji wê derxistina wateyê wê, weke xosletekê felsefeya wî ya xwezayî wê, xwe bide nîşandin. Di wê rengê de wê, di felsefeya wî de wê, zêdetirî wê, têtîgînên kosmolojikî wê weke ku mirov wê kifşbikê wê bi têtîgîna dûalîsma ya baş û nebaşiyê re wê derkeve li pêş. Di dewama wê de wê, di wê rengê de wê, weke aliyekê giring wê, di serî de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Di wê rengê de wê, têtîgîna ahrîman û ahûramazda bi ya başî û nebaşiyê re wê, di wê rengê û awayê de wê, were ser ziman. Wê, di wê rengê de wê, di felsefeya zerdeşt de wê gihiştina li wateyê û bi wê re wê di awayekê de wê, weke ku wê hin bi hin wê ji dûnyaya bûjenî wê dûrketin wê bibê. Di jîyankirina bi felsefeyê bi têtîgîna dûnyaye bûjen wê di felsefeya mîtra de wê zêdetirî wê, li pêş bê.

Di dewama wê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê, di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê zerdeşt wê, di felsefeya wî ya giştî a bi sazûman de wê, di wê rengê de wê, têtîgîna realismî a ontolojikî wê, di serî de wê, xwe di felsefeya wî de wê, ji temen ve wê bide afirandin. Wê, di wê rengê de wê, weke ku em kifşdikin wê di wê rengê de di cihane îdeayan de jîyankirin wê, bi wê re wê êdî wê, zêdetirî wê, weke aliyekê giring wê xwe bide dîyarkirin û wê pêşkeve. Cihane îdeayan a zerdeşt wê, di wê rengê de wê zêdetirî wê bi felsefeyek ontolojikî wê bihizirê. Wê bi wê re wê li tişt û hebûnên fizîkî û bûjenî ên ku ew li dûnyayê hena wê bihizirê. Lê çi rasthatina ku wê çendî ku wê zerdeşt wê, cihanek îdeayan wê bi wê rengê wê biafirênê jî lê wê beremberê wê, têtîgîna bûjenî a dûnyayî wê rednekê. Wê ew wê jî wê weke pêvajoyek hebûnî wê biafirên. Lê wê temenê wê, pêvajoyek hebûnî a objeyî wê li ser têtîgînek gûharînê wê biafirênê. Di wê rengê de wê, di wê rengê de wê pêvajoyên gûharînê ên bi jîyanê re wê, di felsefeya xwe de wê di farqê de bê û wê wan rednekê. Di wê rengê de wê, ew w, bi wê rengê wê, weke aliyekê jîyanê û wê temenê jîyanê wê li ser wê avaya wê bibînê û wê werênê ser ziman.

Li gorî wî hemû tişt wê, di nava jîyanê de wê, di ahengekê de wê, dikarê wê fahmbikê. Ne vajî hevdû hevdû bê. Di wê rengê de wê, felsefeya wî di wê rengê de wê, di têtgînek levkirinê a ku wê bi wê temenê jîyanê ê herênî û ankû pozitiv wê biafirênê wê werênê ser ziman. Têtgînên weke yên ku em bi wê rengê di felsefeya zerdeşt de bi wê rengê dibînin wê piştî wê, di awayekê de wê, di felsefeya bûda de jî wê, di awayekê de wê, bi têtgîna 'karma', 'vejene baş' levkirina wê ya li hevdû a di jîyanê û hwd de jî wê, dibîne.

Di wê rengê de wê, felsefeya realismê a ku em bi têtgînên zerdeşt re wê fahmbikin wê zêdetirî wê bi ber felsefeya realist a îdeayan û ontolojikî ve wê biherikê. Di wê rengê de wê, di awayekê de wê, di serî de wê mirov wê bi wê re wê kifşbikê. Mîtra zêdetirî bi xwezayê û jîyankirina bi wê re di hizrên xwe de jîya. Wî dûnyayek ku ew heya wî di hizrên xwe de ew weke xwe wê herêkir û wê, di wê de wê bijî. Lê Zerdeşt wê, di wê rengê de wê, di felsefeyê de wê, gûharînê wê bi aliyê têtgînên ontolojikî, wateyî û îdeayan ve wê, biherikênê û wê bidiyê de. Piştî Zerdeşt ku wê li ser temenê wî were Manî wê, di aslê xwe de wê, weke ji nava bawermendên zerdeştî jî wê derkeve wê, ew wê aliyê felsefeya Zerdeşt wê, pîrr zêdetir wê bi aliyê wate û menewiyetê ve wê bibê. Di wê rengê de wê, gotina yazdan û jîyankirina di nava cihane îdeayan de wê zêdetirî wê bi wî û hizrên wî re wê xwe bide dîyarkirin. Giringî dayîna li menewiyetê wê zêdetirî wê, di felsefeya Manî de wê li ser wê temenê wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Vegotinên dema Zerdeştîyan ên weke 'rûsteme zal' û hwd wê, di wê rengê de wê, di nava gel de wê li kurdistanê wê hertimî wê bi dû awayan wê were ser ziman. Aliyekê wê bi awayekê sûrrealismî wê were dîtin ku wê bi gotinên weke 'rûstemê zal wê çî ya li ser çî ya wê dênê' wê bi têtgînek mîtolojikî wê werênê ser ziman. Wê ji aliyê din ve jî wê, di çerçoveya wê weke ku wê di vegotina wî de wê, weke ku wê bi rengê ku wê di nava kurdên botanê de wê were ser ziman wê bê gotin ku wê, ji wê cûda wê li ser temenekê realist bê. Wê, di vegotinekê wê bê gotin ku wê bo ku jina ku ew bi wê re dizewicê ew bo ku ew hêza wî bi ceribênê wê, ji wî bixwezê ku ew çî dikarê destê wî bi hevdû girêbide. Çî ew dihênê û destê wî bi wê girêdide wê, rûstemê zal wê biqatênê. Lê dema ku ew muyekê ji dûvê haspê wî dihênê ew nikarê wê biqatênê wê, bi wê re wê li ser temenekê realist de wê werê hanîn li ser ziman.

Di zerdeştîyê de wê, felsefe wê, di awayekê de wê, li ser temenekê îdeayan wê xwe bide pêşxistin. Wê, di wê rengê de wê, hin bi hin wê, ev wê, di awayekê de wê, wê, di wê rengê de wê, ew realisma ontolojikî a

zerdeştîyê wê hin bi hin wê ferhenga xwe ya têgînî a bi olzaniya wî re wê, biafirênê. Wê, mirov wê zêdetirî wê, di felsefeya Manî de wê mijarên ku ew di pirtûk û nameyên wî de mana heta roja me de wê, baştirin wê kifşdikê. Wê, di wan de wê, têgînên weke “rêya rast”, “olperestî”, “bawerî” û hwd wê, derkevina li pêş. Di wê rengê û awayê de wê cihanek rûhanî wê di felsefeya wî de wê, were dîtin ku ew hatîya tefsirkirin û ew dihê li ser ziman.

Di wê rengê de wê, di aslê xwe de wê, demên serdewama navîn wê piştî demên zerdeşt wê, li herê mêmê wê werina jîyankirin. Wê, di wê rengê de wê demên berî wê jî wê, weke demna ku wê weke ku wê bi felsefeya mîtra re wê were dîtin wê li ser temen û esasekê xwezayî û yê natûralismî ku wê bijî wê were dîtin. Di wê rengê de wê, di felsefeya Mîtra de wê, rengê pêşketinê wê were dîtin. Di dewama wê de wê, weke ku em di dema zerdeşt de wê dibînê wê serborîya wî ya bi key Wîstaspa re ku wê di mijar û vegotina başkirina haspê wî de ku wê bê ser ziman wê, di wê rengê de wê, di aslê xwe de wê, ji aliyekê ve wê, weke aliyekê vegotinî ku wê, bi wê were dîtin ku wê zerdeşt wê, tekoşîneke rûhanî wê, di wê rengê de wê li ser têgîn û cihane îdeayan ku ew di mejiyê xwe de diafirênê re wê bide pêşxistin. Di wê rengê de wê, di wê mijarê de wê, têmenê baweriyê wê, di wê rengê de wê, di awayekê û rengê wê de wê bê pêşxistin. Di wê rewşê de wê, di dema zerdeşt de wê, mijarên weke aqil, bawerî, başî û nebaşî û hwd wê, ji hemû aliyên wan ve wê werina ser ziman. Wê, di wê rengê de wê, zerdeşt wê, li cihane gîyanî wê bi hizirê. Di aslê xwe de wê, çendî ku wê têgîna felsefeya gîyanê wê, çendî ku wê, bi Platon re wê were ser ziman wê, awayekê wê, bi zerdeştîyê re wê were dîtin ku wê pêşkeve. Ev mirov ji kûderê wê fahmdikê û dibînê? Wê, di wê rengê de wê, dema ku wê, di nava zerdeştîyan de wê, di wan demên destpêkê de wê nîqaş li ser aqil wê û mirov wê werina kirin wê, di wê rengê de wê, nîqaşên bi ‘sermedîya aqil’ û ankû ‘mirina aqil’ wê werina werina pêşxistin. Zerdeştî wê, li wê bawer bikin ku wê, gîyan derdikeve dervî laş piştî mirinê. Wê, di wê rengê de wê, li ser aqil ew wê ew bê nîqaşkirin ku wê piştî ku mirov mir û gîyan ji laş derket wê, aqil bi laş re wê mirî bimênê û yan jî wê bi gîyanê re wê ji laş derkeve. Wê, di wê rengê de wê, ew wê, demek dirêj wê weke mijarên aqilmeşandinê ên ku wê di nava wan de wê li ser wê were hizirkirin û wê hizirên xwe wê li ser wê werênina ser ziman.

Di wê rewşê de wê têgîna gîyane bi aqil û ankû gîyane bêaqil ku wê werina nîqaşkirin wê di wê demê de wê bibê. Wê di wê çerçoveyê de wê,

were dîtin ku wê di demên piştê wê giranî wê bi aliyê dema ku mirov mir wê aqil bi gîyane ku ew ji laşê derketî re wê bimênê wê xwe bide nîşandin. Di wê rengê de wê, têngîna gîyane bi aqil wê di wê rengê de wê, di awayekê de wê, di felsefeya zerdeştîyê de wê, di dewama wê de wê bi wê re wê, were nîqaşkirin.

Di dewama wê de wê ev rengên hizirkirinê wê xwe bi demê re wê di dema Manî de jî wê bide domandin. Wê di dema Manî de wê hizirkirinê li gîyanê wê di çerçoveya têngîna 'gîyane pîroz' de ku wê bi têngîna 'gîyane yazdanî' ku wê weke gîyane hemû gîyanan û wê, weke gîyane nemir wê were pênasekirin wê were ser ziman. Wê jî demên zerdeştîyê û heta ku wê bigihijê li manî wê, were dîtin ku wê şewayekî têngîna ê realismî ku mirov dikarê wê bi realisma kritîkî re wê werênê ser ziman wê derkeve li pêş. Di wê rengê de wê, manî wê, di felsefeya xwe de wê, bi zêdeyî wê, dîmeneê realisma kritîkî wê, bi şewayê aqil meşandinê û bi wê gihîştina hebûnê û têngîna wê were dîtin. Di wê rengê de wê, ev wê, weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê, di serî de wê, bi felsefeya wî re wê werênê ser ziman.

Di demên piştî Zerdeştîyê ên Manîtiyê de wê, wê, felsefe wê, di awayekê de wê, bi ontolojîkî wê were pêşxistin. Di aslê xwe de wê, pêşxistina felsefeya ontolojiyê wê, di wê rengê de wê, di serdemên navîn de wê, bi têngîna razberiyê re wê, temenê pêşketina rengê aqilê demê jî wê biafirênê. Lê di wê demê de wê, hin bi hin wê, heya li xwezayê wê, di felsefeya kurd de wê, ji holê ranebê û wê winda nebê. Wê, di wê demê de wê, ku wê dem wê,, were ber demên dawîya serdema kevnera wê êdî wê, ev wê, li herêmê wê, were dîtin. Minaq filosofên kurd ên weke bavê hanîfê dînwerî wê, di warê de wê, dema ku mirov li pirtûkên wê, di wê rengê de wê, zêdetirî wê, têngîneka bi fahmkirina xwezayê bi asta aqilê demê re wê, di wê de wê were dîtin. Her wusa wê, ev bi demê re wê, weke aliyekê ku wê, ji jîyanê qûtnebê wê were dîtin. Em wê jî dikarin wê werênina ser ziman ku wê di felsefeya serdemên kevnera a kurd de wê, zêdetirî wê mijara ontolojîkî wê, bi têngînen weke yên metafîzîkê û hwd re wê pêşkeve. Lê wê mirov dibînin ku wê, nakokîya li ser esasê li dijîbûna li felsefeyê û her wusa ku wê li mantiqê û hwd wê pêşkeve wê, di wê rengê de wê, weke dûtîyeka ku wê, li dijî hevdu jî wê bi xwe re wê, werênê ser ziman.

Lê em wê dibînin ku wê rewş wê, çendî bibê bila bibê wê, di mejî de wê, zêdetirî wê, bi xwezayê ve girêdanî wê bibê. Dibê ku wê bandûra şertûmercên ku ew di nava wê de dijîn jî wê li wê hebê. Lê wê, xweza

wê, di awayekê de wê, xwe bide nişandin. Gotinên weke 'biaqil biba bû fahmkirina jîyanê', 'heta bi çavê xwe nebînê bawer neke', 'di jîyanê de bijî', 'aqil bo fahmkirinê a di jîyanê de ya' û hwd wê, weke van wê gelek gotinên ku wê werina ser ziman wê hebin. Ev wê, di temenekê de wê, di aslê xwe de wê, realimek civakî û mejiyê jî wê, di nava xwe de wê bide nişandin. Di nava realisme kurdan de wê, cihê civatan wê weke deverna li hevcivînê û di wê de bi hevdû re parvekirinê a nerînên xwe wê, bi zêdeyî wê, giring bê. Di wê rengê de wê, zêdetirî wê, di temenekê bi ahengbûyîna li jîyanê jî wê werê dîtin.

Di wê rengê de wê, şîroveyên ku wê, heta sedsale 15' min ku wê werina kirin wê, di wan de wê ji dû aliyên ve wê mirov dikarê wan hilde li dest. Aliyekê wê, bi ontolojikî wê mirov dikarê wê fahm bikê bê. Aliyê din jî wê mirov dikarê wê bi realizmek ji rêzê a jîyanî wê bi jîyane nava xalkê re wê dikarê wê werênê ser ziman. Lê di wê demê de wê, hin bi hin wê, mijarên weke fîzîk, mantiq û metamatikê ku wê li ser wan wê bê sekin in wê, wê bibin. Di aslê xwe de wê, pirr zêde wê hijmarak zêde filosofên kurd wê, dest biavêjina van mijaran dervî felsefeyê. Lê çend filosofên kurd ên ku bi xosîsî metamatik û mantiq ji xwe re kirina mijar ên weke ibrahîmê goranî, şemsê bedlisî, nalî, sêx xitabê mazin, mihemedê qaradaxî, pîrebab, nimetulahê sîneyî, resulê mistê û hwd bin. Wê, wê weke van wê gelek kesên din jî ku mirov dikarê navê wan li vir binivîsênê wê ev bin. Lê ev kesên ku min navê navê wan nivîsî wê, bi xosîsî wê, mantiqê û metamatikê wê bi teorîkî wê ji xwe re wê bikina mijar û wê li ser wê binivîsênin.

Di wê warê de wê, di warê fahmkirinê û nivîsandinên ku wê di van deman de wê werina kirin minaq wê 'şerefname' ya şerefyanê bedlisî wê, dema ku mirov li navaroka wê dinerê û rengê li hevdû hûnandina wê dinerê wê, di wê de wê, ji aliyekê ve wê, têgînek realismî wê karibê bide mirov. Di wê reng de wê, di aslê xwe de wê, weke wê, di wê rengê de wê, dema ku mirov wê, di demê de wê binerê wê, mirov karibê rastî gelek nivîsandinên ku wê bînin kirin wê werê.

Her wusa wê, di rastîtiya realisma kurd de wê, pêvajoyên sedsale 20an wê, weke destpêkê wê bi xwe re wê bide destpêkirin. Di wê rengê de wê, pêvajoyên weke yên bi rewşenbîriya bedirxaniyan re bê û ankû bi rengên din ên weke wê di wê rengê ku wê pêşkeve wê, di wê çerçoveyê de wê, di warê rengê hizirkirinê de wê, bi zêdeyî wê, li nava jîyanê û wê bidest hizirkirinê wê bikê. Di wê rengê de wê, di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê, rengên hêrîşên li civake kurd wê ne tenê

wê bi fîzîkî bin. Ji aliyekê din ve jî wê çawa wê bi navê olê û hwd wê, ew wê, realisma wê bi awayekê wê bi kujin û wê ji holê rabikin di bin navê olê û derxistina wê ya li pêş de jî wê, weke aliyekê din ê mijarê ku mirov wê, karibê wê di serî de wê, ji xwe re wê bikê mijarê û wê bi serê xwe wê weke mijarekê teybet a sedsalê ku wê li ser wê bisekinê bê.

Di nava realisma kurd de wê, dema ku wê li dîroka wê ya hizir wê bi wê re wê li wê bihizirê wê bêgûman wê gelek dûkuman û têngînên ku ew di demên cûr bi cûr ên ku ew hatina pêşxistin jî wê mirov karibê wan kifşikê. Di wê rengê de wê, çendî ku wê di bin dîmenekê ontolojîkî de wê, weke ku wê bê dayîn nîşandin û hanîn li ser ziman jî lê wê ji aliyekê din ve jî wê, dervî wê jî wê bi têngînek objeyî jî wê mijarên ku wê bi felsefeyî wê werina ser ziman wê hebin. Di wê rengê de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê di serî de wê binxatikê û wê werênê ser ziman. Di sedsale 20an de wê, hin bi hin wê, bi derketina li holê û rewşên tekoşarî wê, ew realism wê xwe di awayekê hizrî ên cûda de jî wê bide nîşandin. Di wê rengê de wê, bandûra wê di wê rengê de wê, weke aliyê din ên ku mirov wê, dikarê wê, di serî de wê, werênê ser ziman bê. Di wê rengê de wê realisma çandî û civakî wê, bi pêşketina wê û bandûra wê re wê ya zanînê jî wê bi wê re wê, xwe di awayekê de wê pêşketinên xwe bi awayên cûr bi cûr wê bide nîşandin. Lê wê mirov dikarê wê weke aliyekê din wê werênê ser ziman ku wê, di wê rengê de wê, zimanê wê bi felsefeyî wê kifşkirin û wê derxistin wê a li pêş wê, ji ber sedemên pêvajoyên li dijî civakê ên bi hêrîşî û hwd jî wê lawaz wê bimênê.

Realisma kurd wê pêvajoyên wê yên ku ew xwe bi wan diafirênê wê li gorî şertûmercên xwe yên civakî û dîrokî bê. Di wê rengê de wê, demografiya civakî û pirrengiya wê, di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê, xwe di çerçoveyek rast de wê hanîna li ser ziman wê, weke aliyekê din ê giring wê karibê temenê wê yê pêşketî ê demên hemdem jî wê werênê ser ziman. Di wê warê de wê weke ekolekê wê, realisma kurd wê, bi felsefeyî û hwd wê, piştî ocalan û hwd re wê, di awayekê giştî de wê, regekê xwe wê bide nîşandin. Lê ew jî hê ew li gorî ku ew bi felsefeyî û hwd bi awayekê tamamî were fahmkirin û pêşxistin wê, di gelek aliyên ve ew hê ne hatiya derxistin li têngiştinê. Di wê warê de di warê pêşxistina felsefeyê û civakê bi hevdu re de wê, weke aliyekê realisma felsefeyî jî wê biafirênê. Di wê rengê de wê, di serî de wê, di wê rengê de wê, di dewama wê de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê, di serî de wê, werênê ser ziman.

Tabîî, bêgûman wê dema ku mirov wê bahsa realismê bi hizrî bikê wê aliyên têngînî ên weke wêjayê, hûnerê, çandî û hwd jî wê, di wê rengê de wê, mirov divê ku wê bi çend gotinan wê jî bahsa wê bikê. Di wê rengê de wê, di rengê pêşveçûnên wêjeyî de wê, awayekê realismî a hemdem nîşanakên wê xwe bidina nîşandin. Di wê rengê de wê, lêgerînên li rastiyê û hewldanên fahmkirinê jî wê, di wê rengê de wê hin bi hin wê pêşkevin. Di wê rewşê de wê, realisma çanî û hûnerî a kurd wê, di awayekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman. di çerçoveya realisma klasik de ku mirov dikarê wê bahsa wê bikê wê, destana 'mem û zînê' wê dikarê wê bahsa wê bikê. L di awayekê de wê li gorî ya demên nû rastkirin, şîrovekirin û hwd jî wê, di wê rengê de mirov dikarê bi awayekê balê bikişênê li ser wê. Lê realism wê ji aliyekê ve wê, mirov dikarê wê di çerçoveya lêgerîna rastiyê de jî wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê reng û awayê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê, balê bikişênê li ser wê û wê werênê li ser ziman.

Di realisma kurd de wê, mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê, bête ser ziman ku wê çand û çerçoveya jîyanê a lêgerînê wê, di her demê de wê, weke teybetmendiyek wê xwe di awayekê de wê bide nîşandin. Di dewama wê de wê weke ku mirov wê, bibiînê ku wê werê gotin bo kurdan 'pirr zêde li serbestiya xwe dihizirê' jî wê, di aslê xwe de wê, weke têngîneka ku mirov wê dikarê wê bi temen bikê û wê werênê ser ziman bê. Destpêka pêşketina realisma wêjeyî kêmezêde li kurdistanê wê mirov dikarê heta sedsalên 19'în bibê. Wê, di wan deman de wê pêvajoyên wê pêşketinê ên bi devkî bê û ankû bi nivîskî bê, wê têngînekê wê bi xwe re wê, di nava civakê de wê biafirînin û wê bidina nîşandin. Hizrên romantikî ên weke 'netewa kurd' û hwd wê, di wê demê de wê, li dijî serdestîya ontolojiya olî wê bi awayekê jî wê werina ser ziman. Wê, di wê çerçoveyê de wê bi têngîna xwe dîtinê û naskirinê wê, di wê rengê de wê, li wê were were hizirkirin. Hizrên weke yên ihsan nûrî paşa û hwd wê, di wê rengê de ku wê li dora sedsale 19'în wê werina ser ziman wê karibin têngînekê di wê rengê de bi xwe re li ser temenekê têngihîştinê ên di çerçoveya mijara me de bidina çêkirin. Wê ji van deman û pêde wê, mijarên weke yên civakî û jîyane wê aladar dikin wê zêdetirî wê, werina ser ziman. Wê, di dewama wê de wê, têngînen weke li ser rewşên jîyanê, vekirîbûn, xwe hanîna li ser ziman weke ku mirov dixwezê,, xwandin û hwd wê, derkevina li pêş. Weki din wê ji aliyê helbestî û hwd ve jî wê zêdetirî wê mijarên wek serborî û hwd wê, weke ku ew di jîyanê de jîyane wê, bi awayekê realistî wê bête hanîn li ser ziman. Wê, di wê rengê

de wê, minaq wê, destanên weke 'destana heme zerê', 'zembilfiroş', 'dewrêşê Ewdî', 'Sînemxan', cembeliya mîrê hekarî' hwd wê, çend ji wan vegotinên ku mirov dikarê di wê çerçoveyê de balê bikişênê li ser wan û wan werênê ser ziman. Ji vegotinên weke yên şahmaran û hwd ên sûrrealist zêdetirî wê, weke wan destanên ku me navê wan nivîsî wê, zêdetirî wê di awayekê realist de wê werina ser ziman.

Di rengê vegotin û hanîn li ser ziman de wê, di wê de wê, awayekê realist ê jîyanî wê, were ser ziman. Di wan de wê, serî li rengên weke awayekê afsûnî û ankû sûrrealist hanîna li ser ziman wê newê dayîn. Weke van vegotin û hanînen li ser ziman wê, di wê çerçoveyê de mirov dikarê hê gelek awa û rengên ên vegotinî kifşbiikê û werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê, ev wê, bi serê xwe wê, weke aliyekê wêjayî ê realist jî wê bi xwe re wê biafirênê û wê bide dîyarkirin li berçav. Di wê rengê de wê, di serî de wê, ew rengê vegotinê wê, di wê de wê, di rengê hanîna li ser ziman de wê, piştire wê mînaqên wê zêdetirî wê pêşkevin û wê werina dîtin.

Realism wê weke têgîneka ku wê, weke ku wê çawa ku wê romantism wê weke bertekek li dijî klasisismê wê pêşkeve wê, bi heman rengê wê, realism jî wê li hemberî sûrrealisma romantismê wê weke aliyekê wê pêşkeve û wê xwe bide nîşandin. Di wê rengê de wê, ev wê, weke aliyekê giring wê bi demê re wê xwe bide nîşandin û wê pêşkeve. Piştire jî wê, ev wê bi demê re wê, zêdetirî wê, bi têgihiştin bibê û wê pêşkeve.

Mirov wê, di nava jîyane xwe de wê, ji wê demê û pê de wê, ji hêzên serxwezayî û hwd wê, êdî wê hevî nekê. Wê di awayekê din de wê, bi xiyalkirin û hwd re wê, ji jîyanê wê dûrnekeve. Ev wê, weke aliyna ku wê temenê realismê ê bi hizrî û felsefeyî ku wê biafirênin bin.

Realism wê temenê wê yê li ser rastitiyê wê, di wê rengê de wê, bi rewşê weke wê kifşkirinê û ankû hanîna li ser ziman re wê, wateya xwe wê bibînê. Wê, di wê rengê û awayê de wê, mirov dikarê wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, realism wê, pêşketina wê, weke bi demê re wê, êdî wê, nîşanaka rengê din ê pêşketinê bi hizrî û awayên wê re bê.

Wê bandûra pêşveçûnên hizrî ên weke bi teorîkî û felsefeyî ku wê ji demên kevnera û heta serdemên navîn û piştire ronansansê wê, di wan pêşketinan de wê hebê. Sedema ku wê, ronansans wê, weke têgînek çandî û hûnerî wê, destpê pêşketina xwe wê bikê wê, hinekî jî wê, aliyekê wê bi pêşketina têgîna razberîyê a serdemên navîn ku wê piştire ev wê, di mijarên din ên teorîkî û felsefeyî de wê were bikarhanîn wê hebê. Di wê

rengê de wê, mirov dikarê wê weke aliyekê din jî wê werênê ser ziman ku wê mijara çandî wê, di serî de wê, civakê wê bi rengê jîyanî re wê bide hevnasînkirin. Demên nû wê ku wê werina wê weke demên bi aqil pêşdikevin wê bibin û wê ji hemû aliyan ve wê kirin, xûy, tevger û xwestekên mirov wê bikina berlêpîrsînê de. Wê lêpîrsîn wê weke şêwayekê rexnegir wê, di aslê xwe de wê dema ku mirov wê bi çandî bê, hûnerî bê û ankû felsefe û şêwayekê din ên zanînî bê wê, temenê gihiştina ya nû jî wê bi xwe re wê biafirênê. Ya ku ew heya wê, jîyankirina bi wê, temenê wê biafirênê.

Hin çavkanî:

- *Waltz, Kenneth N (1954). Man, the State, and War, a Theoretical Analysis. New York: Colombia University Press.
- *Waltz, Kenneth N. (1979). Theory of International Politics. New York: McGraw-Hill.
- *Carr, E.H ([1939] 1981). The Twenty Years' Crisis, 1919-1939. Hampshire: Palgrave
- *Keohane, Robert O. (Ed.) (1986). Neorealism and its Critics. New York: Colombia University Press.
- *Thucydides ([431]. The History of the Peloponnesian War
- *Mearsheimer, John J. (2001). The Tragedy of Great Power Politics. New York: W.W.Norton & Company.
- *Morgenthau, Hans J. ([1948] 2006). Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace. Boston: McGraw-Hill.
- *Blackburn, Simon (2005). Truth: A Guide. Oxford University Press
- *Putnam, H(1983)., Realism and Reason. Philosophical Papers, vol. 1-2-3. Cambridge: Cambridge University Press,
- * Karl Popper(1963), Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge.
- *Bergmann,Gustav(1967), Realism: A Critique of Brentano and Meinong Madison: University of Wisconsin
- *Sean Creaven(2012), Marxism and Realism: A Materialistic Application of Realism in the Social Sciences, Routledge
- *Honderich, Ted (2005). "realism and anti-realism". The Oxford Companion to Philosophy. Oxford University Press
- *Mearsheimer, J. J. (2007). Structural realism. International relations theories:Discipline and diversity

- *Mastanduno, Michael(1999), “A realist view: three images of the coming international order”. In *International Order and the Future of World Politics*, edited by T.V. Paul and John A. Hall, 19–40. Cambridge: Cambridge University Press
- *Rose, Gideon(1998), “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”. *World Politics*
- *Frankel, Benjamin(1996), *Roots of Realism*. London, Portland, OR: Frank Cass
- *Lemke, Douglas(2002), *Regions of War and Peace*. Cambridge: Cambridge University Press
- *Mearsheimer, John J(2001), *The Tragedy of Great Power Politics*. New York, NY: Norton
- *Jervis, Robert(1998), *System Effects: Complexity in Political and Social Life*. Princeton: Princeton University Press
- *Lieber, Keir A(2009), “Introduction: The Enduring Relevance of International Political Realism”. In *War, Peace, and International Political Realism*, edited by Keir A. Lieber, 1–30. Notre Dame: University of Notre Dame Press
- *Lieven, Anatol and John Hulsman(2006), *Ethical Realism*, New York: Vintage Books
- *Litwak, Robert S(2010), “The overuse of American power”. In *History and Neorealism*, edited by Ernest R. May, Richard Rosecrance and Zara Steiner, 246–266. Cambridge: Cambridge University Press
- *Ripsman, Norrin M., Jeffrey W. Taliaferro and Steven E. Lobell(2016), *Neoclassical Realist Theory of International Politics*. Oxford: Oxford University Press
- *Kennedy, Paul(1987), *The Rise and Fall of the Great Powers*, Random House, New York
- *Posner, Eric(2014), *The Twilight of Human Rights Law*. Oxford: Oxford University Press

**Abdusamet Yigit, Kurdistan, cizira bota,
Dema bi navîbûna pirtûkê destpêka sale 2021**